

ISSN 2616-7654 (Print)
ISSN 2617-8427 (Online)

**УКРАЇНСЬКИЙ ЖУРНАЛ
З БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ НАУК**

2023 Випуск 11

**UKRAINIAN JOURNAL ON LIBRARY
AND INFORMATION SCIENCE**

Редакційна колегія

Головний редактор

Тетяна Новальська, доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Заступник головного редактора

Надія Бачинська, кандидатка педагогічних наук, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Відповідальний секретар

Галина Салата, доктор історичних наук, доцент, Київський університет культури, Київ, Україна

Члени редакційної колегії

Валентина Бездрабко, доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Андрій Білолицький, доктор технічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Майя Войцеховська, доктор наук в галузі бібліології та інформології, професор, Університет Гданська, Гданськ, Польща

Генрік Голлендер, доктор гуманітарних наук, Асоціація EBIV, Варшава, Польща

Ірина Давидова, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Харківська державна академія культури, Харків, Україна

Оксана Збанацька, доктор наук із соціальних комунікацій, доцент Київський університет культури, Київ, Україна

Олена Каракоз, кандидат історичних наук, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв Київ, Україна

Ірене Лопатовська, доктор філософії в галузі інформаційних наук, доцент, Інститут Пратта, Нью-Йорк, США

Оксана Матвієнко, доктор педагогічних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Людмила Прокопенко, кандидат культурології, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Зоряна Свердлик, кандидат історичних наук, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Олег Сербін, доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, Київ, Україна

Алла Соляник, доктор педагогічних наук, професор, Харківська державна академія культури, Харків, Україна

Марія Хейг, доктор філософії в галузі інформаційної науки і технології, доцент, Університет Вісконсін-Мілуокі, Мілуокі, США

Лео Ма, директор бібліотеки, New Asia College & United College Library (Бібліотека Китайського університету Гонконгу), Гонконг

Editorial board

Editor-in-chief

Tetiana Novalska, DSc in History, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Deputy Editor-in-Chief

Nadiia Bachynska, PhD in Education, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Executive Editor

Halyna Salata, DSc in History, Associate Professor, Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine

Members of the Editorial Board

Valentyna Bezdrabko, DSc in History, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Andrii Biloshchyskyi, DSc in Technical Sciences, Professor, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

Maja Wojciechowska, DSc in Bibliology and Information Science, Professor, University of Gdansk, Gdansk, Poland

Henryk Hollender, PhD in Humanities, EBIV Association, Warsaw, Poland

Iryna Davydova, DSc in Social Communications, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

Oksana Zbanatska, DSc in Social Communications, Associate Professor, Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine

Olena Karakoz, PhD in History, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts Kyiv, Ukraine

Irene Lopatovska, PhD in Information Sciences, Associate Professor, Pratt Institute, New York, USA

Oksana Matviienko, DSc in Education, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Liudmyla Prokopenko, PhD in Cultural Studies, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Zoriana Sverdlyk, PhD in History, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Oleh Serbin, DSc in Social Communications, Senior Researcher, Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Alla Solianyuk, DSc in Education, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

Maria Haigh, PhD in Information Science and Technology, Associate Professor, University of Wisconsin-Milwaukee, Milwaukee, USA

Leo Ma, Head, New Asia College & United College Library,

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF CULTURE AND ARTS

**Український журнал
з бібліотекознавства
та інформаційних наук**

Науковий журнал

**Ukrainian Journal on Library
and Information Science**

Scientific Journal

Засновано у 2018 р.
Founded in 2018

**Випуск 11
ISSUE 11**

КИЇВ
ВИДАВНИЧИЙ ЦЕНТР КНУКІМ
KYIV
KNUKIM PUBLISHING
2023

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») відповідно до наказу МОН України від 17.03.2020 року № 409 за спеціальністю 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

Затверджено до друку та опублікування в мережі Інтернет Вченою радою Київського національного університету культури і мистецтв (протокол №14 від 29.05.2023 р.)

Відповідальний редактор
Т. Новальська

Літературний редактор
К. Спрогіс

Редактор-перекладач
англійського тексту
С. Гурбанська

Бібліографічний редактор
І. Стригун

УДК 02(477)(06)

Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук : наук. журн. / редкол.: Т. Новальська (голов. ред.), Н. Бачинська (заст. голов. ред.), Г. Салата (відп. секр.) та ін. ; відп. ред. Т. Новальська ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2023. – Вип. 11. – 168 с.

У випуску представлено публікації, в яких розкрито використання гейміфікованих механік стимулювання UGC в інтернет-маркетингу бібліотек, виявлено особливості цифрового середовища університетських бібліотек, оприлюднено досвід запровадження моделі електронної бібліотеки в Державній науково-технічній бібліотеці України, систематизовано і узагальнено знання про депонування результатів інтелектуальної діяльності та можливості доступу до відкритої науки, проаналізовано електронні інформаційні ресурси бібліотек галузевих закладів вищої освіти України під час карантинних обмежень, доведено, що формування краєзнавчих електронних ресурсів є одним із пріоритетних напрямів діяльності публічних бібліотек, обґрунтовано роль електронних бібліотек у збереженні та доступності до культурної спадщини.

Авторами окреслено і розкрито підходи до осмислення сутності інформаційної концепції маркетингу, запропоновано моделювання інформаційних процесів в аналітичній діяльності, визначено методологію та дослідницькі методи підготовки фахівців для системи документ-інформаційних комунікацій, сформульовано особливості викладання освітньої компоненти «Концептуальні засади інформаційного пошуку» при підготовці магістрів, проаналізовано підходи до формування soft skills і компетенцій у здобувачів вищої освіти як підґрунтя адаптації майбутніх фахівців до професійної діяльності.

Видання орієнтоване на широке коло працівників бібліотечно-інформаційної, архівної сфер, науковців, викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, магістрантів, усіх, хто досліджує теоретико-прикладні аспекти у сфері соціальних комунікацій та інформаційно-комунікаційних технологій.

Адреса редакційної колегії: КНУКіМ, м. Київ, вул. Д. Дорошенка, 14, каб. 75
тел.: +38(067)1855242, e-mail: ibas.knukim@gmail.com

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
КВ No 23138-12978 Р від 08.02.2018 р.

ISSN 2616-7654 (Print)
ISSN 2617-8427 (Online)

© Київський національний університет
культури і мистецтв, 2023
© Автори статей, 2023

The Journal is included in the category "B" of the list of scientific professional editions of Ukraine in the field of study: 029 – Information, Library and Archives Management by Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 17 March 2020 № 409.

*Approved for publication and publication on the Internet by
the Academic Council of Kyiv National University of Culture and Arts
(Minutes of Meeting No. 14 from 29.05.2023)*

Responsible editor
T. Novalska

Literary editor
K. Sprogis

English text editor
S. Hurbanska

Bibliographic editor
I. Stryhun

UDC 02(477)(06)

Ukrainian Journal on Library and Information Sciences : scient. journ. / ed. board: T. Novalska (ed.-in-chief), N. Bachynska (dep. ed.), H. Salata (dep. secr.), et al. ; resp. ed. T. Novalska ; Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv National University of Culture and Arts. – Kyiv : Publishing Center of KNUCaA, 2023. – Iss. 11. – 168 p.

The issue presents publications in which the use of gamified mechanisms of UGC stimulation in internet marketing of libraries is revealed, peculiarities of digital environment of university libraries are highlighted, the experience of implementing the electronic library model in the State Scientific and Technical Library of Ukraine is made public, knowledge about depositing the results of intellectual activity and possibilities of access to open science is systematized and summarized, electronic information resources of the libraries in branch institutions of Ukrainian higher education during the quarantine restrictions are analyzed, additionally, it is proved that the formation of local history electronic resources is one of the priority directions of public libraries, the role of electronic libraries in saving and accessibility of cultural heritage is substantiated.

The authors outlined and revealed approaches to understanding the essence of marketing information concept, offered the modeling of information processes in analytical activity, determined the methodology and research methods of training specialists in the document and information communications system, formulated peculiarities of teaching the educational component “Conceptual foundations of information search” in training the master’s degree students, analyzed approaches to the formation of soft skills and competencies of higher education graduates as a basis for adapting future specialists to professional activities.

The publication is aimed at a wide range of the library-information and archival sector staff, scientists, teachers of higher educational institutions, Doctoral students, PhD students, graduate students for the Master’s degree, and all those who study theoretical and applied aspects in the field of social communications, information and communication technologies.

Address of editorial board: KNUCA, Kyiv, 14 D. Doroshenko St., off. 75
tel.: +38(067)1855242, e-mail: ibas.knukim@gmail.com

Certificate of state registration of printed mass media:
KB No 23138-12978 P from 08.02.2018

ISSN 2616-7654 (Print)
ISSN 2617-8427 (Online)

© Kyiv National University
of Culture and Arts, 2023
© Authors of articles, 2023

ЗМІСТ

CONTENTS

БІБЛІОТЕКА У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ LIBRARY IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

<i>Юлія Куліш</i> ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕК НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	10	<i>Yuliia Kulish</i> PECULIARITIES OF THE DIGITAL ENVIRONMENT OF THE UNIVERSITY LIBRARIES ON THE MODERN STAGE
<i>Микола Маранчак, Надія Маранчак</i> ВИКОРИСТАННЯ ГЕЙМІФІКОВАНИХ МЕХАНІК ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ UGC В ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ БІБЛІОТЕК	21	<i>Mykola Maranchak, Nadiya Maranchak</i> GAMIFICATION MECHANICS USAGE FOR UGC PROMOTION IN ONLINE LIBRARY MARKETING
<i>Олена Шмаглій</i> СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ ДНТБ УКРАЇНИ	34	<i>Olena Shmahlii</i> THE CONCEPTUAL MODEL ESTABLISHMENT OF THE SSTL OF UKRAINE ELECTRONIC LIBRARY

БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА ПРАКТИКА: ІНФОРМАЦІЙНІ І СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ

LIBRARY AND ARCHIVE PRACTICE: INFORMATION AND SOCIO-CULTURAL ASPECTS

<i>Ольга Анісімова, Юлія Ребренюк</i> РОЛЬ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК У ЗБЕРЕЖЕННІ І ДОСТУПНОСТІ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	50	<i>Olha Anisimova, Yuliia Rebreniuk</i> THE ROLE OF ELECTRONIC LIBRARIES IN CULTURAL HERITAGE SAVING AND ACCESSIBILITY
<i>Алла Жарінова, Тетяна Ярошенко</i> ДЕПОНУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ВИКЛИКИ Й МОЖЛИВОСТІ ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ ТА ВІДКРИТОЇ НАУКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	62	<i>Alla Zharinova, Tetyana Yaroshenko</i> DEPOSIT OF INTELLECTUAL ACTIVITY RESULTS: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES OF OPEN ACCESS AND OPEN SCIENCE FOR UKRAINE
<i>Людмила Прокопенко</i> ФОРМУВАННЯ КРАЄЗНАВЧИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ	82	<i>Liudmila Prokopenko</i> LOCAL KNOWLEDGE ELECTRONIC RESOURCES DEVELOPMENT AS A PRIORITY FIELD OF UKRAINIAN PUBLIC LIBRARIES ACTIVITY

Антоній Ржеуський, Наталія Кунанець
**ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ
РЕСУРСИ БІБЛІОТЕК
ГАЛУЗЕВИХ ЗАКЛАДІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
ПІД ЧАС КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ
ТА ВОЄННОГО СТАНУ**

96

Antonii Rzheuskyi, Nataliia Kunanets
**ELECTRONIC INFORMATION
RESOURCES OF LIBRARIES
OF HIGHER EDUCATION BRANCH
INSTITUTIONS IN UKRAINE DURING
THE QUARANTINE RESTRICTIONS
AND MARTIAL LAW**

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ**

**THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS OF THE FUNCTIONING
OF THE INFORMATION SPACE**

Володимир Варенко

**МОДЕЛЮВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
В АНАЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

112

Volodymyr Varenko

**MODELING
OF INFORMATION PROCESSES
IN ANALYTICAL ACTIVITY**

Оксана Матвієнко, Михайло Цивін

**ІНФОРМАЦІЙНА
КОНЦЕПЦІЯ МАРКЕТИНГУ:
ПІДХОДИ ДО ОСМИСЛЕННЯ
СУТНОСТІ**

125

Oksana Matvienko, Mykhailo Tsyvin

**INFORMATION
CONCEPTION OF MARKETING:
APPROACHES TO UNDERSTANDING
THE ESSENCE**

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА

LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION

Надія Бачинська

**СКЛАДОВІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
ДЛЯ СИСТЕМИ
ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ
КОМУНІКАЦІЙ
В УКРАЇНІ: МЕТОДОЛОГІЯ
ТА ДОСЛІДНИЦЬКІ МЕТОДИ**

136

Nadiia Bachynska

**COMPONENT TRAINING
OF PERSONNEL FOR
THE DOCUMENTARY INFORMATION
COMMUNICATION SYSTEM
IN UKRAINE: METHODOLOGY
AND RESEARCH METHODS**

Оксана Збанацька

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ
ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ
«КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОШУКУ»
ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ**

144

Oksana Zbanatska

**FEATURES OF THE TEACHING
OF THE EDUCATIONAL COMPONENT
“CONCEPTUAL BASIS
OF INFORMATION SEARCH”
FOR MASTER’S TRAINING**

Марина Цілина

**ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS
І КОМПЕТЕНЦІЙ
У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЯК ПІДҐРУНТЯ АДАПТАЦІЇ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

156

Maryna Tsilyna

**SOFT SKILLS AND COMPETENCES
FORMATION
OF HIGHER EDUCATION RECIPIENTS
AS AN ADAPTATION BASIS
TO PROFESSIONAL
ACTIVITY OF FUTURE SPECIALISTS**

**БІБЛІОТЕКА
У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

**LIBRARY
IN THE DIGITAL ENVIRONMENT**

УДК 004:027.7"20"
DOI: 10.31866/2616-7654.11.2023.282651

ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕК НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Юлія Куліш,
завідувачка сектору бібліометрії та наукометрії
Наукової бібліотеки,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: yulia3kulish@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9612-5216

Мета статті полягає у виокремленні та аналізі основних компонентів цифрового середовища університетської бібліотеки та пов'язаних з ним переваг і вимог до бібліотечних працівників.

Методи дослідження ґрунтуються на загальнонаукових принципах єдності теорії і практики, комплексності та усебічності пізнання, застосуванні системно-структурного підходу й аналітико-синтетичної обробки наукових текстів.

Наукова новизна. Представлений у статті аналіз цифрового середовища університетських бібліотек та отримані результати є внеском у теоретичне обґрунтування процесу формування нового покоління бібліотечних закладів, орієнтованих на передовий технологічний потенціал цифрової епохи, що здатен посилити їх суб'єктність у контексті нелінійної моделі комунікації.

Основні висновки. Результати дослідження засвідчили тенденцію до видозміни цифрового ландшафту університетської бібліотеки під впливом пришвидшених темпів технологічної еволюції у XXI столітті. У статті проаналізовані структурні особливості цифрового середовища університетських бібліотек, яке складається зі «старих» (часів інтернет-революції) та «нових» (ініційованих 4IR) компонентів. Наголошено, що його трансформація і технологічна еволюція у XXI столітті пов'язані з переходом від перших до других. До «старих» цифрових компонентів належать OPAC, CD-ROM і флеш-накопичувачі, а до «нових» – AI, Cloud Computing, блокчейн, робототехніка, Big Data. Аналіз цифрових компонентів оновленого середовища університетської бібліотеки доводить, що використання передових технологій вимагає від бібліотечних працівників роботи над розвитком затребуваних навичок, постійного удосконалення вміння використовувати інструменти і опції, які розкривають їхній потенціал, формують лідерські якості та необхідний досвід роботи в умовах коеволуції антропо- і техносфер.

Ключові слова: університетські бібліотеки; технологічна еволюція; цифрові технології; цифрове середовище; AI; Cloud Computing; Big Data.

ВСТУП

Прискорений та сталий розвиток цифрових технологій впродовж останніх десятиліть зумовив як потребу університетської спільноти в абсолютно іншому рівні розвитку комунікації, так і необхідність формування нового образу, нового типу університетської бібліотеки, модель якої спрямована на читача цифрової епохи з новими цифровими компетенціями та потребами в них. Варто зазначити, що активне впровадження університетською бібліотекою цифрових інструментів підтримки наукової комунікації здебільш детерміновано здатністю університету до інноваційної діяльності, його оперативним реагуванням на сучасні запити

і потреби наукової спільноти та інших учасників освітнього процесу. Наскільки наукова бібліотека закладу вищої освіти (далі – ЗВО) сьогодні видозмінюється, освоюючи нову парадигму інформаційних потреб користувачів, трансформуючи власний простір з урахуванням нових запитів та цифрових рішень, настільки вона розвиває суб'єктність і виступає важливим формоутворюючим чинником науково-комунікативних процесів та корпоративної культури університету.

Розвиток і трансформації, спричинені Четвертою промисловою революцією (4IR) та пов'язаними з нею технологіями, уможливили впровадження в університетських бібліотеках штучного інтелекту, роботизованих технологій, віртуальної/доповненої реальності, блокчейну, метаданих, хмарних обчислень, тим самим змінивши їхнє цифрове середовище. Згідно з постулатом IGI Global (Kotsanis, 2018), цифрове середовище є інтегрованим комунікаційним середовищем, де цифрові пристрої обмінюються даними, керують контентом і операціями з ним. Крім того, під цифровим середовищем розуміється культурне та комунікативне середовище, що формує медіаповідомлення і комунікаційну діяльність, а також конгломерат усіх нових подій технологічної інтеграції, фактів і реалій у рамках поширення інформації в університетських бібліотеках.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ

Використання цифрових ресурсів і технологій у роботі університетських бібліотек останнім часом все частіше стає предметом дослідження зарубіжних та українських вчених. З-поміж зарубіжних розвідок відзначимо найновіші, а саме: книгу Р. Кануеля і Ч. Крайтона (Canuel & Crichton, 2017) про використання потенціалу смартфонів, планшетів і мобільних пристроїв, які дозволяють академічним бібліотекарям охопити ще більше студентів і викладачів за межами стін бібліотеки; статті П. Г. Патила (Patil, 2018), який акцентує увагу на впливові цифрових технологій на ЗВО та університетську бібліотеку в частині зміни «пасивної» атмосфери навчання і комунікативної моделі на «активну»; Дж. Нгоакетсі, Ю. К. Салаву та А. Телла (Ngoaketsi et al., 2021), котрі акцентують увагу на питаннях якості бібліотечного сервісу в контексті діджиталізації; Ю. Міна (Ming, 2020), який порівнює різні покоління цифрових сервісів і послуг в академічних бібліотеках; Н. У. Шаха, С. Б. Наїма та Р. Бгатті (Shah et al., 2023), присвячену викликам і можливостям, пов'язаним з управлінням цифровими наборами даних в університетських бібліотеках, та ін.

Українські автори теж мають напрацювання в цьому напрямку. Найперше відзначимо роботу Т. Колесникової (2015), в якій вона розглядає нові цифрові сервіси університетських бібліотек світу («Бібліотечне видавництво» (Library Publishing), «Інтеграція наукових публікацій до міжнародного наукового інфопростору», «Вимірювання впливу та видимості результатів наукових досліджень ВНЗ у світі») та можливості їх впровадження в Україні на досвіді бібліотеки Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. Заслужують на увагу статті О. Мар'їної (2016) про контент-стратегію бібліотек у цифровому середовищі, М. Назаровця (2018) про послуги (зокрема й цифрові) університетської бібліотеки із підтримки наукової комунікації, Г. Салати (2022), яка, розглядаючи особливості функціонування сучасних університетських бібліотек крізь призму комунікативної функції, аналізує трансформацію бібліо-

течного простору та його орієнтацію на сучасні вимоги формування творчої «території» не без участі цифрових технологій. Актуальною є апробація О. Дремлюги та Т. Іванійчук (2022), присвячена діяльності університетської бібліотеки у сфері міжнародної та внутрішньодержавної наукової е-комунікації в контексті російсько-української війни.

Бібліотека ЗВО цифрової епохи – це лабораторія навчання, де доступні інформаційні ресурси в усіх форматах та їх супутня інфраструктура. Беручи до уваги особливості нелінійної комунікації і структурної моделі організації послуг із використання цифрових інструментів підтримки на базі класифікації Б. Крамер і Дж. Босмана (Kramer & Bosman, 2016; Назаровець, 2020, с. 30), важливо звернути увагу на структурні особливості цифрового середовища університетської бібліотеки, відмінність між «старими» та «новими» його цифровими компонентами, а також пов'язані з ними знання й навички, важливі для покращення показників функціональності в рамках зазначеного середовища. На нашу думку, саме цей аспект проблеми поки що залишається малодослідженим.

Мета статті полягає у виокремленні та аналізі основних компонентів цифрового середовища університетської бібліотеки та пов'язаних із ним переваг і вимог до бібліотечних працівників.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Представлена розвідка ґрунтується на застосуванні системно-структурного підходу та методу аналітико-синтетичної обробки наукових текстів. У ході дослідження були використані розробки та напрацювання таких авторів, як А. Гінтце (Hintze, 2016), Б. Крамер і Дж. Босман (Kramer & Bosman, 2016), Р. Кануель і Ч. Крайтон (Canuel & Crichton, 2017), П. Г. Патил (Patil, 2018), Дж. Онуоха і Д. Обіалор (Onuoha & Obialor, 2015), А. Або-Сеада (Abo-Seada, 2019), Н. Ірговці (2020), А. Телла (Tella, 2020), Ю. Мін (Ming, 2020), Н. У. Шах, С. Б. Наїм та Р. Бгатті (Shah et al., 2023) та ін.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Цифрове середовище університетських бібліотек складається зі «старих» (часів інтернет-революції) та «нових» (ініційованих 4IR) компонентів (Ngoaketsi et al., 2021, p. 182).

До першої групи вчені відносять автоматизацію як конверсію бібліотечних процедур із режиму ручного керування на комп'ютеризоване, приміром, перехід від карткового каталогу до онлайн-каталогу публічного доступу (Online Public Access Catalogue – OPAC) та інтегрованої бібліотечної системи для зручності роботи та економії сил і часу. Одним з унікальних аспектів OPAC є його зручність і доступність для всіх сторін. Це означає, що будь-хто, незалежно від віку, статусу чи навіть рівня обізнаності в комп'ютерних системах, може ним користуватися. Система розроблена таким чином, щоб запропонувати допомогу через різні підказки, пропозиції, теми, поширені запитання і повідомлення про помилки, коли це необхідно. Результати пошуку відображені у доступному форматі. Поряд із картковим каталогом, який і досі продовжує бути затребуваним у багатьох українських університетських бібліотеках, досконала система пошуку OPAC завдяки додатковим опціям підкреслює його очевидну перевагу, адже він «надає можливість

не лише віднайти потрібне видання, а й переглянути ряд публікацій відповідно до теми пошуку» (Ірговці, 2020).

Поряд з OPAC до цієї групи належить CD-ROM – компакт-диск, оптичний накопичувач до якого має швидкість від 1x до 72x, тобто зчитує приблизно в 72 рази швидше, ніж версія 1x. Ці накопичувачі здатні відтворювати аудіокомпакт-диски та читати компакт-диски з даними, включаючи CD-R і CD-RW. А ще відомі флеш-накопичувачі як невеликі ультрапортативні пристрої зберігання даних, що підключаються до комп'ютерів та інших пристроїв через вбудований штекер USB Type-A або USB-C, а також жорсткі диски (скорочено HD або HDD) як енергонезалежний пристрій для зберігання даних. Прикладами даних, що зберігаються на жорсткому диску, є операційна система, встановлене програмне забезпечення та файли користувача.

Що стосується другої групи «нових» компонентів цифрового середовища, то, як справедливо зазначили Дж. Онуоха і Д. Обіалор (Onuoha & Obialor, 2015), нові технологічні досягнення щодня впливають на процес обробки інформації в академічних бібліотеках та аналітичних центрах, тим самим трансформують середовище останніх і пов'язані з ним комунікативні інтеракції (Tella, 2020).

Зокрема, йдеться про штучний інтелект (Artificial Intelligence, AI). Сучасні дослідники класифікують його за чотирма категоріями: системи, що думають як люди; системи, які діють як люди; системи, які мислять раціонально; і системи, що діють раціонально (Burns et al., 2023). А. Гінтце (Hintze, 2016) поділяє AI на чотири категорії: реактивні машини, лімітована пам'ять, теорія розуму та самосвідомість. В університетських бібліотеках AI використовується у формі чат-ботів, які можуть відповідати на галузеві запити на веб-сайті бібліотеки, сповіщати працівників і відвідувачів про дедлайни повернення літератури, а ще скеровувати користувача до відповідних бібліотечних ресурсів чи відповідати на прості інформаційні запити.

Великі дані (*Big Data*, n.d.) теж відносяться до групи цифрових активів, котрі потребують економічно ефективних інноваційних форм обробки інформації для кращого розуміння та прийняття рішень. Бібліотеки ЗВО використовують їх для впровадження знань і покращення своїх послуг (Kamurunga & Chunting, 2019). Вони залучають великі дані для оптимізації прийняття рішень й удосконалення бібліотечного сервісу, приміром, поєднуючи базу даних відвідувачів із картографуванням GIS, щоб більше дізнатися про них (де живуть, хто не відвідує), визначити матеріали, які користувачі хочуть перевірити, а також допомогти залучити більше студентів до бібліотеки.

Серед інших компонентів необхідно згадати і про блокчейн як геніальний спосіб передачі інформації з одного місця в інше повністю автоматизованим і безпечнішим способом. Одна сторона транзакції ініціює процес, створюючи блок, який перевіряють тисячі, можливо, мільйони комп'ютерів, розподілених по всій мережі. Інакше кажучи, це серія незмінних записів даних із часовими мітками, якими керує кластер комп'ютерів, що не належать жодній окремій організації (Tella, 2020). Університетські бібліотеки можуть використовувати блокчейн для архівування спеціальних колекцій, враховуючи управління записами, де походження та автентичність потрібні для авторитетного відстеження і можливе надання ширшого доступу. Блокчейн-платформи можуть підтримувати метадані

стосовно походження архівних активів і запропонувати оптимальне рішення для робочих процесів ведення записів, які вимагають багатьох зусиль.

Хмарні обчислення (Cloud Computing) також належать до групи «нових» цифрових технологій, які перетворюють інфраструктуру з програми на більш гнучкі, динамічні та зручні в операційному плані (Suman & Parminder, 2016). Такі програми, як електронна пошта, онлайн-банкінг, веб-конференції, керування відносинами з клієнтами, відстежуються у хмарі. Тобто хмарні обчислення – надання обчислювальних послуг, включаючи сервери, сховище, бази даних, мережу, програмне забезпечення, аналітику через інтернет («хмара»), з метою отримання пришвидшених інновацій, більш гнучких ресурсів і економії завдяки масштабу (Chai & Bigelow, 2022). Університетські бібліотеки застосовують цю технологію, щоб розширити можливості співпраці, створивши ефект об'єднаної присутності в мережі. Цей підхід допомагає заощадити час і гроші, посилити співпрацю між бібліотеками, зробити їх екологічнішими, водночас оптимізуючи робочі процеси (Goldner, 2010).

Революційним кроком у наданні інформаційних послуг університетськими бібліотеками можна вважати впровадження робототехніки з використанням методів штучного інтелекту (Nowgin, 2016). Окрім автоматизованого зберігання і пошуку інформації, у бібліотеках використовують роботів для внутрішніх операцій та публічних послуг. Приміром, є автономні роботи для читання з полиць (зокрема, у Сінгапурській національній бібліотеці), а також телеприсутність, чат-боти та роботи-гуманоїди для довідкових служб і обліку тиражу. В університетських бібліотеках роботи використовуються під час навчання навичкам кодування та комп'ютерного програмування, приймають усні запити на книги, визначають, де знаходиться друкована копія, і прокладають студентам шлях до відповідної книжкової полиці.

Можливості інтернету за межами комп'ютерів і смартфонів на інші об'єкти, процеси і середовища поза інтеракцією «людина–людина» чи «людина–комп'ютер», що позначається як інтернет речей (Internet of Things, IoT), також залучаються персоналом університетської бібліотеки для інформування користувачів щодо прострочених книг і розміру штрафу. Це допомагає заощадити час і не стояти в черзі біля стійки видачі бібліотеки (Pujar & Satyanarayana, 2015). Серед іншого, IoT допомагає в управлінні запасами (їх перевірка), полегшуючи пошук зниклих книг у бібліотеці. Користувачі можуть відстежувати пристрої Wi-Fi, щоб відображати моделі трафіка і визначати популярні полиці, приймаючи обґрунтовані та зважені рішення на рахунок використання простору (Abo-Seada, 2019).

Серед очевидних переваг цієї «нової хвилі» цифровізації в роботі університетських бібліотек варто відзначити, по-перше, створення інклюзивного бібліотечного простору, де усі читачі отримують повний і рівний доступ до усіх бібліотечних послуг; по-друге, подовження робочого часу (деякі університетські бібліотеки працюють 24 годин на добу, особливо під час іспитів наприкінці семестру – бібліотека Університету Ібадан в Нігерії, бібліотека Трініті-коледжу в Дубліні, Бібліотека Маастрихтського університету в Нідерландах) (Patrickson Stewart & Newman, 2017); по-третє, платформи цифрових публікацій (гарний приклад – проект у бібліотеці Університету Джона Гопкінса); і, по-четверте, консорціями та спільне використання ресурсів, яке не обмежується лише фінансуванням, а також включає обмін досвідом і міжбібліотечні позики (Owolabi et al., 2011; Tella, 2020).

Впровадження новітніх цифрових технологій вимагає від бібліотечних працівників відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, в основі якого синтез навичок комп'ютерних технологій, критичного мислення і стратегій пошуку інформації. Видозмінений ландшафт цифрового середовища університетських бібліотек вимагає для ефективного й результативного посередництва нового покоління бібліотекарів, які навчилися долати розрив між традиційними методами та сучасними технологічними прийомами, що використовуються в організації, управлінні та пошуку інформації. Поряд із навичками командної роботи, ефективної комунікації, гнучкості та здатності до адаптації, які необхідні для роботи в цифровому середовищі бібліотеки, слід наголосити на важливості емоційного інтелекту та оновлених технологічних знань (Choi & Rasmussen, 2009, p. 465), без яких нині неможливо уявити «геном успішного професіонала з інформаційних технологій в інформаційну епоху» (Partridge & Hallam, 2004).

ВИСНОВКИ

Отже, технологічна еволюція цифрового середовища університетської бібліотеки у XXI столітті передбачає перехід від «старих» (OPAC, CD-ROM, флеш-накопичувачі) до «нових» (AI, Cloud Computing, блокчейн, робототехніка, Big Data) цифрових компонентів. З-поміж очевидних переваг цієї «нової хвилі» цифровізації в роботі університетських бібліотек відзначені створення інклюзивного бібліотечного простору, подовження робочого часу, функціонування платформ цифрових публікацій, а також консорціуми та спільне використання ресурсів. Водночас трансформація цифрового середовища університетської бібліотеки, що триває і досі, вимагає від бібліотечних працівників і студентів роботи над розвитком затребуваних навичок, постійного удосконалення вміння використовувати інструменти та опції, котрі розкривають їхній потенціал і формують досвід роботи в цифровому середовищі бібліотек ЗВО. Поряд зі знанням новітніх технологій, університетські бібліотекарі повинні відмовитись від консерватизму і проявляти активні, лідерські якості та гру на випередження.

Поглиблений аналіз кожного окремого компонента оновлення цифрового середовища університетської бібліотеки, стан і перспективи їхнього впровадження в бібліотеках українських ЗВО, питання удосконалення фахового рівня бібліотечних працівників з огляду на вимоги і виклики, пов'язані з видозміненим ландшафтом цього середовища, є перспективними напрямками подальших досліджень. Також сюди варто віднести більш поглиблений аналіз із залученням нових даних переваг «нової хвилі» цифровізації в роботі університетських бібліотек у напрямі створення інклюзивного бібліотечного простору.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Дремлюга, О. О., & Іванійчук, Т. Ю. (2022, 17 червня). Діяльність університетської бібліотеки у сфері міжнародної та внутрішньодержавної наукової е-комунікації у реаліях військової агресії. В *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя*

- Одеської школи права) [Матеріали конференції] (Т. 2, с. 884–886). Видавничий дім «Гельветика».
- Ірговці, Н. В. (2020, 15–19 червня). Використання електронного каталогу на сучасному етапі розвитку бібліотечного ресурсу. В *Сучасні завдання та пріоритети діяльності бібліотек вищих навчальних закладів: шлях інновацій* [Матеріали конференції] (с. 46–53). Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/29184>
- Колесникова, Т. О. (2015, 16–19 червня). Цифрові сервіси бібліотек ВНЗ із забезпечення розвитку науки. В *Бібліотеки ВНЗ України у процесі імплементації Закону України «Про вищу освіту» та інформатизації суспільства* [Матеріали конференції] (с. 147–160). Науково-технічна бібліотека Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.
- Мар'їна, О. (2016). Контент-стратегія бібліотек у цифровому середовищі. *Бібліотечний вісник*, 4, 8–12.
- Назаровець, М. А. (2018). Послуги університетських бібліотек з підтримки наукової комунікації. *Вісник Харківської державної академії культури. Серія: Соціальні комунікації*, 53, 96–108. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.053.09>
- Назаровець, М. А. (2020). Використання цифрових інструментів підтримки наукової комунікації: структурна модель організації послуг у бібліотеках ЗВО. *Вісник Харківської державної академії культури*, 58, 27–37. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.058.03>
- Салата, Г. (2022). Сучасні університетські бібліотеки як осередки комунікації: науковий аспект. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 5(1), 178–184. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.5.1.2022.261302>
- Abo-Seada, A. A. (2019). The Impact of the Internet of Things on Libraries and Users. *Computers in Libraries*, 39(1), 18–21. <http://www.infotoday.com/cilmag/jan19/Abo-Seada--The-Impact-of-the-Internet-of-Things-on-Libraries-and-Users.shtml>
- BigData. (n.d.). Gartner. Retrieved March 10, 2023, from <https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/big-data#:~:text=B%20Big%20Data-,Big%20Data,decision%20making%2C%20and%20process%20automation>
- Burns, E., Laskowsk, N., & Tucci, L. (2023, March 31). *What is artificial intelligence (AI)?* TechTarget. <https://searchenterpriseai.techtarget.com/definition/AI-Artificial-Intelligence>
- Canuel, R., & Crichton, Ch. (Eds.). (2017). *Mobile Technology and Academic Libraries: Innovative Services for Research and Learning*. Association of College & Research Libraries.
- Chai, W., & Bigelow, S. J. (2022, November 10). *What is cloud computing?* TechTarget. <https://www.techtarget.com/searchcloudcomputing/definition/cloud-computing>
- Choi, Y., & Rasmussen, E. (2009). What Qualifications and Skills are Important for Digital Librarian Positions in Academic Libraries? A Job Advertisement Analysis. *The Journal of Academic Librarianship*, 35(5), 457–467. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2009.06.003>
- Goldner, M. R. (2010). Winds of Change: Libraries and Cloud Computing. *Bibliothek Forschung und Praxis*, 34(3), 270–275.
- Hintze, A. (2016, November 14). Understanding the Four Types of Artificial Intelligence. *Government Technology*. <https://www.govtech.com/computing/Understanding-theFour-Types-of-Artificial-Intelligence.html>
- Kamupunga, W., & Chunting, Y. (2019). Application of Big Data in Libraries. *International Journal of Computer Applications*, 178(16), 34–38. <https://doi.org/10.5120/ijca2019918955>
- Kotsanis, Y. (2018). Models of Competences for the Real and Digital World. In K. C. Koutsopoulos, K. Doukas, Y. Kotsanis (Eds.), *Handbook of Research on Educational Design and Cloud Computing in Modern Classroom Settings* (pp. 52–80). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-3053-4.ch004>
- Kramer, B., & Bosman, J. (2016). Innovations in scholarly communication – global survey on research tool usage. *F1000research*, 5, 692. <https://doi.org/10.12688/f1000research.8414.1>

- Ming, Y. (2020). Digital services in academic libraries: present and future. *Public Services Quarterly*, 16(1), 59–64. <https://doi.org/10.1080/15228959.2019.1706692>
- Ngoaketsi, J., Salawu, Y. K., & Tella, A. (2021, December 14). Digital Environment in Academic Libraries: Leveraging on Advanced Information Communication Technologies for Better Service Delivery. In *Accra Bespoke Multidisciplinary Innovations Conference (ABMIC) [Proceedings of the Conference]* (pp. 179–194). Academic City University College. <https://doi.org/10.22624/AIMS/ABMIC2021-V2-P14x>
- Nowrin, S. (2016, December 4). AI, Robot and Library: A New dimension in LIS. *Limit exists only in the mind*. <https://shohanasite.wordpress.com/2016/12/04/ai-robot-and-library-a-new-dimension-in-lis/>
- Onuoha, J. A., & Obialor, D. C. (2015). The Impact of Information Technology on Modern Librarianship: A Reflective Study. *Information and Knowledge Management*, 5(11), 52–58. <https://core.ac.uk/download/pdf/234672211.pdf>
- Owolabi, K. A., Bamigboye, B. O., Agboola, I. O., & Lawal, W. O. (2011). Resource Sharing in Nigerian University Libraries: A Survey. *Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery & Electronic Reserve*, 21(4), 207–216. <https://doi.org/10.1080/1072303X.2011.604599>
- Partridge, H., & Hallam, G. (2004, September 21–24). The Double Helix: A Personal Account of the Discovery of the Structure of [the Information Professional's] DNA. In *ALIA 2004 Biennial Conference: Challenging Ideas [Proceedings of the Conference]*. Australian Library and Information Association. <https://eprints.qut.edu.au/1215/1/1215.pdf>
- Patil, P. G. (2018). Impact of Information Communication Technology (ICT) on Academic Library Services. *International Journal of Scientific Research in Multidisciplinary Studies*, 4(1), 24–27.
- Patrickson Stewart, S. G., & Newman, N. (2017). User services in the digital environment Implications for academic libraries in the English-speaking Caribbean. *Library Review*, 66(4–5), 213–234. <https://doi.org/10.1108/LR-07-2016-0058>
- Pujar, S. M., & Satyanarayana, K. V. (2015). Internet of Things and Libraries. *Annals of Library and Information Studies*, 62, 186–190.
- Shah, N. U., Naeem, S. B., & Bhatti, R. (2023). Digital data sets management in university libraries: challenges and opportunities. *Global Knowledge, Memory and Communication*. <https://doi.org/10.1108/GKMC-06-2022-0150>
- Suman, & Parminder, S. (2016). Cloud computing in libraries: an overview. *International Journal of Digital Library Services*, 6(1), 121–127. <http://www.ijodls.in/uploads/3/6/0/3/3603729/11611.pdf>
- Tella, A. (2020). Repackaging LIS professionals and libraries for the fourth industrial revolution. *Library Hi Tech News*, 37(8), 1–6. <https://doi.org/10.1108/LHTN-02-2020-0016>

REFERENCES

- Abo-Seada, A. A. (2019). The Impact of the Internet of Things on Libraries and Users. *Computers in Libraries*, 39(1), 18–21. <http://www.infoday.com/cilmag/jan19/Abo-Seada--The-Impact-of-the-Internet-of-Things-on-Libraries-and-Users.shtml> [in English].
- BigData*. (n.d.). Gartner. Retrieved March 10, 2023, from <https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/big-data#:~:text=B%20Big%20Data-,Big%20Data,decision%20making%2C%20and%20process%20automation> [in English].
- Burns, E., Laskowski, N., & Tucci, L. (2023, March 31). *What is artificial intelligence (AI)?* TechTarget. <https://searchenterpriseai.techtarget.com/definition/AI-Artificial-Intelligence> [in English].
- Canuel, R., & Crichton, Ch. (Eds.). (2017). *Mobile Technology and Academic Libraries: Innovative Services for Research and Learning*. Association of College & Research Libraries [in English].

- Chai, W., & Bigelow, S. J. (2022, November 10). *What is cloud computing?* TechTarget. <https://www.techtarget.com/searchcloudcomputing/definition/cloud-computing> [in English].
- Choi, Y., & Rasmussen, E. (2009). What Qualifications and Skills are Important for Digital Librarian Positions in Academic Libraries? A Job Advertisement Analysis. *The Journal of Academic Librarianship*, 35(5), 457–467. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2009.06.003> [in English].
- Dremliuha, O. O., & Ivaniichuk, T. Yu. (2022, June 17). Diialnist universytetskoï biblioteki u sferi mizhnarodnoi ta vnutrishnoderzhavnoi naukovi e-komunikatsii u realiiakh viiskovoi ahresii [Activities of the university library in the field of international and domestic scientific e-communication in the realities of military aggression]. In *Yevropeïskiy vybir Ukrainy, rozvytok nauky ta natsionalna bezpeka v realiiakh masshtabnoi viiskovoi ahresii ta hlobalnykh vyklykiv XXI stolittia (do 25-richchia Natsionalnoho universytetu "Odeska yurydychna akademiia" ta 175-richchia Odeskoi shkoly prava)* [The European choice of Ukraine, the development of science and national security in the realities of large-scale military aggression and global challenges of the 21st century (to the 25th anniversary of the National University "Odessa Law Academy" and the 175th anniversary of the Odessa School of Law)] [Proceedings of the Conference] (Vol. 2, pp. 884–886). Publishing House "Helvetica" [in Ukrainian].
- Goldner, M. R. (2010). Winds of Change: Libraries and Cloud Computing. *Bibliothek Forschung und Praxis*, 34(3), 270–275 [in English].
- Hintze, A. (2016, November 14). Understanding the Four Types of Artificial Intelligence. *Government Technology*. <https://www.govtech.com/computing/Understanding-theFour-Types-of-Artificial-Intelligence.html> [in English].
- Irhovtsi, N. V. (2020, June 15–19). Vykorystannia elektronnoho katalohu na suchasnomu etapi rozvytku bibliotechnoho resursu [Use of the electronic catalog at the current stage of library resource development]. In *Suchasni zavdannia ta priorityety diialnosti bibliotek vyshchyykh navchalnykh zakladiv: shliakh innovatsii* [Modern tasks and priorities of higher education libraries: the way of innovation] [Proceedings of the Conference] (pp. 46–53). State University "Uzhhorod National University". <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/29184> [in Ukrainian].
- Kamupunga, W., & Chunting, Y. (2019). Application of Big Data in Libraries. *International Journal of Computer Applications*, 178(16), 34–38. <https://doi.org/10.5120/ijca2019918955> [in English].
- Kolesnykova, T. O. (2015, June 16–19). Tsyfrovı servisy bibliotek VNZ iz zabezpechennia rozvytku nauky [Digital university libraries services for development of science]. In *Biblioteki VNZ Ukrainy u protsesi implementatsii Zakonu Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" ta informatyzatsii suspilstva* [Libraries of higher education institutions of Ukraine in the process of implementing the Law of Ukraine "On Higher Education" and information society] [Proceedings of the Conference] (pp. 147–160). Scientific and Technical Library of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas [in Ukrainian].
- Kotsanis, Y. (2018). Models of Competences for the Real and Digital World. In K. C. Koutsopoulos, K. Doukas, Y. Kotsanis (Eds.), *Handbook of Research on Educational Design and Cloud Computing in Modern Classroom Settings* (pp. 52–80). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-3053-4.ch004> [in English].
- Kramer, B., & Bosman, J. (2016). Innovations in scholarly communication – global survey on research tool usage. *F1000research*, 5, 692. <https://doi.org/10.12688/f1000research.8414.1> [in English].
- Marina, O. (2016). Kontent-stratehiia bibliotek u tsyfrovomu seredovyshchi [Content strategy of the libraries the digital environmen]. *Bibliotechnyi visnyk*, 4, 8–12 [in Ukrainian].
- Ming, Y. (2020). Digital services in academic libraries: present and future. *Public Services Quarterly*, 16(1), 59–64. <https://doi.org/10.1080/15228959.2019.1706692> [in English].

- Nazarovets, M. A. (2018). Posluhy universytetskykh bibliotek z pidtrymky naukovoï komunikatsii [Services of University Libraries for the Support of Scientific Communication]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture. Series: Social Communications*, 53, 96–108. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.053.09> [in Ukrainian].
- Nazarovets, M. A. (2020). Vykorystannia tsyfrovyykh instrumentiv pidtrymky naukovoï komunikatsii: strukturna model orhanizatsii posluh u bibliotekakh ZVO [Using digital tools to support scientific communication: a structural model of service organization in HEI libraries]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 58, 27–37. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.058.03> [in Ukrainian].
- Ngoaketsi, J., Salawu, Y. K., & Tella, A. (2021, December 14). Digital Environment in Academic Libraries: Leveraging on Advanced Information Communication Technologies for Better Service Delivery. In *Accra Bespoke Multidisciplinary Innovations Conference (ABMIC) [Proceedings of the Conference]* (pp. 179–194). Academic City University College. <https://doi.org/10.22624/AIMS/ABMIC2021-V2-P14x> [in English].
- Nowrin, S. (2016, December 4). AI, Robot and Library: A New dimension in LIS. *Limit exists only in the mind*. <https://shohanasite.wordpress.com/2016/12/04/ai-robot-and-library-a-new-dimension-in-lis/> [in English].
- Onuoha, J. A., & Obialor, D. C. (2015). The Impact of Information Technology on Modern Librarianship: A Reflective Study. *Information and Knowledge Management*, 5(11), 52–58. <https://core.ac.uk/download/pdf/234672211.pdf> [in English].
- Owolabi, K. A., Bamigboye, B. O., Agboola, I. O., & Lawal, W. O. (2011). Resource Sharing in Nigerian University Libraries: A Survey. *Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery & Electronic Reserve*, 21(4), 207–216. <https://doi.org/10.1080/1072303X.2011.604599> [in English].
- Partridge, H., & Hallam, G. (2004, September 21–24). The Double Helix: A Personal Account of the Discovery of the Structure of [the Information Professional's] DNA. In *ALIA 2004 Biennial Conference: Challenging Ideas [Proceedings of the Conference]*. Australian Library and Information Association. <https://eprints.qut.edu.au/1215/1/1215.pdf> [in English].
- Patil, P. G. (2018). Impact of Information Communication Technology (ICT) on Academic Library Services. *International Journal of Scientific Research in Multidisciplinary Studies*, 4(1), 24–27 [in English].
- Patrickson Stewart, S. G., & Newman, N. (2017). User services in the digital environment Implications for academic libraries in the English-speaking Caribbean. *Library Review*, 66(4–5), 213–234. <https://doi.org/10.1108/LR-07-2016-0058> [in English].
- Pujar, S. M., & Satyanarayana, K. V. (2015). Internet of Things and Libraries. *Annals of Library and Information Studies*, 62, 186–190 [in English].
- Salata, H. (2022). Suchasni universytetski biblioteky yak osередky komunikatsii: naukovyi aspekt [Modern University Libraries as Centres of Communication: Scientific Aspect]. *Digital Platform: Information Technologies In Sociocultural Sphere*, 5(1), 178–184. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.5.1.2022.261302> [in Ukrainian].
- Shah, N. U., Naeem, S. B., & Bhatti, R. (2023). Digital data sets management in university libraries: challenges and opportunities. *Global Knowledge, Memory and Communication*. <https://doi.org/10.1108/GKMC-06-2022-0150> [in English].
- Suman, & Parminder, S. (2016). Cloud computing in libraries: an overview. *International Journal of Digital Library Services*, 6(1), 121–127. <http://www.ijodls.in/uploads/3/6/0/3/3603729/11611.pdf> [in English].
- Tella, A. (2020). Repackaging LIS professionals and libraries for the fourth industrial revolution. *Library Hi Tech News*, 37(8), 1–6. <https://doi.org/10.1108/LHTN-02-2020-0016> [in English].

UDC 004:027.7"20"

Yuliia Kulish,
*Head, Bibliometric and Scientometric Sector,
Scientific Library,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: yulia3kulish@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9612-5216*

PECULIARITIES OF THE DIGITAL ENVIRONMENT OF THE UNIVERSITY LIBRARIES ON THE MODERN STAGE

The aim of the article is to single out and analyze the main components of the digital environment of the university library, as well as related to it advantages and demands to librarians.

Research methods are based on general scientific principles of the theory and practice unity, the knowledge complexity and comprehensiveness, the applying of the system and structural approach, as well as analytical and synthetic scientific texts processing.

Scientific novelty. The given in the article analysis of the digital environment of the university libraries and obtained results is a contribution to the theoretical background of the new generation forming process of the library establishments, which are oriented on the advanced technological potential of the digital epoch, that can strengthen their subjectivity in the context of communication non-linear model.

Main conclusions. The research results testified the proclivity to the modification of the university library digital landscape under the influence of the technological evolution accelerated pace in the XXI century. In this article, structural peculiarities of the digital environment of the university libraries, that consists of “old” components (times of Internet revolution) and “new” ones (innovative 4IR), were analyzed. It is emphasized that its transformation and technological evolution in the XXI century is connected with the transition from the first ones to others. To “old” digital components belong OPAC, CD-ROM and flash-drives, and to “new” ones AI, Cloud Computing, blockchain, robotics and Big Data are related. The analysis of the digital components of the renewed environment of the university library proves that the usage of advanced technologies demand from the librarians to work on the development of requested skills, constantly improve practice in using tools and options that reveal their potential, form leading qualities and necessary experience of work in conditions of anthropo- and technospheres co-evolution.

Keywords: university libraries; technological evolution; digital technologies; digital environment; AI; Cloud Computing; Big Data.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2023 р.

УДК 02:004.738.5]:004.774-052
DOI: 10.31866/2616-7654.11.2023.282652

ВИКОРИСТАННЯ ГЕЙМІФІКОВАНИХ МЕХАНІК ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ UGC В ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ БІБЛІОТЕК

Микола Маранчак,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: maranchak@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5062-0759

Надія Маранчак,
старша викладачка,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: nmaranchack@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1772-1854

Метою статті є висвітлити дійові гейміфіковані механіки в інтернет-маркетингу інформаційно-бібліотечної галузі для стимулювання створення новітніх форм користувацького контенту, або User Generated Content (UGC), що може покращити позиції та органічне охоплення офіційного облікового запису бібліотеки у Web 2.0.

Методи дослідження базувалися на загальнонаукових принципах єдності теорії і практики, системності, комплексності, усебічності пізнання. Досягненню поставленої мети сприяло використання загальнонаукових (опису, аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення) та спеціальних (бібліографічного, вибіркового спостереження, групування, контент-аналізу) методів на емпіричному та теоретичному рівнях дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає у: виявлених гейміфікованих механіках стимулювання UGC, які сприяють результативності діяльності інтернет-маркетолога інформаційно-бібліотечної галузі; пропозиціях використання перевірених в інших галузях типів гейміфікації та характерних рис гри у залученні користувачів до взаємодії з бібліотечними закладами у Web 2.0.

Основні висновки. Серед пріоритетних завдань інтернет-маркетологів бібліотек – підтримка взаємодії з наявною користувацькою базою та залучення нових клієнтів до інформаційно-бібліотечних закладів. Використання новітніх форматів контенту, а також задіяння до його створення та розповсюдження користувачів Web 2.0 сприяють цим пріоритетним завданням. Незалежно від того, залучена аудиторія до створення UGC шляхом гейміфікованої активації, іншої механіки чи власної ініціативи, користувацький контент підвищує довіру до бібліотеки тих людей, які втомилися від прямої реклами і не реагують на неї. Гейміфіковані механіки – лише один із можливих способів залучення аудиторії до UGC, але на досвіді міжнародних та українських компаній доводить свою ефективність і необхідність використання інтернет-маркетологами будь-якої сфери, в тому числі інформаційно-бібліотечної галузі.

Ключові слова: інтернет-маркетолог; UGC; користувацький контент; гейміфікація; гейміфіковані механіки; соціальні мережі; Web 2.0; бібліотека.

ВСТУП

Під впливом цифрових перегонів за увагу користувача в соціальних мережах та з метою просування власних інформаційних продуктів і послуг фахівці бібліотек постійно удосконалюють методи ведення офіційних облікових записів закладів та способи залучення цільових аудиторій. Для забезпечення максимальної ефективності така діяльність має здійснюватися на основі системного підходу з використанням наявних на сьогодні в галузі інтернет-маркетингу методик (Гранчак & Скітер, 2019, с. 37). Формування їх вмісту та принципи реалізації були частково сформовані як основні компетенції Web 2.0 ще автором цього терміна Т. О'Райлі. Зокрема, він виділив «довіру до користувачів як до співрозробників» (О'Reilly, 2005), до чого можна віднести інструменти персоналізації кабінету користувача, омніканальну та метаканальну моделі взаємодії, відкритість API-продуктів у мобільних застосунках та користувацький контент.

Із наведених інструментів компетенції «довіри» ключову роль у запропонованій темі відіграє останній компонент. У контексті інтернет-маркетингу під поняттям «користувацький контент» розуміємо все те, що створюють користувачі інтернету й оприлюднюють за допомогою, зокрема, Web 2.0, як-от: пости в соціальних мережах, записи на блогерських платформах, відео, подкасти, відгуки про товари, послуги, туристичні місця та маршрути, wiki-статті, ресторанный рейтинг, коментарі тощо (Сухомлин, 2015, с. 160). Ключовим у розумінні такого контенту є те, що інтернет-маркетолог позначеного облікового запису чи згаданого бренду не платить за його створення та розповсюдження. Саме користувачі, а не маркетологи створюють та поширюють брендovanу інформацію за допомогою сучасних мультимедійних технологій (Жупинас, 2018, с. 67). Представники ж професійного акаунту залишаються спостерігачами у цій ситуації, на відміну від процесу створення спільного з користувачем спонсорського контенту.

Вдосконалення засобів взаємодії офіційних облікових записів із користувачами у Web 2.0 впливає на можливість побудови нових зв'язків у парі сторінка компанії – користувач, зокрема, на основі появи форматів Stories та Reels в Instagram і Facebook, Shorts та Clips у YouTube та відео TikTok. Стрімке поширення зазначених форматів як методів розповсюдження інформації через соціальні мережі дозволяє знаходити нові механіки для залучення користувацького безкоштовного контенту, який трансформується із традиційних відгуків, коментарів та оглядів у більш широке поняття, те, що інтернет-маркетологи виділяють як UGC – оригінальний контент, що створюється аудиторією бренду закладу про бренд та його пропозиції.

Одним із засобів залучення UGC як частини маркетингової контент-стратегії, на відміну від стихійної появи користувацького контенту, незалежного від бренду, можуть бути ігрові механіки взаємодії з цільовими аудиторіями. Іншими словами, гейміфікація (від *англ. gamification*, геймізація, ігрофікація) – процес використання ігрового мислення і динаміка ігор для залучення аудиторії і вирішення завдань, перетворення чого-небудь на гру (Самойлова, 2014).

Завдяки застосуванню гейміфікованих завдань користувач без прямого спонукання звертається до самостійної творчості у процесі створення контенту про бренд, в якому той може бути зацікавлений. Враховуючи іміджевий та комунікаційний потенціал UGC, доцільним є розкриття можливих засобів використання гейміфікованих механік для стимулювання такого користувацького контенту в інтернет-маркетингу інформаційно-бібліотечної галузі.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

За своєю суттю UGC є цифровізованим «сарафанним» маркетингом (інші назви: «сарафанне радіо» або WOM маркетинг) – тобто це технологія, що допомагає спровокувати позитивні розмови про бренд у середовищі потенційних споживачів (Почепцов, 2000). Підтримую думку В. Меркулової щодо того, що це не нові технології, їх відродження відбулось завдяки переходу суспільства від індустріального до інформаційного, від виробничих відносин до комунікаційних, тобто обміну інформацією, що має впливову роль у просуванні та успішності будь-якого товару або послуги на ринку (Меркулова, 2019, с. 57).

Поняття UGC починає проникати в інформаційні сфери у 2005 році. Деякі ЗМІ створюють спеціальні проекти для публікації контенту користувачів, наприклад, у BBC із квітня 2005 р. існує Live_Report, у CNN – із 2006-го (Осюхіна, 2016, с. 72). З розвитком Web 2.0 виявлені компетентності UGC розширюються та створюють нові можливості тепер вже для сфери маркетингу в соціальних мережах.

Традиційною формою UGC у маркетингу стають відгуки як спосіб передачі зворотного зв'язку бренду та про бренд за допомогою текстового контенту у вигляді коментарів, оглядів, питань і відповідей, а також зображень, у тому числі фотографій, ілюстрацій, GIF, дизайну, оцифрованого малюнка, відео- та аудіоконтенту, які вимагають самостійної систематизації. Відгуки користувачів стають не просто важливими – вони мають вирішальне значення для рішення користувачів про взаємодію із брендом. Результат дослідження Baymard Institute про поведінку споживача показує, що майже 95 % користувачів покладаються на відгуки, щоб оцінити або дізнатися більше про продукти (Hugo, 2019).

Довіра до користувацького контенту зберігає тенденцію до зростання. За даними Brightlocal, у середньому клієнт читає 10 відгуків, перш ніж починає довіряти бренду. У 2021 році 77 % користувачів «завжди» або «регулярно» читали їх під час пошуку місцевих компаній (порівняно із 60 % у 2020 році) (Pitman, 2022). Водночас, згідно із Bazaar Voice, для 64 % міленіалів і 53 % бейбі-бумерів важливо отримати додаткові можливості для взаємодії з брендами, вони хочуть усвідомлено ділитися враженнями про компанію та продукт (*Talking to Strangers*, 2012, р. 7).

Можна погодитись із В. Садівничим, який поділяє користувацький контент на первинний і вторинний, а участь користувача в його виробництві визначає як високу, середню і низьку. Такий контент нині завдяки широким можливостям усіх охочих залишати коментарі, а також сучасним інструментам його завантаження й поширення та соціальним медіа усе більше й більше привертає до себе увагу та завойовує популярність (Садівничий, 2017, с. 42). Досить слушно заявляє Т. Хоппонен, що зображення Instagram наразі є одними з найпопулярніших форматів UGC. Але тексти, твіти, відео та звукові файли також можуть бути створеними користувачами вмістом (Норрпелен, 2021). І це далеко не повний список можливих форматів. Блогери і бренди розігрують призи для залучення і активізації фоловерів. А самі соціальні мережі, особливо орієнтовані на молодшу аудиторію, створюють змагальні елементи (наприклад, рамки і нагороди в Likee) для стимуляції UGC (Сухенко, 2020).

Таким чином, ігрові інтеграції стають одним із важливих інструментів під час конкуренції облікових записів брендів за увагу цільових аудиторій та з метою просування власних інформаційних продуктів і послуг у соціальних мережах, для мотивації користувачів до створення власного оригінального контенту про бренд

і його пропозиції. Аналіз змісту, форм, методик гейміфікації актуалізує можливість застосування ігрових технологій у соціокультурній діяльності бібліотек (Скаченко, 2019, с. 221). Тож актуально розглянути ці технології з огляду активації UGC у рамках просування бібліотечних закладів.

Метою статті є висвітлити дійові гейміфіковані механіки в інтернет-маркетингу інформаційно-бібліотечної галузі для стимулювання створення новітніх форм користувацького контенту, або UGC, що може покращити позиції та органічне охоплення офіційного облікового запису бібліотеки у Web 2.0.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досягнення поставленої мети забезпечувалось такими методами дослідження: інформаційний аналіз діяльності інтернет-маркетологів офіційних облікових записів українських бібліотек та інших брендів; змістовий аналіз предметного поля об'єкта – семантичний, логічний і лінгвістичний аналізи практичних механізмів, наукових публікацій, контенту інтернет-ресурсів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Окреслення механік гейміфікації у процесі стимулювання UGC у соціальних медіа інформаційно-бібліотечних закладів доречно почати зі систематизації типів користувацького контенту. До них можна віднести:

– Коментар. Незалежно від його змісту – позитивного чи негативного – він говорить про інтерес користувача до діяльності бібліотеки. Всі ідеї та почуття, якими він ділиться на ресурсі закладу, у власному обліковому записі або на сторінках третьої сторони, говорять про нього як безпосереднього або потенційного клієнта, тобто персони, яка становить цінність для бібліотеки в процесі розширення та підтримки власної користувацької бази.

– Відгук. Користувачам притаманно самостійно залишати відгук незалежно від того, позитивний він чи негативний, але якщо просити їх про нього, кількість хоча б нейтральних відгуків може значно зрости, що якісно вплине на репутацію бібліотечного закладу.

– Огляд. За формулюванням схожий на відгук, але, як правило, представлений більш докладно і містить у собі значну доказову базу. Переважно користувачі створюють його для докладного огляду товару або послуги.

– Креатив (дизайн або малюнок). Користувач може ділитися враженнями про заклад, його товари та послуги за допомогою образотворчих видів мистецтва, виготовлених як за допомогою цифрових інструментів, так і власноруч, а згодом оцифрованих.

– Фотографія. Розвиток мобільних гаджетів та розширення доступності професійних фотокамер стимулює користувачів звертатися до фотознімків із метою передачі вражень про об'єкти їх спостереження та інтересу.

– Відео. Люди дивляться онлайн-відео в середньому 19 годин на тиждень. Відповідно, його виробництво щороку зростає за рахунок роботи як маркетологів, так і користувачів соціальних мереж (*Video Marketing Statistics*, 2022). Інструменти Web 2.0 (теги, стікери, хештеги) дозволяють користувачам позначати у UGC інші облікові записи.

– Рейтинги чи порівняння. Списки продуктів або послуг складають за власною методологією не лише маркетингові чи дослідницькі компанії та ЗМІ, а й користувачі, коли хочуть поділитися своїми улюбленими чи обраними за іншими критеріями брендами.

– Подкасти. Аудіоформат контенту давно відокремився у власну цифрову нішу з окремими платформами для розміщення (Google Podcasts, Apple Podcasts, Spotify, Clubhouse), в рамках яких користувачі діляться власною думкою про будь-що, у тому числі враженням про бібліотеку та її пропозиції.

NFT. Основи авторського права на невзаємозамінний токен у блокчейн усе ще в процесі формування, що створює як можливості у парі цифровий художник – бренд, так і свої ризики. Ситуацію пом'якшує визнання або невизнання користувачами того чи іншого NFT, що створює незалежні ні від кого можливості в NFT UGC.

У класичних форматах користувацький контент (відгуки, коментарі, фотографії) можна зустріти на сторінках або у їх відмітках більшості бібліотек, які вийшли у Web 2.0. Наприклад, користувачка Instagram alexandra_rumyantseva поділилася світлинами з Центральної бібліотеки ім. Т. Г. Шевченка для дітей м. Києва у власному обліковому записі та розповіла, що відвідує її з дитинства (Рум'янцева, 2021). Розділ «Позначено», який присутній у соціальних мережах корпорації Meta, дозволяє відслідковувати відмітки закладів у такому сучасному форматі, як Reels, що з'явився в Україні влітку 2022 року (Маранчак, 2022). Наприклад, користувачка Instagram yulia_ivanishena показала та процитувала в Instagram Reels книгу «Аркан вовків» автора Павла Дерев'янка та відмітила у ньому обліковий запис бібліотеки Солом'янського району Києва (Іванішена, 2022). Ці публікації з'явилися із власної ініціативи користувача або ж за індивідуальною домовленістю з бібліотечним працівником, що, знову ж таки, відрізняє їх від спонсорських публікацій та стихійно створеного класичного користувацького контенту, який зазвичай виконує роль реакції користувача на щось і ніяк не UGC у його теперішньому розумінні у Web 2.0.

Невзаємозамінний токен як різновид контенту усе ще можна зустріти радше у міжнародних компаній, але NFT має високий потенціал для розвитку у вигляді UGC. Наприклад, Mercedes-Benz у співпраці з Art2People створив ексклюзивну колекцію Mercedes NFT, натхненою лінійкою автомобілів G-класу. До проекту залучили п'ять художників NFT (NFT Plazas, 2022). Цей приклад комерційної співпраці з цифровими митцями демонструє широту потенціалу і можливості залучення користувачів до UGC у розподіленій базі даних блокчейн у майбутньому (Rory, 2022).

Задля запуску гейміфікованої активності, направленої на стимуляцію користувацького контенту про бібліотеку та її пропозицію, рекомендується аналізувати та визначати в кожному індивідуальному випадку те, що мотивує цільову аудиторію до створення UGC, які формати та механіки для неї можуть бути найбільш комфортними в процесі взаємодії із власними фоловерами у соціальних мережах. Пропозиція долучитися до ініціативи має надихати, стимулювати докласти зусиль, підштовхувати до унікальних ідей та творчості.

У якості базової стратегії стимулювання UGC за допомогою гейміфікованих механік запропоновані наступні складові створення відповідної активності:

1. Ідея, яка відповідатиме зацікавленню цільової аудиторії бібліотечного закладу, та формат. Просити користувачів про UGC – значить, запропонувати їм нескладне для виконання завдання в комфортному для них форматі контенту. Це може бути

пропозиція обрати героя книги з подальшим розміщенням його у Stories користувача, зйомка короткого Reels або TikTok із демонстрацією улюбленої книги на базі бібліотеки, короткий відгук про улюблену книгу з її фотографією. За умовою будь-яка реалізація UGC має супроводжуватися відміткою облікового запису закладу в контенті користувача за допомогою тега, стікера або запропонованого хештега.

2. Продумана винагорода. Матеріальний чи нематеріальний тип мотивації у випадку з UGC, на відміну від спонсорського контенту, може бути вибіркоким. Користувач або група користувачів можуть отримати розміщення їх контенту на офіційній сторінці закладу, що збільшить органічне охоплення власного контенту, покращить імідж та емоційне задоволення від взаємодії з улюбленим брендом. З актуальних типів контенту підійде спільне розміщення Stories, функція Collab (Instagram, 2021), Remix. Також це може бути подарунок, знижка, розширення опцій, швидке й індивідуальне обслуговування або інша пропозиція, що зацікавить користувача.

3. Заклик до дії. Повідомлення із пропозицією про участь в активності має містити відповідний СТА (call-to-action), візуальну частину, дедлайн та правила.

4. Відповідна платформа для розміщення UGC. Місце публікації оригінального користувачького контенту має відповідати можливостям розміщення запропонованого формату, його обсягу та складової. Це може бути як одна, так і кілька платформ у просторі web.ua, де інтернет-маркетолог зможе відслідкувати розміщення UGC через відмітки, зазначений хештег, посилання або інший тип згадки, який фіксується за допомогою аналітичних сервісів чи ботів.

5. Уважне ставлення до відбору контенту та визначення переможця або переможців. Обраний формат та наповнення розміщення має відповідати запропонованим критеріям UGC, релевантності, репутації бібліотеки, законності та відповідності мінімальним критеріям якості контенту. Переможець, якщо про такого йдеться, не має бути фейковим обліковим записом, що може негативно позначитися на репутації організатора гри через непрозорість її результату.

UGC-кампанію, як і будь-який інший тип промо, рекомендовано завершувати проведенням аналізу її успішності та ефективності за допомогою зібраних статистичних даних про реакції, підписки, ліди, залучення, кількість учасників та інше.

Можна погодитися з Д. Сухенко, яка пропонує наступні типи гейміфікації:

1. Інтерактивні механіки: конкурси і челленджи за призи. Для більш вірусного ефекту бажано залучати блогерів, у тому числі і для створення контенту.

2. Візуальні механіки: доповнена реальність (AR), брендovanі фільтри, рамки, маски і стікери.

3. Допитливі: тести, квести, опитувальники, голосувалки. Цей інструмент також дозволяє збирати інформацію про користувачів.

4. Змагальні: нагородження статусами клієнтів бренду за виконану дію.

5. Креаторні або соціальні: залучення у виробництво продукту.

6. Власний підхід. Можна придумати нову механіку. Головне, щоб у ній були присутні елементи гри з можливістю здійснювати цільові дії.

У роботі J. McGonigal запропоновано наступні характерні риси гри, необхідні для неї:

- чіткі цілі для забезпечення мотивації учасників;
- логічні і послідовні правила і обмеження для досягнення поставлених цілей;

- система зворотного зв'язку, яка демонструє гравцям, наскільки вони близькі до мети, ілюструє, що правила дотримуються, а цілі – досяжні;
- добровільна згода на участь, прийняття правил та їх дотримання (McGonigal, 2011):

Кожен із запропонованих підходів може органічно спрацювати у стимулювання UGC. Нетипові та креативні приклади заохочення до UGC за допомогою гейміфікованих механік слід шукати в діяльності споріднених за тематикою до бібліотек та комерційно направлених компаній, які використовують перевірені та ініційовані на основі власної уяви та досвіду способи залучення користувачів у творчу діяльність у процесі просування офіційних облікових записів у соціальних мережах та на інших інтернет-майданчиках.

Відмінним прикладом залучення UGC у соціальних мережах за допомогою гейміфікації є конкурс на кращий дизайн чашки, який проводила американська мережа кав'ярень Starbucks. Учасники змагання мали сфотографувати свій креатив і розмістити його у власних облікових записах у соціальних мережах, використовуючи хештег #WhiteCupContest. Starbucks отримав майже 4000 записів лише за три тижні і грандіозне органічне охоплення завдяки UGC. Дизайн переможниці Бріті Лінн Томпсон розмістили на лімітованій серії багаторазових куклів (*Starbucks Announces the Winner*, 2014).

В Україні бренд чіпсів Lay's запросив усіх охочих дарувати один одному посмішки. Для всеукраїнської промокампанії випустили лімітовану лінійку чіпсів, на пачках якої друкували зображення половини обличчя, притуливши які, можна було зробити веселе фото. Ділитися ними пропонували через свої соціальні мережі, залишаючи хештег #SmileUA. Станом на 2022 рік в одному лише Instagram створено 3267 дописів із цим хештегом (*Lay's запрошує дарувати*, 2017). Такі приклади можуть використовувати в своїй діяльності бібліотеки.

Залучати до UGC через гру можливо й без виходу в інтернет-простір. Коли умови для UGC продумані та представлені у вигляді зрозумілих інструкцій, завдяки чому аудиторія чітко розуміє правила участі в активності і при цьому ні до чого не зобов'язана, вона самостійно може проявити ініціативу у створенні унікального креативу. Тобто гра не обов'язково передбачає винагороду у хоч якомусь вигляді, її роль як різновид нематеріальної мотивації можуть зіграти позитивні емоції та бажання відповідати трендам і популярності. Наприклад, під час проведення фестивалю «Білі ночі» на «Арт-Заводі Платформа» у Києві організатори події встановлювали по локації арт-інсталяції, біля яких аудиторія фестивалю робила фото та відео UGC і відмічала, відповідно, локацію і фестиваль у своїх соцмережах. Однією з таких інсталяцій була ванна із блискітками, в якій могли полежати усі охочі (Invest Rules, 2019).

Арт-інсталяції у вигляді маятника Фуко можна зустріти в бібліотеці НТТУ КПІ ім. І. Сікорського. За ініціативою керівництва університету проєкт був створений науково-виробничою лабораторією «Дидактик» у 2011 році. Гейміфікована активація користувачів соціальних мереж здатна привернути увагу до маятника чи подібних об'єктів у бібліотечних закладах і стимулювати UGC на користь бібліотечного бренду.

Залучення до UGC спрацює і з тимчасовими арт-інсталяціями, фотозонами та декорованими інтер'єрами, які привертають увагу активних користувачів соціальних мереж. Супроводжувати такий арт-об'єкт має правильно виставлене для зйомки

освітлення, ретельно підібрані деталі довколишнього середовища, що потрапляють у кадр чи на відео, облаштовані зручності для комфорту творця контенту.

Ключовим для участі користувачів у такій креативній творчості є запропоновані базові стратегії стимулювання UGC: ідея, формат та винагорода як гейміфіковані елементи активності, а також заклик до дії та відповідна платформа для розміщення користувацького контенту. Інформаційне наповнення вивіски, таблички, дошки чи іншого об'єкта із написом поряд з арт-інсталяцією, який закликатиме користувача для створення певного контенту та надаватиме йому відповідні інструкції, пропонується формулювати за методом «слизької гірки» J. Sugarman. Це прийом написання тексту, який захоплює і змушує дочитати його до кінця. Сенс полягає в тому, що читач, зацікавлений першим реченням тексту, наче потрапляє на слизьку гірку і поволі скочується нею, захоплюючись текстом все більше і більше. Перше речення має бути максимально коротким та емоційно забарвленим. Друге, зазвичай довше, має підсилити інтригу, спонукаючи читача прочитати третє. Третє речення підводить до прочитання четвертого і наступних. Таким чином, читач не в силах опиратися своїй природній допитливості та цікавості, тому потрапляє у пастку «слизької гірки» (Sugarman, 1998). Далі все залежатиме від його зацікавленості в подібній активності, яка може бути як природною, так і додатково вмотивованою умовною винагородою.

Залучати аудиторію до гри можна також безпосередньо у Web 2.0. З появою формату Stories у соціальних мережах Facebook та Instagram у 2016 році (Instagram Blog, 2016) досвідчені інтернет-маркетологи використовують безліч доступних для цього механік: зворотні реакції з візуалізацією на контенті, опитування, тести та різні можливості, які надають стікери Instagram. На стимуляцію UGC все це працює у зв'язці з якісним і цікавим контентом та персоніфікацією, які здатні викликати у користувача бажання поділитися вживаною інформацією. У гру можна задіяти книгу, історію, персонажа, особливості локації, атрибути бібліотеки. Користувачі, які неодноразово розміщують таку «історію» чи інший тип користувацького контенту про одну й ту саму бібліотеку в себе у профілі, автоматично й добровільно стають її обличчям, адже починають асоціюватися у власних фоловерів із цією локацією, продуктом чи послугою.

ВИСНОВКИ

Незалежно від того, залучена аудиторія до створення UGC шляхом гейміфікованої активації, іншої механіки чи власної ініціативи, користувацький контент підвищує довіру до бібліотеки тих людей, які втомилися від прямої реклами і не реагують на неї. Завдяки самовираженню одного користувача стосовно бібліотечного бренду інший також здатен усвідомити цінність представленого закладу чи запропонованої ним послуги, відчутти повагу та розширити свої знання про них. Гейміфіковані механіки – лише один із можливих способів залучення аудиторії до UGC, але досвід міжнародних та українських компаній доводить свою ефективність і необхідність використання інтернет-маркетологами будь-якої сфери, в тому числі інформаційно-бібліотечної галузі.

Залучений UGC виступає соціальним доказом того, що цій бібліотеці та її послугам можна довіряти і користуватися його пропозицією. Таким чином, UGC допомагає не тільки зміцнити відносини з наявними клієнтами, але й віднайти

нових. А постійне залучення їх до взаємодії та створення користувацького контенту зміцнює ці стосунки і розширює можливості потенційного збільшення клієнтської бази.

Такі запропоновані складові гейміфікованої механіки, як ідея, формат, винагорода, заклик до дії та відповідність платформи, здатні стимулювати UGC у вигляді фото та відео, креативів, коментарів, відгуків, оглядів, рейтингів, а також згадок у подкастах та навіть NFT. Позитивно вплинути на створення користувацького контенту здатні також раніше запропоновані підходи в гейміфікації, незалежно від того, залучення користувачів в активність відбувається офлайн чи онлайн, головне – їх органічна інтеграція за допомогою інтернет-маркетингу в процес стимулювання UGC.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Гранчак, Т., & Скітер, Т. (2019). Інтернет-маркетинг у діяльності бібліотек України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 4, 36–55. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.4.2019.187817>
- Жупинас, А. А. (2018, 19–20 квітня). Інтеграція користувацького контенту в маркетинг. В *Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2018»* [Матеріали конференції] (с. 66–68). Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького. http://eprints.cdu.edu.ua/3678/1/rodzinka_2018_2-66-68.pdf
- Іванішена, Ю. [@yulia_ivanishena]. (2022, 12 жовтня). *Павло Дерев'яно. Аркан вовків* [Відео]. Instagram. <https://www.instagram.com/p/Cjm-SiCgks4/>
- Маранчак, М. (2022). *Нові фішки: що корисного з'явилося у соцмережах для ритейлу за останні місяці*. RAU. <https://rau.ua/novyni/novi-fishki-u-socmerezah/>
- Меркулова, С. (2019). Модель «взаємодія між учасниками процесу педагогічної орієнтації на засадах сучасних комунікаційних технологій». *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*, 1(22), 56–62. <https://doi.org/10.32405/2413-4139-2019-1-56-62>
- Осюхіна, М. (2016). Використання контенту користувачів (UGC) в українських телевізійних новинах: види, частота, особливості подачі. *Образ*, 4(22), 69–77.
- Почепцов, Г. Г. (2000). *Психологические войны*. Ваклер.
- Рум'янцева, О. [@alexandra_rumyantseva]. (2021, 11 жовтня). *Центральна бібліотека ім. Т. Г. Шевченка для дітей м. Києва* [Фотографія]. Instagram. <https://www.instagram.com/p/CU5M83xNMLt/>
- Садівничий, В. О. (2017). Типи, види та особливості подачі контенту кросмедіа. В В. Є. Шевченко (Ред.), *Кросмедіа: контент, технології, перспективи* (с. 40–47). Кафедра мультимедійних технологій і медіадизайну Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. <http://journlib.univ.kiev.ua/mono/cross.pdf>
- Самойлова, І. А. (2014, грудень). *Гейміфікація – один з трендів сучасної освіти* [Слайди PowerPoint]. SlideShare. <https://www.slideshare.net/samoyira/ss-53922372>
- Скаченко, О. О. (2019). Використання ігрової моделі гейміфікації у соціокультурній діяльності бібліотек. *Бібліотечний Меркурій*, 2(22), 218–229. [http://dx.doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2\(22\).180377](http://dx.doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2(22).180377)
- Сухенко, Д. (2020, 9 липня). Шість варіантів гейміфікації бізнесу. Що спрацює? *NV*. <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-biznesu-buti-ne-nudnim-geymifikaciya-ostanninovini-50098940.html>
- Сухомлин, О. (2015). UGC (User-Generated Content) у журналістському полі. *Образ*, 1(16), 159–165. http://nbuv.gov.ua/UJRN/obraz_2015_1_25

- Hopponen, T. (2021, November 10). *7 UGC-Kampagnen, die großartig umgesetzt sind*. flockler. <https://flockler.com/de/unser-blog/7-ugc-kampagnen-die-grossartig-umgesetzt-sind>
- Hugo, R. (2019, August 6). *E-Commerce Sites Need to Respond to Some or All Negative User reviews (87% of Sites Don't)*. Baymard Institute. <https://baymard.com/blog/respond-to-negative-user-reviews>
- Instagram [@instagram]. (2021, October 20). *You Me. We're launching Collabs, a new way to co-author Feed posts and Reels. Invite an account to be a collaborator* [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/instagram/status/1450573924530483202>
- Invest Rules. (2019, 25 июня). «Белые ночи 2019» – Ванна с метафаном, звонок Богу и сумасшедшая ведущая – Что вы пропустили!? [Видео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=91J1SwI7bHw>
- Lay's запрошує дарувати один одному посмішки! (2017, February 8). PepsiCo Україна. http://pepsico.ua/media/press_releases/releases_1202.html
- McGonigal, J. (2011). *Reality Is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change the World*. The Penguin Press.
- O'Reilly, T. (2005, September 30). *What is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software*. O'Reilly. <http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html/>
- Pitman, J. (2022, January 26). *Local Consumer Review Survey 2022*. brightlocal. <https://www.brightlocal.com/research/local-consumer-review-survey/>
- Rory. (2022, May 2). *Mercedes F1 Launch Mass Offering of Free NFTs*. NFT Plazas. <https://nftplazas.com/mercedes-f1-launch-mass-offering-of-free-nfts/>
- Starbucks Announces the Winner of its White Cup Contest*. (2014, June 23). Starbucks Storirs & News. <https://stories.starbucks.com/stories/2014/starbucks-announces-the-winner-of-its-white-cup-contest/>
- Sugarman, J. (1998). *Advertising Secrets of the Written Word: The Ultimate Resource on How to Write Powerful Advertising Copy from One of America's Top Copywriters and Mail Order Entrepreneurs*. Delstar Pub.
- Talking to Strangers: Millennials Trust People over Brands*. (2012, January). Bazaarvoice. http://resources.bazaarvoice.com/rs/bazaarvoice/images/201202_Millennials_whitepaper.pdf
- Video Marketing Statistics 2023*. (2022). Wyzowl. <https://www.wyzowl.com/video-marketing-statistics/>

REFERENCES

- Hopponen, T. (2021, November 10). *7 UGC-Kampagnen, die großartig umgesetzt sind* [7 UGC campaigns that work great]. flockler. <https://flockler.com/de/unser-blog/7-ugc-kampagnen-die-grossartig-umgesetzt-sind> [in German].
- Hranchak, T., & Skiter, T. (2019). Internet-marketynh u diialnosti bibliotek Ukrainy [Internet marketing in the activity of libraries of Ukraine]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 4, 36–55. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.4.2019.187817> [in Ukrainian].
- Hugo, R. (2019, August 6). *E-Commerce Sites Need to Respond to Some or All Negative User reviews (87% of Sites Don't)*. Baymard Institute. <https://baymard.com/blog/respond-to-negative-user-reviews> [in English].
- Instagram [@instagram]. (2021, October 20). *You Me. We're launching Collabs, a new way to co-author Feed posts and Reels. Invite an account to be a collaborator* [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/instagram/status/1450573924530483202> [in English].
- Invest Rules. (2019, June 25). "Белые ночи 2019" – Ванна с метафаном, звонок Богу и сумасшедшая ведущая – Что вы пропустили!? ["White nights 2019" – Bath with metafan, call to

- God and crazy presenter – What did you miss!?! [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=91J1SwI7bHw> [in Russian].
- Ivanishena, Yu. [@yulia_ivanishena]. (2022, October 12). *Pavlo Derevianko. Arkan vovkiv* [Pavlo Derevianko. Lasso of wolves] [Video]. Instagram. <https://www.instagram.com/p/Cjm-SiCgks4/> [in Ukrainian].
- Lays zaprosuie daruvaty odyu odnomu posmishky!* [Lay's invites you to give each other smiles!]. (2017, February 8). PepsiCo Ukraine. http://pepsico.ua/media/press_releases/releases_1202.html [in Ukrainian].
- Maranchak, M. (2022). *Novi fishky: shcho korysnoho znavylosia u sotsmerezkhakh dlia riteilu za ostanni misiatsi* [New chips: what useful has appeared in social networks for retail in recent months]. RAU. <https://rau.ua/novyni/novi-fishki-u-socmerezkhah/> [in Ukrainian].
- McGonigal, J. (2011). *Reality Is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change the World*. The Penguin Press [in English].
- Merkulova, S. (2019). Model "vzaiemodii mizh uchasnykamy protsesu pedahohichnoi oriiantatsii na zasadakh suchasnykh komunikatsiinykh tekhnolohii" [Model "interaction between participants in the process of pedagogical orientation on the basis of modern communication technologies"]. *Pedagogical Innovations: Ideas, Realities, Perspectives*, 1(22), 56–62. <https://doi.org/10.32405/2413-4139-2019-1-56-62> [in Ukrainian].
- O'Reilly, T. (2005, September 30). *What is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software*. O'Reilly. <http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html/> [in English].
- Osiukhina, M. (2016). Vykorystannia kontentu korystuvachiv (UGC) v ukrainskykh televiziinykh novynakh: vydy, chastota, osoblyvosti podachi [Use of user content (UGC) in Ukrainian television news: types, frequency, presentation features]. *Obraz*, 4(22), 69–77 [in Ukrainian].
- Pitman, J. (2022, January 26). *Local Consumer Review Survey 2022*. brightlocal. <https://www.brightlocal.com/research/local-consumer-review-survey/> [in English].
- Pocheptsov, G. G. (2000). *Psikhologicheskie voyny* [Psychological wars]. Vakler [in Russian].
- Rory. (2022, May 2). *Mercedes F1 Launch Mass Offering of Free NFTs*. NFT Plazas. <https://nftplazas.com/mercedes-f1-launch-mass-offering-of-free-nfts/> [in English].
- Rumiantseva, O. [@alexandra_rumyantseva]. (2021, October 11). *Tsentralna biblioteka im. T. H. Shevchenka dlia ditei m. Kyieva* [T. G. Shevchenko Central Library for Children of Kyiv] [Photograph]. Instagram. <https://www.instagram.com/p/CU5M83xNMLt/> [in Ukrainian].
- Sadivnychi, V. O. (2017). Typy, vydy ta osoblyvosti podachi kontentu krosmedia [Types, types and features of cross-media content submission]. In V. Ye. Shevchenko (Ed.), *Krosmedia: kontent, tekhnolohii, perspektivy* [Crossmedia: content, technologies, perspectives] (pp. 40–47). Department of Multimedia Technologies and Media Design Institute of Journalism Taras Shevchenko National University of Kyiv. <http://journalib.univ.kiev.ua/mono/cross.pdf> [in Ukrainian].
- Samoilova, I. A. (2014, December). *Heimifikatsiia – odyu z trendiv suchasnoi osvity* [Gamification is one of the trends in modern education] [PowerPoint slides]. SlideShare. <https://www.slideshare.net/samoyira/ss-53922372> [in Ukrainian].
- Skachenko, O. O. (2019). Vykorystannia ihrovoi modeli heimifikatsii u sotsiokulturnii diialnosti bibliotek [Using the game model of gamification in the socio-cultural activities of libraries]. *Library Mercury*, 2(22), 218–229. [http://dx.doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2\(22\).180377](http://dx.doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2(22).180377) [in Ukrainian].
- Starbucks Announces the Winner of its White Cup Contest*. (2014, June 23). Starbucks Storirs & News. <https://stories.starbucks.com/stories/2014/starbucks-announces-the-winner-of-its-white-cup-contest/> [in English].
- Sugarman, J. (1998). *Advertising Secrets of the Written Word: The Ultimate Resource on How to Write Powerful Advertising Copy from One of America's Top Copywriters and Mail Order Entrepreneurs*. Delstar Pub [in English].

- Sukhenko, D. (2020, July 9). Shist variantiv heimifikatsii biznesu. Shcho spratsiue? [Six options for business gamification. What will work?]. *NV*. <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-biznesu-buti-ne-nudnim-geymifikaciya-ostanni-novini-50098940.html> [in Ukrainian].
- Sukhomlyn, O. (2015). UGC (User-Generated Content) u zhurnalistskomu poli [UGC (User-Generated Content) in the field of journalism]. *Obraz*, 1(16), 159–165. http://nbuv.gov.ua/UJRN/obraz_2015_1_25 [in Ukrainian].
- Talking to Strangers: Millennials Trust People over Brands*. (2012, January). Bazaarvoice. http://resources.bazaarvoice.com/rs/bazaarvoice/images/201202_Millennials_whitepaper.pdf [in English].
- Video Marketing Statistics 2023*. (2022). Wyzowl. <https://www.wyzowl.com/video-marketing-statistics/> [in English].
- Zhupynas, A. A. (2018, April 19–20). Intehratsiia korystuvatskoho kontentu v marketynh [Integrating custom content into marketing]. In *Aktualni problemy pryrodnychkykh ta humanitarnykh nauk u doslidzhenniakh molodykh uchenykh "Rodzynka – 2018"* [Current problems of natural sciences and humanities in the research of young scientists "Rainbow – 2018"] [Proceedings of the Conference] (pp. 66–68). Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy. http://eprints.cdu.edu.ua/3678/1/rodzinka_2018_2-66-68.pdf [in Ukrainian].

UDC 02:004.738.5]:004.774-052

Mykola Maranchak,
PhD in Social Communications,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: maranchak@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5062-0759

Nadiya Maranchak,
Senior Lecturer,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: nmaranchack@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1772-1854

GAMIFICATION MECHANICS USAGE FOR UGC PROMOTION IN ONLINE LIBRARY MARKETING

The aim of the article is to highlight effective gamification mechanics in the Internet marketing of the information and library industry for stimulating the creation of modern custom content forms, or User Generated Content (UGC), which can improve the position and organic coverage of the official library account in Web 2.0.

Research methods were based on general scientific principles of theory and practice unity, systematicity, complexity, cognition comprehensiveness. The achievement of this set goal was facilitated by the use of general scientific (description, analysis, synthesis, comparison, generalization), and special (bibliographic, selective observation, grouping, content analysis) methods at the empirical and theoretical research levels.

Scientific novelty of the study consists in the following: identified gamification mechanics for UGC stimulation that contribute to the Internet marketer's activity effectiveness in the information and library sphere; suggestions for the use of gamification types approved in other

industries, and characteristic features of the game in attracting users to interaction with library institutions in Web 2.0.

Main conclusions. Among the priority tasks of library Internet marketers is to support the interaction with the existing custom base, and attract new users to information and library institutions. The usage of the latest content formats, as well as the involvement of Web 2.0 customers in its creation and distribution, contribute to these tasks. Regardless of whether the audience is involved in the UGC creation through the gamification activation, other mechanics or its own initiative, the custom content increases the trust in libraries of those people who are tired of direct advertising and do not respond to it. Gamification mechanics are just one of the possible ways to attract an audience to UGC, but the experience of international and Ukrainian companies proves their effectiveness, and the necessity of their usage by Internet marketers of any field, including the information and library industry.

Keywords: Internet marketer; UGC; customer content; gamification; gamification mechanics; social networks; Web 2.0; library.

Стаття надійшла до редакції 25.12.2022 р.

УДК 026(477.411)ДНТБ:[004.65:021
DOI: 10.31866/2616-7654.11.2023.282654

СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ ДНТБ УКРАЇНИ

Олена Шмаглій,
кандидатка економічних наук, старша наукова
співробітниця,
Державна науково-технічна бібліотека України,
(Київ, Україна)
e-mail: nireoan@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-5548-2957

Мета статті – проаналізувати особливості та передумови створення повносистемної моделі електронної бібліотеки ДНТБ (Державної науково-технічної бібліотеки) України, розглянути окремі напрями формування Концепції електронної бібліотеки (ЕБ) повнотекстових наукових та науково-технічних інформаційних ресурсів.

Методи дослідження. Методологія статті базується на застосуванні методів наукового пізнання – аналітико-синтетичного, структурно-ресурсного, статистичного, контент-аналізу теоретико-методологічних підходів до формування понятійного апарату та сучасного фонду електронних документів ДНТБ України.

Наукова новизна полягає в аналітичному дослідженні та обґрунтуванні специфіки і передумов створення повносистемної моделі електронної бібліотеки ДНТБ України. Визначено та умотивовано окремі напрями формування Концепції ЕБ Державної науково-технічної бібліотеки України як «дорожньої карти» реалізації проєктних рішень, що мають впроваджуватися.

Основні висновки. Становлення повносистемної моделі електронної бібліотеки ДНТБ України передбачає забезпечення користувачів інтернету вільним і відкритим доступом до наукового та науково-технічного інформаційного ресурсного простору закладу і потребує комплексного підходу до реалізації рішень, що впроваджуються. «Дорожньою картою» в цьому сенсі є теоретико-методологічна розробка та обґрунтування Концепції ЕБ. Введення повносистемної концептуальної моделі ЕБ дасть можливість ДНТБ України забезпечити більшу доступність документів, надання яких користувачам обмежено або ускладнено (рідкісні книги, дисертації, депоновані рукописи, архіви); організувати фонд документів, що існує виключно в електронному форматі, його каталогізацію та доступ до нього; надати користувачам якісно нові можливості для роботи з великими обсягами електронних даних з одночасним виконанням функцій страхового фонду для збереження документів.

Ключові слова: повносистемна модель електронної бібліотеки; відкритий доступ; інтеграція; пошук інформації; повнотекстові бази даних; Концепція електронної бібліотеки (Концепція ЕБ); електронна бібліотека.

ВСТУП

В сучасних умовах цифровізації забезпечення відкритого доступу до інформаційних ресурсів, у тому числі наукових та науково-технічних, є домінуючим глобальним трендом. Шлях України щодо відкритого доступу до результатів наукових досліджень та науково-технічної інформації окреслено у багатьох державних нормативно-правових актах (Про затвердження національного плану відкритої науки (Кабінет Міністрів України, 2022); Про схвалення стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року (Кабінет Міністрів України, 2016); Про наукову і науково-технічну діяльність (Верховна Рада України, 2015); Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2022–2024 роки (Вер-

ховна Рада України, 2022b)). У цьому контексті перед ДНТБ України, що є провідним національним комплексним бібліотечно-інформаційним центром, постають вагомі завдання в царині створення єдиної інформаційної системи – електронної бібліотеки (ЕБ) повнотекстових науково-технічних інформаційних ресурсів із метою суттєвого розширення доступу до них через глобальні мережі поширення даних. Вирішення цих завдань дозволить модернізувати інноваційну платформу спільноті, яку репрезентує ВГО Українська бібліотечна асоціація, для мобілізації зусиль у досягненні нової якості бібліотечної справи. До того ж це безпосередньо сприятиме розвитку людського потенціалу (через застосунок Дія) та громадянського суспільства України, його цифрових навичок, прав і компетенцій саме через інноваційну розбудову бібліотечного інформаційного простору. Тому наразі дослідження щодо створення моделі електронної бібліотеки є актуальним. Його нагальність зростає з огляду на відсутність єдиних методологічних і технологічних підходів, які були б побудовані на основі міжнародних стандартів та протоколів, до формування цифрового бібліотечного фонду.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Дослідженню методологічних основ створення та функціонування інформаційного простору електронних бібліотек наукових закладів, технології їх створення на основі програмного забезпечення EPrints та окресленню загальних передумов їх проектування присвячено монографію О. Спіріна та ін. (2012). Формування цифрової бібліотеки краєзнавчих повнотекстових баз електронних продуктів ВОУНБ і характерні особливості її розвитку репрезентувала О. Антонюк (2022).

Широке коло питань, що висвітлюють шляхи реалізації бібліотечних цифрових проєктів та організацію бібліотечних цифрових технологічних комплексів, розглядає на базі досвіду НБУВ І. Лобузін (2016). Привертає увагу змістовне узагальнення міжнародного досвіду впровадження масштабних проєктів оцифрування полідокументних бібліотечних фондів та специфіки організації цифрових колекцій.

Огляд сучасних наукових підходів до тлумачення і класифікації наукової інформації та формування наукової інфраструктури в контексті створення моделі національного репозитарію академічних текстів висвітлено у монографічному дослідженні ДНУ «УкрІНТЕІ», О. Чмир та ін. (2017). Водночас у межах проблеми формування та розвитку повносистемної моделі ЕБ ДНТБ України неповною мірою розроблено і представлено унікальні особливості вирішення нагальних питань оптимізації та розширення дистанційного доступу вітчизняних і зарубіжних користувачів до документів бібліотечного фонду Державної науково-технічної бібліотеки України, реалізації віртуальної реконструкції розпорошених колекцій та фондів; інформаційної підтримки освітніх і виробничих проєктів; надання відкритого доступу до унікальних матеріалів – рідкісних книг, архівних документів, у тому числі їх спеціальних видів – патентних, нормативно-технічних, неопублікованих тощо.

Аналіз останніх досліджень сучасного етапу вивчення проблеми свідчить, що на фоні доволі високого рівня наукової розробленості цієї проблематики питання створення повносистемної моделі ЕБ повнотекстових наукових та науково-технічних інформаційних ресурсів ДНТБ України унікальні за змістовним наповненням рішень, які впроваджуватимуться, а тому потребують окремого наукового дослідження.

Мета статті – проаналізувати особливості та передумови створення повно-системної моделі електронної бібліотеки ДНТБ України, окремі напрями розбудови її концептуальної моделі.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологія статті базується на системному, аналітико-синтетичному, структурно-ресурсному та структурно-динамічному підходах і застосуванні принципів об'єктивності та всебічності пізнання. Системне використання методів структурно-ресурсного та структурно-динамічного аналізу дозволило встановити не тільки фактичне місце і роль існуючого ФЕД у структурі загального інформаційного простору бібліотечного фонду ДНТБ України, його реальне розподілення за окремими колекціями, розробити класифікаційну структуру метаданих за типами документів, а й визначити основні характеристики потенційних користувачів ЕБ ДНТБ України і сучасні тенденції їх інформаційних потреб. Метод системності та синтезу результатів контент-аналізу дав можливість сформулювати авторське визначення сутності ЕБ і напрямів створення її повносистемної концептуальної моделі, яка передбачає консолідовану модульну структуру архітектурної побудови.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фонди Державної науково-технічної бібліотеки України є одними із найбільших у країні. В них зібрані колекції наукових і науково-технічних книг, періодичних видань, патентних та нормативно-технічних документів, кандидатських і докторських дисертацій, депонованих наукових робіт на різних носіях інформації (папір, мікроплівка, мікрофіші, електронні носії), вони налічують на сьогодні понад 16 млн примірників документів (Державна науково-технічна бібліотека України, б. д.). Водночас існуючий нині в ДНТБ України фонд електронних документів (ФЕД) являє собою доволі незначну структурну функціональну частину (близько 1 %) обсягу загального бібліотечного фонду (рис. 1). Відповідно, 99,0 % інформаційного простору бібліотеки поки не забезпечується відкритим доступом користувачів до акумульованих наукових результатів та науково-технічної інформації, що сьогодні вже не відповідає стандартам і нормам Європейського Союзу, зокрема, Директив ЄС 2019/1024 та 2018/790, не узгоджується із заходами реалізації державної політики з питань відкритої науки.

Весь обсяг існуючих на сьогодні електронних документів (142 612 одиниць) розпорошено по окремим колекціям (рис. 2), серед яких колекція книг та періодики (1974 електронних документа); галузеві стандарти та технічні умови (11 711); колекція депонованих наукових робіт (22 670); описи винаходів авторських свідоцтв під грифом ДСК (94 287); депоновані результати інтелектуальної діяльності (220) та колекція передплачених повнотекстових ресурсів (9662) (Москаленко, 2023, с. 124).

Головною метою створення електронної бібліотеки ДНТБ України є забезпечення користувачів інтернету вільним, відкритим і зручним доступом до наукового та науково-технічного цифрового інформаційного ресурсного простору закладу.

Рис. 1. Фонд електронних документів (ФЕД) у структурі загального інформаційного простору бібліотечного фонду ДНТБ України (власна розробка)

Рис. 2. Розподілення існуючого фонду електронних документів ДНТБ України за окремими колекціями (власна розробка)

При побудові електронної бібліотеки першочерговою нагальною проблемою стає формування метаданих інформаційних ресурсів. Електронна бібліотека ДНТБ України міститиме унікальний широкий спектр електронних інформаційних ресурсів різних типів (книги, періодичні видання, монографії, патентно-правова література, науково-технічна документація, автореферати, депоновані наукові роботи, описи винаходів тощо), що репрезентується сукупністю їх колекцій. Наразі сформовано класифікаційну структуру метаданих за типами документів, яка акумулює понад 240 полів для їх опису і являє основу організації пошукового апарату.

Комплектування і формування ФЕД здійснюється відділом наукового комплектування та опрацювання фондів у відповідності до Перспективного тематико-типологічного плану комплектування ДНТБ України. Зокрема, наприклад, по авторефератам забезпечується автоматизоване створення бібліографічного опису (рис. 3).

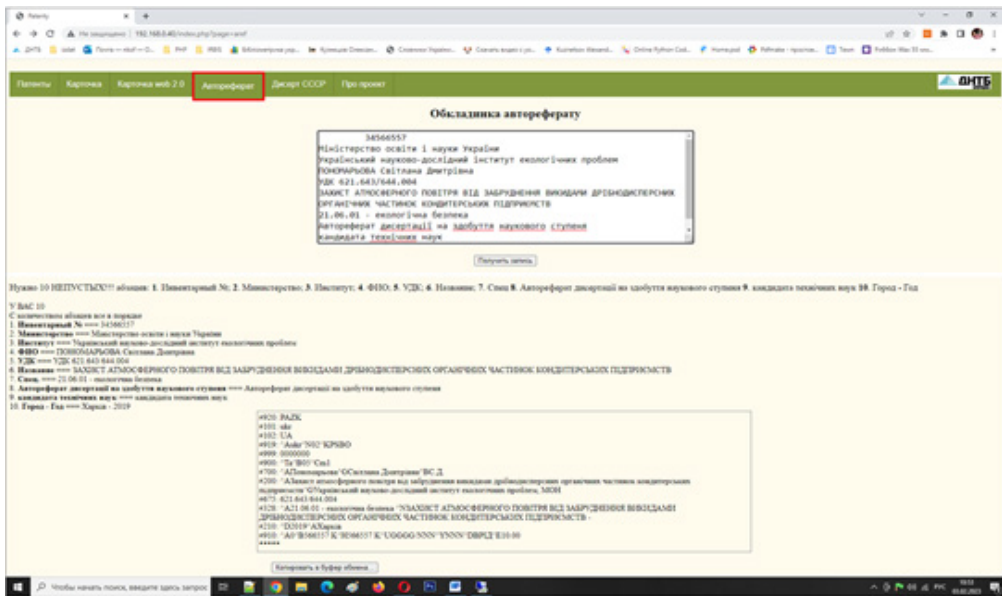

Рис. 3. Автоматизоване створення бібліографічного опису авторефератів
(Кузнецов, 2020, с. 33)

Цифрові інформаційні ресурси ЕБ формуватимуться відповідно до існуючої структури фонду електронних документів, яка включає: електронний каталог та спеціалізовані бібліографічні бази даних; повнотекстові бази даних:

- книг, продовжуваних і періодичних видань;
- словниково-довідкових видань;
- депонованих наукових робіт;
- галузевих стандартів і технічних умов;
- депонованих результатів інтелектуальної діяльності.

Окрім цього, структура зосереджує повнотекстові бази даних та окремі електронні документи, розміщені на зовнішніх технічних засобах, що отримані бібліотекою у тимчасове користування через інформаційно-телекомунікаційні мережі на умовах договору, контракту, ліцензійної угоди з виробниками інформації.

Ключовими принципами формування фонду ЕБ є:

- удосконалення і підвищення ефективності та оперативності інформаційно-бібліотечного обслуговування усіх категорій користувачів бібліотеки;
- створення електронних копій документів із метою збереження найбільш значущих наукових та науково-технічних ресурсів і надання можливості працювати з одним документом одночасно кільком користувачам;
- збереження рідкісних науково-технічних видань, що знаходяться у загальному бібліотечному фонді ДНТБ України.

В цьому сенсі ЕБ покликана: задовольняти інформаційні запити усіх категорій користувачів; забезпечувати широкий доступ до ресурсів ДНТБ України, у тому числі документів, користування якими обмежене або які існують виключно в електронному вигляді, з дотриманням Закону України «Про авторське право і суміжні права» (Верховна Рада України, 2022a); поповнювати фонд ДНТБ Укра-

їни електронними документами; створювати їх страхові копії шляхом оцифрування малотиражних, раритетних, зношених видань; попереджати пошкодження та псування фізичних документів на традиційних носіях; представляти інформаційні ресурси ДНТБ України у всесвітньому інформаційному просторі.

Основними джерелами формування фонду ЕБ виступатимуть:

- власні електронні ресурси бібліотеки (електронні каталоги, бібліографічні та повнотекстові бази даних, що сформовані зусиллями співробітників на базі фондової колекції бібліотеки);
- електронні документи і видання (монографії, наукові та науково-технічні видання, електронні підручники і навчальні посібники, курси лекцій, спеціальні види документів тощо), що передані до бібліотеки авторами (правовласниками);
- електронні версії (аналоги) друкованих документів та видань, що були створені шляхом оцифрування співробітниками бібліотеки;
- електронні інформаційні ресурси, доступ до яких ДНТБ України організує на основі корпоративних або ліцензійних договорів та угод;
- інші електронні документи на носіях для машинного зчитування, отримані через легітимні джерела комплектування;
- безоплатні обов'язкові примірники;
- книготоргові та видавничі організації;
- автори (правовласники) електронних ресурсів.

Розглянемо саме поняття «Електронна бібліотека». Змістовне визначення ЕБ у трактовці ДСТУ 5034:2008, від 2009–01–01 у підрозділі 4.4.37 наступне: «Електронна бібліотека – бібліотека, у якій документи зберігають і використовують в машиночитаній (електронній) формі, з якою можна працювати на відстані» (Український інститут науково-технічної та економічної інформації, 2009, с. 13). Поряд з офіційними існують доволі численні теоретичні визначення ЕБ, зокрема, частково вони репрезентовані в табл. 1.

Результати порівняльного аналізу теоретичних співвідношень окремих визначень ЕБ дають підстави кваліфікувати електронну бібліотеку ДНТБ України як консолідований (інтегрований) інформаційний простір електронних розподілених ресурсів наукової та науково-технічної інформації, який надаватиме змогу накопичувати, зберігати, використовувати у відкритому доступі (у зручній для користувача формі) різноманітні колекції електронних документів через глобальну комп'ютерну мережу.

Як свідчить практика, процес формування різноманітних колекцій інформаційних ресурсів ЕБ, підтримки й доступу до них базується на всьому спектрі ключових технологій управління інформацією, які застосовуються у сучасних інформаційних системах: технологій баз даних, технологій текстового пошуку, веб-технологій. Створення повносистемної моделі електронної бібліотеки передбачає забезпечення комплексної автоматизації технологічних процесів Державної науково-технічної бібліотеки України та її інтеграцію до вітчизняних та закордонних інформаційно-комунікативних систем на основі сумісності програмних продуктів. Це зробить доступними для користувачів найбільш цінні ретроспективні колекції фондів ДНТБ України, дасть можливість доповнювати їх актуальними науково-технічними документами, які бібліотека одержує як отримувач обов'язкового примірника, та передплаченими електронними ресурсами.

Таблиця 1.

Порівняльний теоретичний аналіз окремих визначень ЕБ

№	Вітчизняні		Зарубіжні	
	Формулювання визначення	Джерело	Формулювання визначення	Джерело
1.	<i>Під ЕБ ми будемо розуміти розподілену інформаційну систему, що дозволяє накопичувати, надійно зберігати та ефективно використовувати різноманітні колекції електронних документів, що доступні у зручному для користувачів вигляді через телекомунікаційні мережі.</i>	Лобузін, 2016, с. 10	<i>Електронна бібліотека – це сукупність електронних ресурсів, які зберігаються та надаються для використання за допомогою комп'ютерів та інтернету. Це може бути колекція електронних книг, журналів, баз даних та інших електронних матеріалів.</i>	International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). https://library.ifla.org/cgi/latest_tool
2.	<i>Електронну бібліотеку можна розглядати як можливу віртуальну організацію мережного типу, що збирає, керує та довготерміново зберігає різноманітний цифровий контент та пропонує своїм користувачам (або спільнотам користувачів) спеціалізовані функціональні можливості щодо контенту.</i>	Спірін та ін., 2012, с. 9	<i>Цифрова бібліотека – це електронний архів, що містить копії книг, статей, музики та інших матеріалів, які можна знайти у традиційних бібліотеках. Ці матеріали можуть бути доступні в електронній формі для безкоштовного або платного використання.</i>	Library of Congress. https://www.loc.gov/collections/?fa=subject_topic:-science+%26+technology
3.	<i>...ЕБ (eLAbA) – це місце, де накопичуються, зберігаються та надаються користувачам у форматі відкритого доступу наукові документи та/або їх метадані.</i>	Чмир та ін., 2017, с. 65	<i>Це веб-сайт або портал, що надає доступ до електронних ресурсів бібліотеки. Це може бути база даних, електронна картотека, електронний каталог та інші засоби пошуку інформації. Електронна бібліотека може бути заснована на конкретній тематиці, наприклад, медичній, науковій, технічній та інших.</i>	Oxford Reference. https://www.oxfordreference.com/page/scienceandtech/science-and-technology

Джерело: (власна розробка)

В ході вирішення проблеми створення електронної бібліотеки існує ряд першочергових завдань і задач, які необхідно розв'язати, серед них: визначення пе-

редумов розроблення моделі ЕБ, визначення основних модулів та базових сервісів для ЕБ, дослідження існуючих видів ЕІР, розроблення методології наповнення електронної бібліотеки інформаційними ресурсами тощо.

Усі ці аспекти інтегровані в Концепції ЕБ ДНТБ України, яка охоплює: обґрунтування необхідності створення ЕБ, цілі та завдання, які будуть вирішені при її створенні, характеристику потенційних користувачів та їх інформаційних потреб, опис архітектури електронної бібліотеки та формулювання функціональних вимог до неї, визначення принципів і джерел формування фонду ЕБ, організацію пошукового апарату ЕБ, визначення економічної моделі функціонування електронної бібліотеки. У теоретичній розробці та обґрунтуванні Концепції ЕБ ДНТБ України висвітлено результати аналізу теоретико-методологічних та практичних напрацювань щодо становлення ЕБ; умотивовано актуальність; визначено понятійний апарат; репрезентовано класифікаційну структуру метаданих за типами документів і характеристику потенційних користувачів та їх інформаційні потреби.

Характеристики потенційних користувачів ЕБ ДНТБ України та їх інформаційні потреби можуть варіюватися в залежності від різних факторів, таких як вік, освіта, професійний статус та інтереси. Водночас можна виділити деякі загальні специфічні характеристики та потреби користувачів науково-технічної інформації. Насамперед *високий рівень освіти та професійної кваліфікації*. Переважна більшість користувачів є дослідниками, науковцями, інженерами, викладачами, працівниками державних установ, міністерств, представниками бізнесу, іншими суб'єктами наукової діяльності.

По-друге, *потреба в актуальній інформації*. Потенційні користувачі шукають інформацію про новітні технології, наукові дослідження, актуальні наукові звіти та статистичні дані.

По-третє, *потреба в доступі до електронних ресурсів*. Користувачі науково-технічної бібліотеки конче потребують доступу до електронних книг, монографій, журналів, баз даних та інших електронних ресурсів.

По-четверте, *необхідність забезпечення конфіденційності та безпеки даних*. Потенційні користувачі науково-технічної інформації потребують захисту конфіденційної інформації, зокрема такої, як інтелектуальна власність та особисті дані.

По-п'яте, *потреба в ресурсах та послугах, що допомагають у підготовці наукових публікацій, документів*. Користувачі можуть потребувати певної допомоги у підготовці різноманітних документів, використанні наукових стилів та інших ресурсів.

По-шосте, *різноманітність наукових напрямів та інтересів*. Потенційні користувачі науково-технічних бібліотек можуть мати інтереси в різних галузях науки, техніки та новітніх технологій (інформаційні технології, нанотехнології, фізика, механіка, хімія, біологія тощо).

По-сьоме, *гостра потреба у доступі до міжнародних наукових та науково-технічних ресурсів*. Користувачі мають потребу доступу до наукових ресурсів, які недоступні у власній країні, зокрема, до міжнародних журналів, баз даних тощо.

По-восьме, *потреба у додаткових послугах, що підвищують науковий рівень*. Потенційні користувачі можуть потребувати певних консультацій щодо організації наукової діяльності, вибору наукового напрямку, вивчення наукових методів тощо.

По-дев'яте, *необхідність у гнучкості та доступності*. Користувачі науково-технічних інформаційних ресурсів потребують отримання необхідної інформації з будь-якого місця та в будь-який час.

І ще однією важливою характерною рисою потенційного користувача Державної науково-технічної бібліотеки України є *потреба в мультимедійних ресурсах* (відео, зображення, аудіозаписи), які можуть бути корисними у наукових дослідженнях та проєктах.

На рівні установ потенційними користувачами відповідно можуть виступати Національна академія наук України, заклади вищої освіти, наукові установи, наукові видавництва та члени редакцій наукових видань України, наукові бібліотеки України тощо.

Доволі репрезентативну динамічну характеристику користувачів та їх інформаційних потреб містить бібліотечна електронна картотека. Вона акумулює персональну реєстраційну карту користувача, область його інтересів та карту доступу до ресурсів ЕБ (Спірін та ін., 2012, с. 21). Статистична інформація може надаватися як за сумарними показниками, так і за показниками використання ресурсів за певний період – добу, місяць, рік тощо. Так, зокрема, статистичний аналіз щомісячної динаміки окремих індикаторів інформаційних потреб користувачів та особливості тенденцій їх зміни, що спостерігалися у 2022 році в ДНТБ України, репрезентовано на рис. 4.

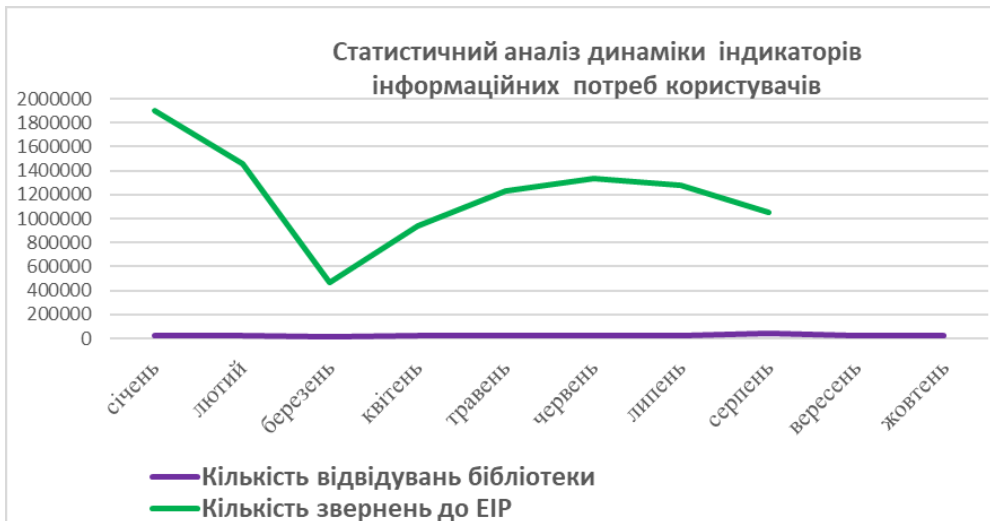

Рис. 4. Динаміка індикаторів інформаційних потреб користувачів ДНТБ України у 2022 році (власна розробка)

Створення концептуальної моделі повнотекстової електронної бібліотеки передбачає базову модульну структуру, що дає змогу впроваджувати окремі її модулі з використанням вже існуючих систем та обладнання (рис. 5).

Рис. 5. Базові модулі концептуальної повносистемної моделі ЕБ (власна розробка)

Загалом уся система ЕБ складається з модулів – підсистем, що дозволить забезпечити в подальшому можливість заміни окремих модулів або їх доопрацювання з метою удосконалення функціоналу ЕБ, її адаптації до нових умов.

Кожен модуль є засобом для реалізації визначеного комплексу технологічних процесів, а саме: введення даних, зберігання інформації, каталогізації, навігації та пошуку, надання доступу до повних текстів ЕД, архівування. При цьому побудова інформаційної системи електронної бібліотеки ДНТБ України спирається на міжнародні стандарти та протоколи, що дозволить взаємодіяти з іншими вітчизняними і зарубіжними ресурсами.

Повносистемна модель електронної бібліотеки ДНТБ України у попередній версії передбачає наступну модульну структуру:

1. Модуль реєстрації та авторизації користувачів – забезпечує реєстрацію та авторизацію в ЕБ, дозволяє відновлювати забутий пароль і змінювати дані користувача.

2. Модуль завантаження повнотекстових електронних документів – дозволяє здійснювати перевірку файлів на цілісність, наявність текстового шару, присвоювати унікальний ідентифікатор, забезпечувати збереження та у разі необхідності відновлення даних.

3. Модуль електронного каталогу – впроваджує пошук в ЕБ за будь-яким критерієм БЗ (за автором, назвою, ключовими словами, цифровим ідентифікатором, за видами, категоріями документів).

4. Модуль користувацького інтерфейсу ЕБ – забезпечує перегляд документів, додавання документів до свого списку інтересів, підписку на оновлення, зворотний зв'язок із бібліотечними працівниками.

5. Модуль адміністрування ЕБ – дає можливість адміністратору встановлювати конфігурацію і налагодження ЕБ. Керувати реєстрацією користувачів, блокувати та видаляти їх акаунти, додавати і видаляти документи, керувати правами доступу до різних функцій бібліотеки, забезпечувати підтримку безпеки ЕБ завдяки застосуванню захисту від несанкціонованого доступу, резервування та відновлення даних тощо.

6. Модуль облікових даних, статистики – забезпечує збір, аналіз і відображення інформації про взаємодію користувачів із ресурсами ЕБ, у тому числі надає різноманітну інформацію щодо кількості відвідувань, використання певних ресурсів, аналізу найбільш затребуваних сторінок, кількості часу перебування користувачів на сайті.

ВИСНОВКИ

Становлення повносистемної моделі електронної бібліотеки ДНТБ України передбачає забезпечення користувачів інтернету відкритим доступом до наукового та науково-технічного інформаційного ресурсного простору закладу і потребує комплексного підходу до реалізації рішень, що впроваджуються. «Дорожньою картою» в цьому сенсі є теоретико-методологічна розробка та обґрунтування Концепції ЕБ, що забезпечить можливість здійснити: наповнення ЕБ електронними ресурсами; опис електронних ресурсів (метаданих) на основі прийнятих міжнародних норм і стандартів; організацію зберігання і зручного доступу до інформації; інформаційну безпеку електронної бібліотеки.

Введення повносистемної концептуальної моделі ЕБ дасть можливість ДНТБ України забезпечити більш широку доступність документів, надання яких користувачам обмежено або ускладнено (рідкісні книги, дисертації, депоновані рукописи, архіви); організувати фонд документів, що існує виключно в електронному форматі, його каталогізацію та доступ до нього; надати користувачам якісно нові можливості для роботи з великими обсягами електронних даних з одночасним виконанням функцій страхового фонду для збереження документів, які акумульовані на традиційних носіях (папір, мікрососії).

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Антонюк, О. (2022). Видова специфіка електронних краєзнавчих баз даних Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 10, 10–21. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269439>
- Верховна Рада України. (2015, 26 листопада). *Про наукову і науково-технічну діяльність* (Закон № 848-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
- Верховна Рада України. (2022a, 1 грудня). *Про авторське право і суміжні права* (Закон № 2811-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-IX#Text>
- Верховна Рада України. (2022b, 8 липня). *Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2022-2024 роки* (Постанова № 2360-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2360-20#Text>
- Державна науково-технічна бібліотека України. (б.д.). *Головна*. Взято 12 лютого 2023 з <https://dntb.gov.ua/>
- Кабінет Міністрів України. (2016, 23 березня). *Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»* (Розпорядження № 219-р). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text>
- Кабінет Міністрів України. (2022, 8 жовтня). *Про затвердження національного плану щодо відкритої науки* (Розпорядження № 892-р). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80#Text>

- Кузнецов, О. (2020). Автоматизація створення бібліографічного опису авторефератів. *Вісник Книжкової палати*, 2, 33–37. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.2\(283\).33-37](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.2(283).33-37)
- Лобузін, І. (2016). *Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій* (В. А. Широков, ред.) [Монографія]. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <https://doi.org/10.15407/nbuiv.0002130>
- Москаленко, О. О. (2023). Системне формування електронних інформаційних ресурсів в Державній науково-технічній бібліотеці України. В О. П. Спаськова, І. В. Панченко, & О. А. Максим (Упоряд.), *Бібліотека у сучасному інформаційному просторі: проблеми та перспективи (до 100-річчя бібліотеки Університету Ушинського)* [Матеріали конференції] (с. 122–125). Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».
- Спірін, О. М., Іванова, С. М., Новицький, О. В., Резніченко, В. А., Савченко, З. В., Яцишин, А. В., Андрійчук, Н. М., Ткаченко, В. А., Лабжинський, Ю. А., & Шиненко, М. А. (2012). *Електронні бібліотечні інформаційні системи наукових і навчальних закладів* (В. Ю. Биков, & О. М. Спірін, ред.) [Монографія]. Педагогічна думка.
- Український інститут науково-технічної та економічної інформації. (2009). *Інформація та документація. Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять* (ДСТУ 5034:2008). Держспоживстандарт України.
- Чмир, О. С., Кваша, Т. К., Ярошенко, Т. О., Чуканова, С. О., Дмитришин, В. С., Тихонкова, І. О., Попкова, Н. Г., Капленко, І. М., Щербак, Я. О., & Воронков, В. І. (2017). *Національний репозитарій академічних текстів: відкритий доступ до наукової інформації* [Монографія]. Український інститут науково-технічної експертизи та інформації.

REFERENCES

- Antoniuk, O. (2022). Vydova spetsyfika elektronnykh kraieznavchykh baz danykh Vinnytskoi oblasnoi universalnoi naukovoï biblioteki [Variety specifics of electronic local history databases of Vinnytsia Regional Universal Scientific Library]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 10, 10–21. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269439> [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2016, March 23). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku biblioteknoi spravy v Ukraini na period do 2025 roku "Iakisni zminy bibliotek dlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy"* [On the approval of the Strategy for the development of library affairs in Ukraine for the period until 2025 "Qualitative changes in libraries to ensure the sustainable development of Ukraine"] (Order No. 219-p). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022, October 8). *Pro zatverdzhennia natsionalnoho planu shchodo vidkrytoi nauky* [On approval of the national plan for open science] (Order No. 892-p). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Chmyr, O. S., Kvascha, T. K., Yaroshenko, T. O., Chukanova, S. O., Dmytryshyn, V. S., Tykhonkova, I. O., Popkova, N. H., Kaplenko, I. M., Shcherbak, Ya. O., & Voronkov, V. I. (2017). *Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv: vidkrytyi dostup do naukovoï informatsii* [National Repository of Academic Texts: Open Access to Scientific Information] [Monograph]. Ukrainian Institute of Scientific and Technical Expertise and Information [in Ukrainian].
- Kuznietsov, O. (2020). Avtomatyzatsiia stvorennia bibliohrafichnoho opysu avtoreferativ [Automation of creation bibliographic description of dissertation abstracts]. *Bulletin of the Book Chamber*, 2, 33–37. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.2\(283\).33-37](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.2(283).33-37) [in Ukrainian].

- Lobuzin, I. (2016). *Tsyfrovii bibliotechnni proekty: tekhnolohichni rishennia ta upravlinnia zhyttievym tsyklom kolektsii* [Digital library projects: technological solutions and managing the circle of life of collection] (V. A. Shyrokov, Ed.) [Monograph]. Vernadsky National Library of Ukraine. <https://doi.org/10.15407/nbu.v.0002130> [in Ukrainian].
- Moskalenko, O. O. (2023). Systemne formuvannia elektronnykh informatsiinykh resursiv v Derzhavnii nauково-tekhnichnii bibliotetsi Ukrainy [Systematic formation of electronic information resources in the State Scientific and Technical Library of Ukraine]. In O. P. Spasskova, I. V. Panchenko, & O. A. Maksym (Comps.), *Biblioteka u suchasnomu informatsiinomu prostori: problemy ta perspektyvy (do 100-richchia biblioteki Universytetu Ushynskoho)* [The library in the modern information space: problems and prospects (to the 100th anniversary of the Ushynsky University Library)] [Proceedings of the Conference] (pp. 122–125). The state institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" [in Ukrainian].
- Spirin, O. M., Ivanova, S. M., Novytskyi, O. V., Reznichenko, V. A., Savchenko, Z. V., Yatsyshyn, A. V., Andriichuk, N. M., Tkachenko, V. A., Labzhynskiy, Yu. A., & Shynenko, M. A. (2012). *Elektronni bibliotechnni informatsiini systemy naukovykh i navchalnykh zakladiv* [Electronic library information systems of scientific and educational institutions] (V. Yu. Bykov, & O. M. Spirin, Eds.) [Monograph]. Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
- State Scientific and Technical Library of Ukraine. (n.d.). *Home*. Retrieved February 12, 2023, from <https://dntb.gov.ua/> [in Ukrainian].
- Ukrainian Institute for Scientific Technical and Economic Information. (2009). *Informatsiia ta dokumentatsiia. Naukovo-informatsiina diialnist. Terminy ta vyznachennia poniat* [Information and documentation. Scientific and information activities. Terms and definitions of concepts] (DSTU 5034:2008). Derzhspozhyvstandart Ukrainy [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2015, November 26). *Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist* [On Scientific and Scientific-Technical Activities] (Law No. 848-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2022a, December 1). *Pro avtorske pravo i sumizhni prava* [On copyright and related rights] (Law No. 2811-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-IX#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2022b, July 8). *Pro zatverdzhennia zavdan Natsionalnoi prohramy informatyzatsii na 2022-2024 roky* [On approving the tasks of the National Informatization Program for 2022-2024] (Resolution No. 2360-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2360-20#Text> [in Ukrainian].

UDC 026(477.411)SSTL:[004.65:021

Olena Shmahlii,
PhD in Economic Sciences, Senior Research Fellow,
The State Scientific and Technical Library of Ukraine,
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: nireoan@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-5548-2957

THE CONCEPTUAL MODEL ESTABLISHMENT OF THE SSTL OF UKRAINE ELECTRONIC LIBRARY

The aim of the article is to analyze peculiarities and prerequisites for the creation of a full-system model of the electronic library of the State Scientific and Technical Library of Ukraine (SSTL of Ukraine), to study definite areas of forming the electronic library (EL) Concept of full-text scientific and scientific-technical information resources.

Research methods are of scientific knowledge character – analytical-synthetic, structural-resource, statistical, content-analysis of theoretical-methodological approaches to the forming a conceptual apparatus and modern fund of electronic documents of SSTL of Ukraine.

Scientific novelty consists in analytical study and grounding the specifics and prerequisites for the creation of a full-system model of the electronic library of the SSTL of Ukraine. Definite directions of forming the EL Concept of the State Scientific and Technical Library of Ukraine as a “road map” for project solutions realization with their further implementation were determined and justified.

Main conclusions. The formation of a full-system model of the electronic library of the SSTL of Ukraine involves providing Internet users with a free and open access to the scientific and scientific-technical information resource space of the institution, and requires a comprehensive approach to the realization of solutions under implementation. In this sense, the “road map” is the theoretical and methodological development and grounding of the EL Concept. The introduction of a full-system EL conceptual model will enable the SSTL of Ukraine to ensure wider availability of documents, the provision of which to users is limited or complicated (rare books, dissertations, deposited manuscripts, archives); to organize a fund of documents that exists exclusively in electronic format, its cataloging and providing access to it; to provide the users with qualitatively new opportunities for working with large volumes of electronic data with a simultaneous performing the functions of an insurance fund for documents preservation.

Keywords: a full-system model of the electronic library; open access; integration; information search; full-text databases; the electronic library Concept (the EL Concept); an electronic library.

Стаття надійшла до редакції 31.03.2023 р.

**БІБЛІОТЕЧНА
ТА АРХІВНА ПРАКТИКА:
ІНФОРМАЦІЙНІ
І СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ**

**LIBRARY
AND ARCHIVE PRACTICE:
INFORMATIONAL
AND SOCIO-CULTURAL ASPECTS**

УДК 021:004]:025.171-049.34:[008:930.25
DOI: 10.31866/2616-7654.11.2023.282662

РОЛЬ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК У ЗБЕРЕЖЕННІ І ДОСТУПНОСТІ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Ольга Анісімова,
докторка економічних наук, професорка,
завідувачка кафедри
інформаційних систем управління,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса
(Вінниця, Україна)
e-mail: anisimova.o.m@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8016-9361

Юлія Ребреньок,
методистка,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса
(Вінниця, Україна)
e-mail: yu.vakulenko@donnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0366-4588

Мета статті – висвітлити важливість збереження культурної спадщини, дослідити роль, яку відіграють електронні бібліотеки в цьому процесі, і проаналізувати актуальні напрями їхньої діяльності та проблеми їх адаптації до реалій сьогодення.

Методи дослідження ґрунтуються на поєднанні загальнонаукових, інтернаукових і власне наукових принципів наукового пізнання: об'єктивності, історизму, дослідницької доказовості, поняттєво-термінологічної одноманітності й точності, цілісності, практичної спрямованості. Також використано теоретичний, культурологічний і соціально-комунікаційно-інформаційний підходи, що дало змогу проаналізувати роль електронних бібліотек як системи соціально-інформаційних комунікацій, спрямованих на ефективне збереження і доступність рідкісних та унікальних документів.

Наукова новизна полягає у висвітленні динаміки технологічного розвитку інформаційних технологій та їх використання для збереження і доступності культурної спадщини, аналізі проєктів успішного використання електронних бібліотек для збереження і доступності рідкісних та унікальних документів. Детально проаналізовано переваги електронних бібліотек над традиційними бібліотеками, зокрема їх ефективність у збереженні і доступності рідкісних та унікальних документів, які можуть бути пошкоджені або втрачені через застарілість або інші чинники.

Основні висновки. Результати дослідження засвідчили важливу роль електронних бібліотек у збереженні і доступності рідкісних та унікальних документів. Підтверджено вагоме значення електронних бібліотек як системи соціально-інформаційних комунікацій, спрямованих на ефективне збереження і доступність рідкісних та унікальних документів.

Засвідчено, що забезпечення їх від пошкоджень та знищення, спрощення доступу до цих документів широкій аудиторії через інтернет дає можливість широкій аудиторії вивчати і досліджувати рідкісні та унікальні документи, що за інших умов могли бути доступними тільки обмеженій кількості дослідників.

Ключові слова: збереження культурної спадщини; електронні бібліотеки; доступність; рідкісні документи; унікальні документи.

ВСТУП

Кожна культура має свою унікальність та особливості, що роблять її відмінною від інших. Збереження культурної спадщини є надзвичайно важливим завданням для кожної суспільної групи, оскільки вона є основою для розвитку та захисту національної ідентичності, допомагає зберегти її унікальність та збагатити наше розуміння світу та інших культур. Крім того, культурна спадщина є невід'ємним складником світової культури, тому її збереження є важливим завданням для всього світового співтовариства.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ

Збереження і доступність рідкісних та унікальних документів мають велике значення для культурної спадщини людства. Ці документи становлять історичну, культурну та наукову цінність, яку не можна оцінити матеріально. Доступність цих документів також дозволяє розширити знання й розуміння культурної спадщини та нашого світу в цілому. Без збереження і доступності рідкісних, унікальних документів ми б втратили безцінну інформацію та знання, які не можуть бути відновлені. Тому важливо робити для цього все можливе, включаючи використання електронних бібліотек.

Аналіз окремих робіт останніх десятиліть із цієї проблеми дозволяє намітити приблизне коло цілей і завдань, які ставлять дослідники. Процес збереження та охорони культурної спадщини становить важливий предмет дослідження цілої низки наук, які покликані створити теоретичний і методологічний фундаменти для загального теоретичного осмислення специфіки та сутності процесу збереження і охорони культурної спадщини у національному та міжнародному масштабах. Зокрема, дискусійними і досі залишаються питання про дефініцію поняття «культурна спадщина», збереження автентичності об'єктів при здійсненні заходів охорони; картографування та складання облікової документації об'єктів культурної спадщини; забезпечення доступу до матеріалів електронними засобами і надання допомоги бібліотекарям у навігації та аналізі дуже великої кількості інформації за допомогою різноманітних цифрових ресурсів тощо. У ході дослідження були використані розробки і напрацювання таких авторів, як S. Routhier Perry (2014), K. Skinner та M. Schultz (2010), Ю. Палехи (2014), М. Карпенко та А. Іщенко (2011), О. Кізян (2019), А. Кочеткової (2009), Н. Бачинської (Bachynska) та ін. (2021), О. Анісімової та ін. (2021).

Мета статті – висвітлити важливість збереження культурної спадщини, дослідити роль, яку відіграють електронні бібліотеки в цьому процесі, і проаналізувати актуальні напрями їхньої діяльності та проблеми їх адаптації до реалій сьогодення.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У ході нашого дослідження використано напрацювання загальної методології та методологічний інструментарій документознавства, що ґрунтується на поєднанні загальнонаукових, інтернаукових і власне наукових принципів наукового пізнання: об'єктивності, пізнаваності, історизму, єдності теорії і практики (загальнонаукові), дослідницької доказовості, поняттєво-термінологічної однамітності й точності, цілісності, системності й комплексності, практичної спрямованості (інтернаукові). Також використано теоретичний, культурологічний,

мистецтвознавчий і соціально-комунікаційно-інформаційний підходи, що дало змогу проаналізувати роль електронних бібліотек як системи соціально-інформаційних комунікацій, спрямованих на ефективне збереження і доступність рідкісних та унікальних документів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Історія збереження культурної спадщини та унікальних документів сягає давніх часів, коли люди почали створювати письмові записи й інші матеріали, які мали значення для їх культури і історії. Протягом століть ці матеріали зберігалися у різних місцях – від приватних збірок до казематів та бібліотек.

У середньовічній Європі важливими центрами збереження та переписування (копіювання) письмових документів і рукописів були монастирі та церкви. У XV столітті з появою друкарства документи стали більш доступні, але водночас виникла потреба у збереженні масштабних архівів та бібліотек.

У 1836 році в Британії була заснована Комісія з питань давніх документів, яка приділяла увагу питанням збереження та організації доступу до документів історичної важливості. Відтоді у багатьох країнах були створені подібні організації, які займаються збереженням та дослідженням культурної спадщини (Білоус, 2010).

У XX столітті з появою електронних технологій збереження і доступ до документів зазнали революційних змін. З'явилися електронні архіви та бібліотеки, які дозволяють зберігати і забезпечувати доступ до рідкісних та унікальних документів на платформах інтернету. Сьогодні існує багато проєктів збереження культурної спадщини, таких як Діджитал Паблік Лайбрарі (Digital Public Library of America, n.d.) у США, Європейська цифрова бібліотека (Europeana), Цифровий архів національної бібліотеки України (e-dlib.nplu.org) та інші.

Використання електронних технологій забезпечує не тільки збереження рідкісних та унікальних документів, але й значно полегшує доступ до них.

Однак необхідно пам'ятати про те, що електронні технології також мають свої мінуси та ризики, наприклад, можливість втрати даних при зберіганні на електронних пристроях, а також можливість незаконного доступу до цих даних. Тому важливо забезпечувати надійний захист, зберігання рідкісних та унікальних документів в електронному форматі (Білоус, 2010).

Взагалі, збереження культурної спадщини та унікальних документів є важливим завданням для кожної держави і громадськості, оскільки ці документи є не тільки пам'яткою історії та культури, але й важливим ресурсом для наукових і гуманітарних досліджень. Тому використання електронних технологій для збереження і доступу до цих документів має велике значення та потребує постійного вдосконалення і розвитку.

Бібліотеки і архіви відіграють ключову роль у збереженні та доступності документів, особливо рідкісних і унікальних, які є частинами культурної спадщини. Вони зберігають ці документи у своїх колекціях, досліджують і відновлюють їх, забезпечують доступ до них для наукової та загальної громадськості (Кізян, 2019).

Бібліотеки зберігають книги, журнали, газети, аудіо- і відеозаписи, фото- та ілюстраційні матеріали, картографічні та інші документи; створюють електронні каталоги, що дозволяють користувачам знайти потрібну інформацію і замовити

документ на читання. Також забезпечують доступ до документів в електронному вигляді, надають послуги цифрового копіювання та інтерактивного користування.

Архіви зберігають документи, що мають важливе історичне значення, такі як акти, документи влади, рукописи, фотографії та інші. Вони забезпечують їх збереження і зберігання у відповідних умовах, а також розробляють спеціальні методи відновлення пошкоджених документів; забезпечують доступ до документів для наукової та загальної громадськості, надають послуги копіювання та інтерактивного користування (Кізян, 2019).

Е-бібліотеки є потужним засобом збереження і доступності рідкісних та унікальних документів. Їх використання дозволяє ефективно зберігати та організувати цінні документи, зменшувати їх фізичне зношування і ризик втрати. Крім того, електронні бібліотеки дозволяють забезпечувати доступ до документів за будь-яким місцем і часом, що робить їх більш доступними для дослідників, студентів та всіх зацікавлених осіб.

Однією з головних переваг е-бібліотек є можливість збереження документів у цифровому форматі. Це дозволяє зберегти документи в оригінальному вигляді, зменшуючи при цьому ризик їх зіпсування або втрати. Крім того, цифровий формат дозволяє збільшити кількість користувачів, які мають доступ до документів, оскільки їх можна розміщувати в інтернеті.

Ще одна перевага електронних бібліотек полягає в тому, що вони дозволяють організувати документи за допомогою ефективних пошукових систем. Це дає користувачам змогу швидко знайти потрібний документ та дізнатися про його характеристики. Крім того, електронні бібліотеки можуть містити метадані, які роблять документи більш доступними для пошуку та використання.

Е-бібліотеки можуть бути підтримувані та оновлювані з частотою, що дозволяє зберігати та забезпечувати доступ до документів протягом тривалого часу. Крім того, вони можуть бути використані для зберігання копій документів у випадку, якщо оригінали втрачені або пошкоджені (Палеха, 2014).

Електронні бібліотеки допомагають у збереженні цінних документів у багатьох аспектах, а саме:

1. По-перше, забезпечують можливість зберігання документів в електронному вигляді. Це зменшує ризик їх втрати або пошкодження, які можуть статися при фізичному зберіганні документів. Електронні копії можуть бути збережені в кількох місцях із різними рівнями доступу та забезпечення безпеки.

2. По-друге, дозволяють забезпечити доступ до цінних документів із будь-якого місця з інтернет-з'єднанням. Це дає можливість дослідникам, студентам та іншим зацікавленим особам отримувати доступ до документів, незалежно від їх фізичної локації.

3. По-третє, можуть допомогти у збереженні рідкісних та унікальних документів шляхом створення кількох їх копій, що можуть бути збережені в різних місцях та забезпечені різними рівнями доступу і захисту. Це зменшує ризик втрати чи пошкодження документів через природні катастрофи, пожежі або вандалізм.

Крім того, електронні бібліотеки дозволяють розширити аудиторію документів та забезпечити їх довготривалий доступ. За допомогою цифрових технологій можна створювати цифрові копії рідкісних та унікальних документів і надавати можливість доступу до них у мережі інтернет. Це забезпечує доступ до цінних до-

кументів більш широкій аудиторії, що може сприяти більш широкому інтересу до культурної спадщини та її збереженню (Український інститут науково-технічної та економічної інформації, 2014).

Застосування електронних бібліотек у збереженні і доступності документів має велике значення для різних сфер діяльності, включаючи науку, мистецтво, культуру, освіту та інші. Наведемо деякі приклади застосування е-бібліотек у різних галузях:

1. Наука: Допмагають дослідникам знайти та доступитися до рідкісних та унікальних документів, що можуть бути важливими для їх досліджень. Це дозволяє здійснювати більш швидкий та ефективний пошук інформації, що може пришвидшити розвиток наукових відкриттів.

2. Мистецтво: Допмагають зберегти і зробити доступними для загального користування рідкісні та унікальні документи, що пов'язані з історією мистецтва. Це може сприяти розширенню знань про культурне надбання та популяризації мистецтва.

3. Культура: Електронні бібліотеки допомагають зберегти і зробити доступними для загального користування документи, що пов'язані з історією та культурою різних народів і країн. Це може сприяти збереженню та відтворенню культурного надбання.

4. Освіта: Допомога студентам та викладачам знайти необхідну літературу та інформацію для проведення наукових досліджень і написання наукових робіт. Це забезпечує більш швидкий та ефективний пошук інформації і може сприяти підвищенню рівня освіти (The European Library, n.d.).

Також е-бібліотеки допомагають зберегти документи в електронному вигляді, що дозволяє зменшити використання паперу та інших матеріалів, що є важливим для екології і збереження ресурсів.

Існує багато прикладів успішного використання електронних бібліотек для збереження і доступності рідкісних та унікальних документів. Ось кілька з них:

1. The European Library – це онлайн-бібліотека, яка забезпечує доступ до книг, рукописів та інших документів із національних бібліотек Європи. Вона містить понад 48 мільйонів цифрових об'єктів, з яких більше половини є безкоштовними для перегляду (The European Library, n.d.).

2. Digital Public Library of America – це онлайн-бібліотека, яка забезпечує доступ до різних цифрових документів із колекцій бібліотек та архівів у США. За допомогою цієї бібліотеки можна знайти рідкісні книги, фотографії та інші документи, що пов'язані з історією та культурою США (Digital Public Library of America, n.d.).

3. World Digital Library – це інтернет-бібліотека, створена ЮНЕСКО та Бібліотекою Конгресу США, яка забезпечує доступ до різних цифрових документів із різних країн світу. Бібліотека містить понад 19 тисяч документів, включаючи книги, карти, фотографії та інші документи, які зображують культурні та історичні пам'ятки з усього світу (Library of Congress, n.d.).

4. The Internet Archive – це онлайн-бібліотека, яка містить понад 20 мільйонів книг, відео, аудіо та інших документів. Ця бібліотека зберігає копії веб-сайтів, що дозволяє доступ до цифрових документів, які були вже видалені або змінені (Internet Archive, n.d.).

5. HathiTrust Digital Library – це онлайн-бібліотека, створена бібліотеками та університетами США, яка містить понад 17 мільйонів цифрових об'єктів, включаючи книги, журнали та інші документи. Ця бібліотека також працює з іншими бібліотеками та архівами для збереження і доступності рідкісних та унікальних документів. HathiTrust також дозволяє користувачам з обмеженими фізичними можливостями, таким як люди з вадами зору або іншими, використовувати їхні ресурси за допомогою спеціальних інструментів і технологій (HathiTrust Digital Library, n.d.).

Такі заклади надають можливість користувачам з усього світу швидко і легко знайти рідкісні та унікальні документи, до яких доступ був обмежений. Вони також забезпечують збереження цих документів і колекцій бібліотек для наступних поколінь в електронному форматі.

Окрім цього, наведемо кілька прикладів успішного використання електронних бібліотек для збереження і доступності рідкісних та унікальних документів:

1. Проект Google Books: У рамках проекту Google Books компанія сканувала та опублікувала мільйони книжок у електронному форматі, щоб зберегти їх та зробити доступними для широкої аудиторії. Цей проект дозволив зберегти багато рідкісних та унікальних видань і зробити їх доступними онлайн для читачів з усього світу.

2. Електронна бібліотека Європейського Союзу: Ця бібліотека містить понад 52 мільйони документів і публікацій, пов'язаних з історією та культурою Європейського Союзу. Бібліотека відкриває доступ до книжок, статей, документів та інших матеріалів, що можуть бути важливими для досліджень у галузі історії і культури.

3. Цифрова бібліотека Національної парламентської бібліотеки України: Ця бібліотека містить понад 600 тисяч документів та публікацій, пов'язаних з історією і розвитком парламентської діяльності в Україні. Цифрова бібліотека відкриває доступ до законів, рішень, звітів та інших документів, що можуть бути важливими для досліджень у галузі права та політики (Кочеткова, 2009).

4. Цифрова колекція мистецтва Метрополітен-музею: Метрополітен-музей у Нью-Йорку має велику колекцію, яка включає тисячі рідкісних та унікальних творів мистецтва. Частина з цих робіт можна переглянути в електронному вигляді на веб-сайті музею. Таким чином, цифрова колекція дозволяє зберегти і зробити доступними рідкісні та унікальні твори мистецтва для широкої аудиторії з усього світу.

5. Цифрова бібліотека Інституту історії мистецтва: Ця бібліотека містить понад 200 тисяч документів та публікацій, пов'язаних з історією мистецтва. Бібліотека відкриває доступ до книжок, статей, документів та інших матеріалів, що можуть бути важливими для досліджень у галузі мистецтва.

6. Цифрова бібліотека Організації Об'єднаних Націй: Ця бібліотека містить понад 3,5 мільйона документів та публікацій, пов'язаних із різними аспектами діяльності Організації Об'єднаних Націй. Цифрова бібліотека відкриває доступ до документів та інформації про міжнародні відносини, права людини, гуманітарні питання й інші глобальні проблеми (Кочеткова, 2009).

Використання електронних бібліотек та оцифрування рідкісних й унікальних документів може бути важливим інструментом для збереження культурної спадщини під час війни або інших кризових ситуацій. Оцифровані документи можуть бути збережені в електронному форматі, що дозволяє захистити їх від можливих

пошкоджень, знищення або втрати, які можуть виникнути через війну або інші природні катастрофи (Шилюк, 2005; Кабінет Міністрів України, 2016; Бруй, 2021; Анісімова та ін., 2021, с. 120–123).

У цілому, е-бібліотеки є ефективним інструментом збереження і доступу до рідкісних та унікальних документів. Вони забезпечують швидкий і ефективний доступ до цінних даних, зберігають їх у безпечному місці та дозволяють зберегти їх на тривалий період часу. Оскільки кількість цих документів обмежена і вони представляють велику цінність для людства, збереження та доступність до них є важливою проблемою, яку електронні бібліотеки можуть вирішити (Грищенко & Нікітенко, б.д.; *Досвід створення*, б.д.; Ланде & Баркова, 2013).

Таким чином, електронні бібліотеки грають важливу роль у збереженні культурної спадщини, зокрема рідкісних та унікальних документів, під час війни або інших кризових ситуацій. Оцифрування цих документів сприяє їх збереженню і доступності для користувачів з усього світу, що збільшує кількість людей, які можуть досліджувати та вивчати культурну спадщину (Карпенко & Іщенко, 2011; Габова та ін., 2008; Свобода, 2008).

ВИСНОВКИ

Отже, у сучасному світі електронні бібліотеки відіграють важливу роль у збереженні і доступності рідкісних та унікальних документів, що є частиною культурної спадщини людства. Бібліотеки надають можливість зберігати цінні документи в електронному вигляді, що дозволяє захистити їх від пошкоджень та знищення. Е-бібліотеки також забезпечують доступ до цих документів широкій аудиторії через інтернет. Це дає можливість широкій аудиторії вивчати і досліджувати рідкісні та унікальні документи, що за інших умов могли бути доступними тільки обмеженій кількості дослідників.

Оцифрування документів, зокрема рукописів, є особливо важливим під час війни та конфліктів, коли виникає загроза збереженню культурної спадщини. Електронні бібліотеки можуть зберегти ці документи та зробити їх доступними для дослідження і використання, незалежно від того, що відбувається на території, де вони перебувають.

Використання технологій віртуальної реальності сприяє створенню тривимірних моделей книжок, що дасть можливість користувачам досліджувати книги на новому рівні. За допомогою інтерактивних технологій можна створити електронні книги, які містять різноманітні взаємодії з користувачем, такі як аудіо- та відеокоментарі, інтерактивні зображення та інші візуальні елементи.

Однією з перспектив може бути також використання технологій штучного інтелекту, щоб допомогти відвідувачам знайти необхідні документи та інформацію шляхом автоматичного аналізу і розпізнавання даних в електронних бібліотеках.

Таким чином, використання тривимірних моделей та інтерактивних технологій можуть створити нові можливості для збереження і доступності рідкісних та унікальних документів, дозволити користувачам отримувати більше інформації про їх вміст. Роль електронних бібліотек як системи соціально-інформаційних комунікацій, спрямованих на ефективне збереження і доступність рідкісних та унікальних документів, стає більш вагомою.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Анісімова, О. М., Ковальська, Л. А., Лукаш, Г. П., Пригунов, О. В., Щербіна, О. С., & Яворська, Т. М. (2021). *Трансформаційні процеси у суспільній та соціокультурній сферах України* [Монографія]. Донецький національний університет імені Василя Стуса. <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/1745>
- Білоус, В. (2010, 12–18 квітня). Електронна бібліотека вищого навчального закладу як середовище швидкого доступу до інформації. В *Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ* [Матеріали конференції] (с. 29–39). Кондор. https://library.vspu.edu.ua/inform/vidanna_bibliot/statti/bilous_VNTU_internet_konf.pdf
- Бруй, О. (2021, 6 квітня). *Національна електронна бібліотека: як це працює і навіщо Україні*. Читомо. <https://chytomo.com/natsionalna-elektronna-biblioteka-ia-k-tse-pratsiuie-i-navishcho-ukraini/>
- Габова, Л., Гришко, С., Дмитренко, Л., & Артеменко, А. (2008). Новітні інформаційні технології в університетській бібліотеці. *Бібліотечний форум України, 4*, 17–18.
- Грищенко, Т. Б., & Нікітенко, О. М. (б.д.). *Концепція створення електронних бібліотек для наукових досліджень*. Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Взято 15 березня 2023 з <http://www-library.univer.kharkov.ua/ukr/node1.htm>
- Досвід створення електронних бібліотек*. (б.д.). Букліб. Взято 15 березня 2023 з <https://buklib.net/books/24678/>
- Кабінет Міністрів України. (2016, 23 березня). *Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»* (Розпорядження № 219-р). Верховна Рада України. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#n8>
- Карпенко, М., & Іщенко, А. (2011, 6 червня). *Створення і функціонування електронних бібліотечних систем як чинник розвитку єдиної національної освітньо-наукової системи. Аналітична записка*. Національний інститут стратегічних досліджень. https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/stvorennya-i-funkcionuvannya-elektronnikh-bibliotechnikh-sistem?_cf_chl_rt_tk=fX6NCKyLQReGY3zHaeBjnEptnKAZpnrR6o1Xoz0x4Q-1683101547-0-gaNycGzNDHs
- Кізян, О. І. (2019, 25 вересня). Електронні бібліотеки України як джерелознавча база наукових досліджень. В *Бібліотека в умовах сучасності і конструювання майбутнього* [Матеріали конференції]. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені К. А. Тимірязєва. https://library.vn.ua/Konf2019/texts/6_1.htm
- Кочеткова, А. (2009). Цифрові бібліотеки як ознака XXI століття. *Світогляд, 6*, 68–73. <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2009-20-6/svit-2009-20-6-68-kochetkova.pdf>
- Ланде, Д., & Баркова, О. (2013). Електронна бібліотека як середовище адаптивного агрегування інформації *Бібліотечний вісник, 2*, 12–17.
- Палеха, Ю. І. (2014, 21–23 жовтня). Бібліотека як потужний інформаційний центр сучасності. В *Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору* [Матеріали конференції]. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/422>
- Свобода, А. (2008). Бібліотеки інформаційного суспільства: ціннісні орієнтири діяльності. *Бібліотечний вісник, 6*, 29–33.
- Український інститут науково-технічної та економічної інформації. (2014). *Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять* (ДСТУ 7448:2013). Міністерство економічного розвитку і торгівлі України.
- Шилук, О. І. (2005, 3–7 жовтня). Створення цифрової бібліотеки як фактор збереження рідкісних видань. В *Informatio-2005. Інформаційні ресурси: створення, використан-*

- ня, доступ [Матеріали конференції] (с. 16–21). Національна парламентська бібліотека України. https://www.researchgate.net/publication/283460682_Stvoreнна_cifrovoi_biblioteki_ak_faktor_zberezenia_ridkisknih_vidan
- Bachynska, N., Novalska, T., Kuchnarov, V., Kasian, V., Salata, H., & Grinberg, L. (2021). Information Technologies in Higher Education Institutions: Experience of Leading Countries of the World. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 21(4), 47–51. <https://doi.org/10.22937/ijcsns.2021.21.4.7>
- Digital Public Library of America. (n.d.). *Home*. Retrieved March 16, 2023, from <https://dp.la/>
- HathiTrust Digital Library. (n.d.). *Home*. Retrieved March 16, 2023, from <https://www.hathitrust.org/>
- Internet Archive. (n.d.). *Home*. Retrieved March 16, 2023, from <https://archive.org/>
- Library of Congress. (n.d.). *Collection World Digital Library*. Retrieved March 16, 2023, from <https://www.loc.gov/collections/world-digital-library/about-this-collection/>
- Routhier Perry, S. (2014). Digitization and Digital Preservation: A Review of the Literature. *School of Information Student Research Journal*, 4(1), Article 4. <https://doi.org/10.31979/2575-2499.040104>
- Skinner, K., & Schultz, M. (Eds). (2010). *A Guide to Distributed Digital Preservation*. Educopia Institute. https://metaarchive.org/wp-content/uploads/2017/03/A_Guide_to_Distributed_Digital_Preservation_0.pdf
- The European Library. (n.d.). *Home*. Retrieved March 16, 2023, from <https://www.theeuropeanlibrary.org/>

REFERENCES

- Anisimova, O. M., Kovalska, L. A., Lukash, H. P., Prihunov, O. V., Shcherbina, O. S., & Yavorska, T. M. (2021). *Transformatsiini protsesy u suspilnii ta sotsiokulturnii sferakh Ukrainy* [Transformation processes in the social and socio-cultural spheres of Ukraine] [Monograph]. Vasyl Stus Donetsk National University. <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/1745> [in Ukrainian].
- Bachynska, N., Novalska, T., Kuchnarov, V., Kasian, V., Salata, H., & Grinberg, L. (2021). Information Technologies in Higher Education Institutions: Experience of Leading Countries of the World. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 21(4), 47–51. <https://doi.org/10.22937/ijcsns.2021.21.4.7> [in English].
- Bilous, V. (2010, April 12–18). Elektronna biblioteka vyshchoho navchalnoho zakladu yak seredovyshe shvydkoho dostupu do informatsii [The electronic library of a higher educational institution as an environment for quick access to information]. In *Elektronni informatsiini resursy: stvorennia, vykorystannia, dustup* [Electronic information resources: creation, use, access] [Proceedings of the Conference] (pp. 29–39). Kondor. https://library.vspu.edu.ua/inform/vidanna_bibliot/statti/bilous_VNTU_internet_konf.pdf [in Ukrainian].
- Bruj, O. (2021, April 6). *Natsionalna elektronna biblioteka: yak tse pratsiuie i navishcho Ukraini* [National electronic library: how it works and why it is for Ukraine]. Chytomo. <https://chytomo.com/natsionalna-elektronna-biblioteka-iak-tse-pratsiuie-i-navishcho-ukraini/> [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2016, March 23). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku bibliotechnoi spravy na period do 2025 roku "Iakisni zminy bibliotek dlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy"* [On the approval of the Library Development Strategy for the period until 2025 "Qualitative changes in libraries to ensure the sustainable development of Ukraine"] (Order No. 219-p). Verkhovna Rada of Ukraine. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#n8> [in Ukrainian].

- Digital Public Library of America. (n.d.). *Home*. Retrieved March 16, 2023, from <https://dp.la/> [in English].
- Dosvid stvorennia elektronnykh bibliotek* [Experience in creating electronic libraries]. (n.d.). Buklib. Retrieved March 15, 2023, from <https://buklib.net/books/24678/> [in Ukrainian].
- Habova, L., Hryshko, S., Dmytrenko, L., & Artemenko, A. (2008). Novitni informatsiini tekhnolohii v universytetskii bibliotetsi [The latest information technologies in the university library]. *Biblioteknyi forum Ukrainy*, 4, 17–18 [in Ukrainian].
- HathiTrust Digital Library. (n.d.). *Home*. Retrieved March 16, 2023, from <https://www.hathitrust.org/> [in English].
- Hryshchenko, T. B., & Nikitenko, O. M. (n.d.). *Kontsepsiia stvorennia elektronnykh bibliotek dlia naukovykh doslidzhen* [The concept of creating electronic libraries for scientific research]. Central Scientific Library of V. N. Karazin Kharkiv National University. Retrieved March 15, 2023, from <http://www-library.univer.kharkov.ua/ukr/node1.htm> [in Ukrainian].
- Internet Archive. (n.d.). *Home*. Retrieved March 16, 2023, from <https://archive.org/> [in English].
- Karpenko, M., & Ishchenko, A. (2011, June 6). *Stvorennia i funktsionuvannia elektronnykh biblioteknykh system yak chynnyk rozvytku yedynoi natsionalnoi osvitno-naukovoï systemy. Analitichna zapyska* [The creation and functioning of electronic library systems as a factor in the development of a unified national educational and scientific system. Analytical note]. National Institute for Strategic Studies. https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/stvorennia-i-funkcionuvannia-elektronnykh-biblioteknykh-sistem?_cf_chl_rt_tk=FX6NCKyLGQReGY3zHaeBjNepnKAzpnR6o1Xoz0x4Q-1683101547-0-gaNycGzNDHs [in Ukrainian].
- Kizian, O. I. (2019, September 25). Elektronni biblioteky Ukrainy yak dzhereloznavcha baza naukovykh doslidzhen [Electronic libraries of Ukraine as a source knowledge base of scientific research]. In *Biblioteka v umovakh suchasnosti i konstruiuvannia maibutnoho* [Library in the conditions of modernity and construction of the future] [Proceedings of the Conference]. Vinnytska oblasna universalna naukova biblioteka imeni K. A. Timiriashvili. https://library.vn.ua/Konf2019/texts/6_1.htm [in Ukrainian].
- Kochetkova, A. (2009). Tsyfrovi biblioteky yak oznaka XXI stolittia [Digital libraries as a sign of the 21st century]. *Svitohliad*, 6, 68–73. <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2009-20-6/svit-2009-20-6-68-kochetkova.pdf> [in Ukrainian].
- Lande, D., & Barkova, O. (2013). Elektronna biblioteka yak seredovyshe adaptivnoho ahrehuvannia informatsii [Electronic library as an environment of adaptive aggregation of information]. *Biblioteknyi visnyk*, 2, 12–17 [in Ukrainian].
- Library of Congress. (n.d.). *Collection World Digital Library*. Retrieved March 16, 2023, from <https://www.loc.gov/collections/world-digital-library/about-this-collection/> [in English].
- Palekha, Yu. I. (2014, October 21–23). Biblioteka yak potuzhnyi informatsiinyi tsentr suchasnosti [Library as a powerful information centre of our time]. In *Mistse i rol bibliotek u formuvanni natsionalnoho informatsiinoho prostoru* [The place and role of libraries in the formation of the national information space] [Proceedings of the Conference]. Vernadsky National Library of Ukraine. <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/422> [in Ukrainian].
- Routhier Perry, S. (2014). Digitization and Digital Preservation: A Review of the Literature. *School of Information Student Research Journal*, 4(1), Article 4. <https://doi.org/10.31979/2575-2499.040104> [in English].
- Shyliuk, O. I. (2005, October 3–7). Stvorennia tsyfrovoy biblioteky yak faktor zberezhenia ridsknykh vydan [Creating a digital library as a factor in the preservation of rare publications]. In *Informatio-2005. Informatsiini resursy: stvorennia, vykorystannia, dostup* [Information resources: creation, use, access] [Proceedings of the Conference] (pp. 16–21). Natsionalna parlamentska biblioteka Ukrainy. https://www.researchgate.net/publication/283460682_Stvorennia_cifrovoy_biblioteki_ak_faktor_zberezenna_ridkysnih_vidan [in Ukrainian].

- Skinner, K., & Schultz, M. (Eds). (2010). *A Guide to Distributed Digital Preservation*. Educopia Institute. https://metaarchive.org/wp-content/uploads/2017/03/A_Guide_to_Distributed_Digital_Preservation_0.pdf [in English].
- Svoboda, A. (2008). Biblioteky informatsiinoho suspilstva: tsinnisni oriientyry diialnosti [Libraries of the information society: value orientations of activity]. *Biblioteknyi visnyk*, 6, 29–33 [in Ukrainian].
- The European Library. (n.d.). *Home*. Retrieved March 16, 2023, from <https://www.theeuropeanlibrary.org/> [in English].
- Ukrainian Institute for Scientific Technical and Economic Information. (2014). *Informatsiia ta dokumentsiia. Bibliotekno-informatsiina diialnist. Terminy ta vyznachennia poniat* [Information and documentation. Library and information activities. Terms and definitions of concepts] (DSTU 7448:2013). Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine [in Ukrainian].

UDC 021:004]:025.171-049.34:[008:930.25

THE ROLE OF ELECTRONIC LIBRARIES IN CULTURAL HERITAGE SAVING AND ACCESSIBILITY

Olha Anisimova,
*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Management Information
Systems,
Vasyl' Stus Donetsk National University
(Vinnytsia, Ukraine)
e-mail: anisimova.o.m@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8016-9361*

Yuliia Rebreniuk,
*Methodologist,
Vasyl' Stus Donetsk National University
(Vinnytsia, Ukraine)
e-mail: yu.vakulenko@donnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0366-4588*

The aim of the article is to highlight the importance of saving cultural heritage, to investigate the role played by electronic libraries in this process, and to analyze current directions of their activity, as well as problems of their adaptation to the realities of today.

Research methods ground on the combination of general scientific, interscientific and actually scientific principles of scientific knowledge: objectivity, historicism, research evidence, conceptual and terminological uniformity and accuracy, integrity, practical orientation. Theoretical, culturological and social-communication-informational approaches were also used, which made it possible to analyze the role of electronic libraries as a system of social and informational communications aimed at effective saving and accessibility of rare and unique documents.

Scientific novelty consists in highlighting the dynamics of the technological development of information technologies, and their use for saving and accessibility of cultural heritage, the analysis of projects of electronic libraries successful use for saving and accessibility of rare and unique documents. The advantages of electronic libraries over the traditional ones were analyzed in detail, including their effectiveness in saving and accessibility of rare and unique documents that could be damaged or lost due to age or other factors.

Main conclusions. The results of the study proved the important role of electronic libraries in saving and accessibility of rare and unique documents. The significant importance of electronic libraries as a system of social and informational communications aimed at effective saving and accessibility of rare and unique documents was confirmed. Safeguarding them from damage and destruction, making these documents accessible to a wide audience via Internet, prove to enable people from all over the world to study and research rare and unique documents that would otherwise be available only to a limited number of researchers.

Keywords: cultural heritage saving; electronic libraries; accessibility; rare documents; unique documents.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2023 р.

УДК 021.84:001.9]:004:347.77/.78(477)
DOI: 10.31866/2616-7654.11.2023.282663

ДЕПОНУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ВИКЛИКИ Й МОЖЛИВОСТІ ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ ТА ВІДКРИТОЇ НАУКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Алла Жарінова,
докторка економічних наук, доцентка,
головна наукова співробітниця,
в. о. директора Державної
науково-технічної бібліотеки України
e-mail: zh.alla0812@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3959-1074

Тетяна Ярошенко,
кандидатка історичних наук, доцентка
Навчально-наукового інституту,
Київський національний університет
культури і мистецтв;
керівниця Центру наукометрії
та цифрової підтримки досліджень,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»
(Київ, Україна)
e-mail: yaroshenko@ukma.edu.ua
ORCID: 0000-0002-2985-2333

Мета статті – дослідити місце процесу депонування результатів інтелектуальної діяльності в рамках парадигми відкритої науки; узагальнити відповідні міжнародні напрацювання; запропонувати їх використання для трансформації системи депонування в Україні.

Методи дослідження. У статті застосовано сукупність загальнонаукових методів узагальнення і аналізу, синтезу і прогнозування та спеціальних бібліотекознавчих методів, що дало змогу досягти проголошеної мети.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні потреби трансформації політик і процесів депонування результатів інтелектуальної власності та розбудови відповідної інфраструктури з урахуванням концепції відкритого доступу і відкритої науки й відповідної міжнародної практики.

Основні висновки. Впровадження парадигми відкритої науки є актуальною світовою тенденцією, яка передбачає забезпечення оперативного й довготривалого доступу до результатів наукових досліджень і даних. Ця тенденція породжує низку викликів як перед ученими, так і перед тими, хто відповідальний за процеси публікації, зберігання та збереження даних, зокрема бібліотеками. Трансформація системи депонування результатів інтелектуальної власності в Україні має враховувати найкращий міжнародний досвід щодо розбудови дослідницької інфраструктури та створення репозитаріїв публікацій і даних; забезпечення їхньої сумісності та здатності до взаємодії; активніше запровадження культури препринтів і відкритого рецензування; розвиток політик щодо публічних ліцензій та авторського права; потреби відповідних досліджень і практик у галузі цифрового кураторства. Особливо з огляду на схвалені в Україні у жовтні 2022 р. Національний план відкритої науки та потребу в інтеграції з Європейською хмарою відкритої науки, а також нову редакцію Закону України «Про авторське право та суміжні права», що набула чинності з 1 січня 2023 р.

Ключові слова: депонування; відкрита наука; відкритий доступ; відкриті дані; репозитарій; препринт; авторське право.

ВСТУП

Депонування результатів інтелектуальної діяльності – особливий метод збереження, зберігання та введення в публічний обіг наукової інформації про них (через метадані) та/або забезпечення доступу до них (повні тексти, зображення, дослідницькі дані, програмні продукти тощо). Завдяки депонуванню, як відомо, не лише забезпечують надійне та упорядковане зберігання й організацію доступу, а й фіксують факти авторства та пріоритету об'єкта депонування, забезпечуючи в такий спосіб потенційні потреби авторів/співавторів у доказовій базі у разі потреби захисту їхніх прав. Особливо це стосується документів, які створюють і поширюють поза традиційними каналами наукової або технічної комунікації. Це так звана «сіра література»: препринти, звіти про виконання науково-дослідної роботи або окремі робочі документи щодо її виконання, дисертації, виступи на конференціях (не лише тези, а й постери, презентації), бюлетені, аналітичні звіти тощо. В екосистемі наукової інформації такі документи можуть бути ще більш актуальними, ніж традиційна публікація. І якщо модель збереження та поширення документів через офіційні канали (рукопис – рецензування – публікація) є відпрацьованою і досить зрозумілою, а також не передбачає значних складнощів із фіксуванням авторства (презумпція авторства), то щодо «сірої літератури» постає багато запитань. Виняток становлять, можливо, лише дисертації, які є обов'язковими до депонування (а нині й відкритого доступу до повних текстів) у багатьох країнах світу.

Цифрові технології та цифровізація суспільства загалом змінюють способи створення, передавання, довгострокового зберігання і збереження, організації доступу та використання даних і можливого повторного їх використання. Цифрові дані створюють в останні 20–30 років із такою бурхливою швидкістю, що це часто називають «потопом даних». Цифровізація вплинула загалом і на радикальну трансформацію наукової комунікації. З огляду на невпинний рух відкритої науки, відкритого доступу та відкритих даних, постає, зокрема, потреба переглянути концепції традиційного депонування, а також його механізми, політики, процедури, технології; визначити роль і місце депонування в процесі цифрового архівування; проаналізувати політики та успішні кейси інституційних і тематичних репозитаріїв, зокрема щодо питань обов'язкового депонування (mandatory deposit); дослідити роль препринтів і відкритого рецензування у цифровій науковій комунікації; проаналізувати прогалини у сфері авторського права щодо відкритих даних або депозитів у відкритому доступі; визначити основні зацікавлені сторони процесу депонування, їхні ролі та компетенції; проаналізувати відповідну інфраструктуру тощо.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Проблематика впливу відкритого доступу і відкритої науки на наукову комунікацію загалом, а також на процеси збереження та довготривалого зберігання наукової інформації у вигляді препринтів, постпринтів і даних, політик щодо обов'язкового самоархівування, розбудови цифрової дослідницької інфраструктури, зокрема репозитаріїв публікацій і даних, розвитку відповідних сервісів і служб цифрового кураторства, перебуває у фокусі наукової уваги наших закордонних колег. Наведемо тезово лише окремі тенденції і висновки численних сту-

дій у цій царині, що можуть бути використані під час створення моделі та дорожньої карти для депонування в Україні.

Відкритий доступ до наукової інформації спочатку складався з низового руху, який народився в наукових колах і академічних бібліотеках. Нову роль, що створює правила у сфері відкритої науки, все частіше відіграють політики та спонсори досліджень. Ми все ще маємо прогалину в знаннях щодо ключових компонентів наукової комунікації та потребу в дискусіях і дослідженнях. Тривалий і часто суперечливий суспільний і технологічний перехід до відкритого доступу та відкритої науки / відкритих досліджень, особливо в Північній Америці та Європі (Латинська Америка широко прийняла «Acceso Abierto» вже понад два десятиліття тому), все ще спричиняє багато дискусій, причому інколи навмисно або ненавмисно використовують хибні, дезінформовані й навіть оманливі аргументи (Tennant et al., 2019). Розуміння того, що вплив відкритого доступу зростає, є важливим для прийняття рішень щодо політик фінансування науково-дослідних робіт і планування інфраструктури. Очікують, що до 2025 р. понад 70 % звернень буде до депозитів у відкритому доступі (Piwowar et al., 2019).

Репозитарії даних відіграють ключову роль у забезпеченні більшої прозорості та збереження інформації, яка лежить в основі результатів досліджень. Водночас ландшафт таких сховищ відкритих даних широкий і складний, кілька тисяч репозитаріїв даних, які вже існують нині, мають досить різні моделі й політики: мультидисциплінарні і тематичні; відкритий і обмежений доступ; некомерційні і комерційні тощо. Деякі сховища даних відкриті для розміщення для всіх дослідників із відповідними наборами даних, тоді як інші приймають на депонування дані лише від дослідників, пов'язаних із певною установою, проектом, спонсором або з певної країни. Для підтримки можливості пошуку, доступності, сумісності та повторного використання даних багато сховищ даних починають вносити принципи FAIR до своїх політик і впроваджувати необхідні технічні вдосконалення. Однак ми чітко усвідомлюємо несправедливість, яку це може створити, особливо в країнах із низьким і середнім рівнем доходу, якщо не буде відповідної підтримки з боку всіх зацікавлених сторін на національному, міжнародному та глобальному рівнях. Оскільки ми переходимо до глобальної та сумісної інфраструктури для відкритих досліджень, важливо, щоб відповідна підтримка і ресурси були надані тим, хто лише починає розробляти відповідні політики та дорожню карту для власного контенту (Cannon et al., 2021).

Препринти дають можливість більш раннього фіксування дати результатів дослідження, ніж традиційна модель публікацій, що допомагає встановити «пріоритет відкриття» (Sarabirour et al., 2019). Немає жодних доказів того, що плагіювання ідей або текстів за допомогою препринтів існує, навіть у спільнотах, в яких модель репозитарію препринтів (arXiv та ін.) вже стала нормою (Tennant et al., 2019).

Ми ще не створили рівноправних, комплексних, багатомовних цифрових інфраструктур, які б давали змогу забезпечувати справедливу участь у створенні знань (Okune et al., 2018). Ми повинні бути критичними щодо «глобальних» дослідницьких баз даних, створених у Європі або Північній Америці, адже вони не є репрезентацією глобальної суми людських наукових знань. Така систематична дискримінація дослідницьких демографічних груп у глобальному дослідницькому ландшафті не буде корисною. Web of Science і Scopus не відображають усю ди-

наміку глобального наукового ландшафту. Один зі способів подолання цього розриву – використання репозитаріїв препринтів для певних дисциплін і регіонів (таких як AfricArXiv і InarXiv) (Tennant et al., 2019). Грантові угоди Horizon Europe не лише зобов'язують дослідників зберігати результати власних досліджень у відкритих репозитаріях, а й додають нові вимоги щодо відкритої науки, пов'язані з надійністю таких архівів та якістю метаданих (Jahn et al., 2023).

На відміну від численних, англomовних передусім, публікацій на цю тематику, вітчизняні дослідники лише починають академічну дискусію, а наявні дослідження стосуються передовсім окремих компонентів відкритої науки (відкритий доступ, відкрита освіта, відкриті коди, хмарні обчислення тощо) та прикладів їх упровадження в окремих інституціях. Певні аспекти втілення ідей і принципів відкритого доступу та відкритої науки в практику наукових й академічних інституцій розглянуто в монографіях О. Чмир та ін. (2017), В. Копаневої (2020), М. Сенченка, Л. Костенка та В. Копаневої (2022), Т. Ярошенко (2010) та ін. Проблеми архівування цифрових інформаційних ресурсів присвячено окремі публікації В. Копаневої (2005), М. Сенченка (2022), А. Соляник (2013) та ін. Правові аспекти депонування висвітлено в розвідці Р. Кіріна (2021). Проблематику депонування окремих цифрових об'єктів, наприклад, соціальних медіа, досліджує Д. Карпюк (2015). Окремі аспекти впровадження принципів і сервісів відкритої науки в роботу вітчизняних бібліотек вивчають також бібліотечні практики Л. Костенко, Т. Колеснікова, Н. Калюжна, Є. Кулик, М. Назаровець, О. Ярошенко, С. Чуканова та ін. Однак ґрунтовних і цілісних студій відкритої науки та її впливу на стратегії, політики, сервіси університетів і бібліотек, а також на процеси депонування і нині бракує.

Мета статті – дослідити місце процесу депонування результатів інтелектуальної діяльності в рамках парадигми відкритої науки; узагальнити відповідні міжнародні напрацювання; запропонувати їх використання для трансформації системи депонування в Україні.

Методологія дослідження ґрунтується на застосуванні сукупності загальнонаукових методів узагальнення та аналізу, синтезу і прогнозування та спеціальних бібліотекознавчих методів, що дало змогу досягти проголошеної мети.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття в рецензованому журналі все ще є важливою атомною одиницею наукової інформації, однак уже далеко не єдиною чи основною. Нагадаємо, що, згідно з законодавством України про наукову та науково-технічну діяльність, до форм, у яких може бути отримано науковий результат, належать такі: звіт; опублікована наукова стаття; наукова доповідь; наукове повідомлення про науково-дослідну роботу; монографічне дослідження; наукове відкриття; проєкт нормативно-правового акта; проєкт нормативного або науково-методичного документа (Верховна Рада України, 2015). Як бачимо, перелік не є вичерпним, до того ж якщо моделі поширення та доступу до опублікованих (у журналах) статей є зрозумілими, то інші типи й види наукових публікацій часто залишаються поза увагою і самих дослідників, і кураторів даних, які б мали подбати про довготривале зберігання та збереження таких документів. Немало критики лунає власне і щодо «журнальної моделі». У традиційному сценарії публікації час від подання рукопису до прийняття та остаточної публікації може становити від кількох місяців до років.

Рецензенти зазвичай анонімні, а їхні рецензії часто залишаються невідомими. Якщо ідентичну або дуже схожу статтю буде опубліковано в період, коли оригінал ще перебуває на рецензуванні, складно зафіксувати першість (Tennant et al., 2019). Крім того, дослідники витрачають час на вивчення різноманітних систем подання статей, часто змінюючи форматування документів на вимогу щодо різних стилів оформлення як рукопису, так і бібліографії. Бізнес-моделі журналів і вимоги щодо сплати – теж різні. З'явилась низка хижацьких, або «смітникових», журналів (Predatory journals), які вводять в оману дослідників. Але основне: *Академія* не може довго чекати публікації, втрачаючи дорогоцінний час, з огляду на потребу оперативного оприлюднення результатів досліджень і даних. Науковцям у глобальному світі сьогодні також недостатньо мати лише узагальнені в форматі статті (чи значно пізніше монографії), вони хочуть отримати (перевірити, відтворити, використати для власних досліджень) самі дані, навіть «сирі» або такі, що не підтвердили гіпотезу, переглянути лабораторні щоденники, отримати доступ до програмного забезпечення тощо. Препринти, звіти, дисертації, презентації на конференціях, «збагачені статті» й особливо дослідницькі дані – все це набуває важливого значення в глобальному науковому світі.

Відкрита наука уможливила оперативний та авторитетний доступ до результатів наукових досліджень. Відкритий доступ, відкриті дані, відкрите програмне забезпечення, відкриті освітні ресурси, відкрите рецензування сьогодні вже є реаліями, а не далекими прогнозами. Концепції відкритої науки охоплюють різноманітні наукові практики, спрямовані на покращення доступності, відстеження та повторне використання наукових результатів. Розглянемо основні тенденції щодо того, як вони впливають на трансформацію моделі депонування результатів інтелектуальної діяльності.

Нагадаємо, депонування (від лат. *depono* – кладу) – передача на збереження і використання в режимі запиту наукових праць, оформлених як завершені дослідження з певної галузі знань («Про словник», б.д.). У процесі депонування фіксують авторство й дату, а автор отримує відповідне свідоцтво, що може бути використане у спірних ситуаціях. Для більшості документів, як відомо, діє презумпція авторства, і додаткового підтвердження вони не потребують, однак іноді навіть і з такими документами виникають спірні ситуації, що призводять до судових справ за позовами про захист авторського права. Щодо препринтів, творчих робіт і дослідницьких даних процес фіксування авторства ще більш ускладнений. Тому об'єкт авторського права важливо депонувати.

За Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «депонування – форма збирання і розповсюдження рукописних робіт, переважно наукових» (Верховна Рада України, 1995). Втім, це тлумачення, очевидно, стосується лише окремих аспектів діяльності бібліотек, зокрема щодо обов'язкового примірника, і не дає повного розуміння депонування. Окремі тлумачення та процедури містять підзаконні акти, наприклад, Інструкція з депонування Державної науково-технічної бібліотеки України (далі – ДНТБ) (Державна науково-технічна бібліотека України, 2017). Процедуру наповнення Національного репозитарію академічних текстів, порядок їх зберігання, систематизації, оброблення, надання інформації у відкритий доступ містить Положення про Національний репозитарій академічних текстів (Кабінет Міністрів України, 2017).

Для процесів депонування важливим є розуміння законодавчих актів у галузі авторського права. 1 січня 2023 р. набула чинності нова редакція Закону України «Про авторське право і суміжні права», у статті 9 якої зазначено: «Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Твір вважається створеним з моменту первинного надання йому будь-якої об'єктивної форми (письмової, речової, електронної (цифрової) тощо). За відсутності доказів іншого, автором твору вважається фізична особа, ім'я якої, як автора, зазначено у оригіналі або копії твору (презумпція авторства). Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація авторського права чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей» (Верховна Рада України, 2022). Водночас «суб'єкт авторського права для засвідчення належних йому особистих немайнових прав та/або майнових прав на твір (оприлюднений чи неоприлюднений), факту і дати його опублікування, набуття майнових прав на твір на підставі договору або закону *може зареєструвати своє авторське право на твір* (Курсив наш. – А. Ж., Т. Я.) у відповідному державному реєстрі». В Україні такий реєстр веде Національний офіс інтелектуальної власності (з жовтня 2022 р. – державна організація «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій»). Крім того, автор (автори) може депонувати свою наукову або творчу роботу в установі, що визначена державою як національний депозитарій. Як відомо, таку функцію в Україні з 2016 р. виконує ДНТБ України.

Отже, автори можуть дозволити розміщення та поширення власних препринтів (без отримання будь-яких дозволів) і постпринтів (з урахуванням авторських угод із видавництвами та редколегіями журналів) через цифрові архіви, репозитарії, бази даних, електронні бібліотеки тощо без додаткових умов. Для чого ж потрібно фіксувати права авторства, якщо законодавчо можна скористатися правом його презумпції? Будь-яке відкриття покладає на дослідників відповідальність за отримані результати або нове знання. Водночас дослідники прагнуть зафіксувати своє авторство на отримані результати, адже це є підґрунтям для формування академічної репутації. Виклики глобальної науки пов'язані з тим, що схожі дослідження в певній галузі одночасно відбуваються в різних лабораторіях, різних університетах, навіть у різних країнах. Є досить багато прикладів, коли фіксують авторство ідеї не того дослідника, хто перший почав досліджувати проблематику й навіть досяг певних результатів, а того, хто перший опублікував отримані результати. І що робити у разі «сірої літератури», поширення (публікацію) якої ускладнено?

Оприлюднення та депонування результатів дослідження (розміщення препринту в репозитарії або подальше депонування, особливо коли йдеться про «сіру літературу» чи дані) забезпечує таку «першість» і відповідну реєстрацію. Акцентуємо ще раз, що це добровільна процедура, за якою автор (автори) може зареєструвати результати інтелектуальної діяльності в спеціальному реєстрі й отримати відповідне свідоцтво. Результати інтелектуальної діяльності (наукові роботи, науково-технічні розробки, твори літератури, мистецтва та інші об'єкти) буде відповідним способом оформлено і збережено для підтвердження дати депонування для забезпечення потреб авторів/співавторів у доказовій базі для захисту їхніх прав. Залежно від виду об'єкта його депонування може здійснюватися з метою засвідчення факту та часу депонування; встановлення пріоритету об'єкта; оприлюднення об'єкта згідно із заявою. Для депонування у ДНТБ України приймають такі

об'єкти науково-технічного змісту: наукові роботи, науково-технічні розробки; літературні твори: рецензії, статті, лекції, промови, проекти офіційних документів, підручники, монографії, доповіді тощо; аудіовізуальні твори; зображення макетів, символіки, творів живопису, архітектури, скульптури та графіки; фотографії, ілюстрації, карти, плани, ескізи; переклади, адаптації, компіляції та інші переробки; комп'ютерні програми; комерційні таємниці (ноу-хау); раціоналізаторські пропозиції. Відомості про депоновані наукові роботи публікують у реферативному журналі ДНТБ України «Депоновані наукові роботи», а також на сайті цієї бібліотеки (пілотний проєкт) у двох реєстрах: «Реєстрі депонованих науково-технічних результатів інтелектуальної діяльності» та «Реєстрі депонованих творчих здобутків».

Система депонування в Україні потребує ґрунтовного перезавантаження, оновлення політик, відповідної інфраструктури, зокрема, відповідно до ідей відкритого доступу, відкритої науки, відкритих даних і відкритого рецензування. Розглянемо основні ідеї відкритого доступу і відкритої науки та їх потенційні впливи на систему депонування.

Відкритий доступ до наукової інформації – низка принципів і практик, які забезпечують безоплатний, оперативний, постійний, повнотекстовий доступ до наукової інформації для будь-якого користувача у глобальній інформаційній мережі. Про цей термін уперше було згадано в 2001 році, однак передумови для його появи виникли набагато раніше й особливо розвинулись із народженням інтернету (Ярошенко, 2021). Серед витоків руху відкритого доступу завжди згадують сервер препринтів arXiv. У серпні 1991 р. фізик Пол Гінспарг установив у Національній лабораторії в Лос-Аламосі (США) перший у світі сервер препринтів, щоб фахівці могли дискутувати та обмінюватися думками ще до публікації результатів. До професійної спільноти фізиків швидко приєдналися інші дослідники, тож із часом arXiv став одним із найбільших тематичних репозитаріїв наукових статей і препринтів із фізики, інформатики, математики, біології, статистики. Те, що починалося на одному комп'ютері в лабораторії у Лос-Аламосі, тепер працює на трьох потужних серверах і 15 дзеркальних майданчиках у всьому світі, в репозитарії станом на 1 квітня 2023 р. розміщено понад 2 млн депозитів, щомісячне поповнення становить понад 16 тисяч, щорічне завантаження – понад 70 млн, а за всі роки існування – 2,6 млрд завантажень. Приблизно 30 % препринтів в архіві залишаються неопублікованими пізніше в журналах або матеріалах конференцій, однак не втрачають своєї цінності: вони «видимі», доступні, індексовані пошуковими системами, а отже, і додають цінності галузі знань, і сприяють зростанню академічної репутації дослідника. arXiv працює 24 години на добу 7 днів на тиждень ось уже понад 30 років. Результати досліджень, зміст статей та їхні метадані доступні через загальнодоступні API: документи з arXiv можна знайти на таких платформах, як Google Scholar, Semantic Scholar, NASA Astrophysics Data System, Europe PMC і SciRate. Інтеграція з Kaggle – дочірньою компанією Google, онлайн-спільнотою науковців із оброблення даних та інженерів машинного навчання, дає змогу користувачам знаходити в arXiv набори даних, які вони хочуть використовувати для побудови моделей штучного інтелекту, публікувати набори даних, працювати з іншими спеціалістами з оброблення даних та інженерами з машинного навчання тощо. Основні служби arXiv – власне портал подання депозиту, служба компіляції TeX, інструменти пошуку та доступу, вебпоширення для користувачів, доступ до API, машинозчитувані набори даних та інструменти. У 2022 р. роз-

почато проєкт arXiv-CE (Cloud Edition) – перенесення всіх сервісів arXiv до хмарних сховищ; тривають роботи щодо вдосконалення TeX/LaTeX, найкращих інструментів перегляду статей у форматі HTML. Цей проєкт не став просто майданчиком для поширення результатів досліджень, а фактично змінив парадигму наукової комунікації в галузі фізики та дотичних дисциплін. Як зазначено в щорічному звіті проєкту, серед важливих його цінностей, окрім відкритості, прозорості, гнучкості, також те, що він формує спільноту не пасивних одержувачів інформації, а колег, партнерів, дослідників, які спільно створюють нові знання: «Люди і їхня взаємодія важливіші, ніж процеси та інструменти» (Cornell University, n.d.).

Слід зазначити також, що цей архів започаткував модель репозитарію та окреслив відповідні політики щодо реєстрації, конфіденційності, власності на документ (Paper ownership), розміщення та умов використання (на умовах ліцензій Creative Commons або власної ліцензії arXiv.org perpetual, non-exclusive license) тощо. Важливим для вітчизняної дорожньої карти розвитку моделі архівування препринтів є те, що репозитарій приймає документи «як є», жодним способом не втручаючись в оцінку якості публікації. Розміщений документ в arXiv не рецензують. Вміст є повною відповідальністю того, хто розміщує документ. Однак в arXiv є модерація, і досить серйозна, щоб убезпечитися від завантаження псевдонаукових документів. Для того, щоб самоархівувати свій документ, дослідникові (якщо афіліція його інституції не в домені edu (освіта)) потрібно знайти поручителя, який має не менше ніж три препринти у вибраній категорії із прийнятними хронологічними рамками.

Переважає кількість дослідників «самоархівують» в arXiv власні документи, і ця модель теж лягла в основу пізніших політик репозитаріїв. Однак arXiv за деяких обставин надає спеціальні можливості для подання третіми сторонами та довіреними проксі-серверами, наприклад: проксі-подання з партнерських сайтів, окремих журналів чи товариств. «Подання за дорученням» (яке, до слова, є дуже поширеним у вітчизняних репозитаріях) не рекомендовано.

Проєкт arXiv став зразком для створення багатьох інших тематичних (предметних) репозитаріїв, таких як, наприклад, BioRxiv – для біології, medRxiv – медицини, SocArXiv – суспільних наук, AgriXiv – сільського господарства, Pre RePEc – економіки, E-LIS – бібліотечних та інформаційних студій, PaleorXiv – палеонтології, PsyArXiv – психології, ChemRxiv – хімії та ін.

Ще у 2001 р. Стивен Гарнад розробив стратегію для «законного обминання авторського права», щоб ділитися статтями у сховищах. Ця стратегія базується на самоархівуванні препринтів статей. Остаточну версію статті вносять після її публікації (якщо видавець це дозволяє) або з детальним описом всіх виправлень чи редагувань до препринту, щоб читачі могли знати, які зміни було внесено після експертної перевірки (якщо видавець не дозволяє відкрито поширювати постпринт). «Усі дослідники можуть “звільнити” власні дослідження фактично за одну ніч, самостійно розмістивши їх в архівах... Доступ до результатів їхніх досліджень одразу звільняється від усіх бар’єрів передплати назавжди» (Harnad, 2001). Адже для розміщення в мережі препринту автор не має запитувати дозволу ні в кого. Таку стратегію пізніше назвали «Не запитуй, не розповідай» (Shieber, 2009).

Так починався рух відкритого доступу до наукової інформації. Утім до визначення цього терміна від народження World Wide Web минуло ще 10 років, коли його виразно артикулювала у 2002 р. Будапештська ініціатива відкритого доступу

(<https://www.budapestopenaccessinitiative.org/>) та рекомендувала дві його взаємодоповнювальні стратегії:

- самоархівування дослідниками їхніх рецензованих статей у репозитаріях (відкритих електронних архівах) – «зелений шлях»;
- запуск нової моделі журналів відкритого доступу – «золотий шлях».

Відкритий доступ працює за принципом покриття всіх витрат за рахунок автора або його інституції, а також безоплатного і безперешкодного онлайнного доступу для всіх охочих (на відміну від моделей, які використовують передплату, коли витрати покриває той, хто хоче отримати інформацію). Треба ще раз підкреслити, що відкритий доступ – не самвидав і не публічний домен. Він цілком сумісний з авторським правом, контролем якості через експертну оцінку, вимірюванням впливів через наукометричні показники, індексуванням та іншими функціями, допоміжними послугами, пов'язаними із науковою інформацією, її поширенням і зберіганням.

Почавшись як рух окремих ентузіастів понад 20 років тому, відкритий доступ сьогодні охоплює приблизно 50 % наукової інформації, – за даними платформи Unpaywall (<https://unpaywall.org>), яка «збирає» публікації відкритого доступу із 50 тисяч рецензованих наукових журналів і репозитаріїв усього світу, а також використовуючи дані про ліцензії з PubMed Central, DOAJ, Crossref та DataCite. Приблизно такі самі дані містить звіт 2022 р. «Довгострокові глобальні тенденції відкритого доступу» (Heidbach et al., 2022).

Зосередимось на моделі репозитаріїв, які передбачають самоархівування (розміщення депозиту самим дослідником) або «архівування за дорученням» (дослідник доручає комусь таке розміщення) в цифровому архіві – організованій колекції цифрових документів і наборі сервісів навколо цієї колекції, які спільно репрезентують результати наукових досліджень та інші типи наукової і технічної інформації у вільному, безперешкодному онлайнному доступі та забезпечують довготривале й надійне їх зберігання. У репозитаріях зберігають різноманітні види документів – будь-які оцифровані об'єкти наукової, освітньої, адміністративної, культурної діяльності окремого дослідника, інституції або галузі. Хоча найчастіше репозитарії асоціюються лише з науковими доробками. До репозитарію передають як неречензовані недруковані матеріали (препринти, здебільшого авторські рукописи завершених і поданих до журналу дослідницьких статей), так і будь-які постпринти: передусім рецензовані й надруковані в журналах наукові статті (таких документів у репозитаріях світу найбільше), дисертації або тези дисертацій, монографії або окремі їх розділи, патенти, звіти, матеріали конференцій та іншу «сіру літературу». Також тут розміщують презентації, зображення і мультимедійні матеріали, аудіо- та відеофайли, комп'ютерні програми, вебсторінки, набори даних, навчальні об'єкти, університетські видання (газети, бюлетені, стрічки новин тощо), протоколи досліджень, грантові аплікації, звіти проєктів, статистичні дані, навчальні матеріали (окремі лекції, е-портфоліо, програми курсів, методичні рекомендації тощо), студентські роботи (курсіві, дипломні тощо), бібліографічні покажчики й навіть блоги інституції. Деякі репозитарії обмежуються лише одним типом документів, наприклад, містять лише дисертації і тези; деякі – «будують» кілька репозитаріїв для різних груп документів. Однак

більшість із них розміщують різнопланові за природою документи. Все залежить від місії та політики репозитарію (чи його інституції) (Ярошенко, 2011).

«Зелений шлях» не передбачає повної перебудови системи наукових публікацій, автори можуть продовжувати публікувати свої статті в журналах (як комерційних, так і відкритих), а згодом архівувати їх і забезпечити до них вільний доступ у репозитарії. Для перевірки політики журналів щодо такого розміщення використовують сервіс Sherpa/Romeo (його нова версія, що поєднує сервіси Romeo, Juliet, Fact та OpenDOAR – <https://beta.sherpa.ac.uk/>) – онлайн-ресурс, який збирає та представляє політику відкритого доступу видавців і журналів з усього світу (станом на березень 2023 р. – 3291 видавець). Сервіс Romeo (акронім Rights Metadata for Open archiving) ретельно перевіряє та аналізує політики журналів щодо подальшого самоархівування дослідниками власних праць у репозитаріях: лише авторський рукопис (Author's Original Manuscript (AOM), Original manuscript, Pre-print) – до його рецензування та публікації; лише постпринт (остаточну версію прорецензованої та опублікованої роботи); і рукопис, і постпринт; не дозволяє нічого. Слід зазначити, що з моменту запуску сервісу понад 15 років тому політика видавців і сектор відкритого доступу загалом дуже змінилися, все більше і більше журналів надають можливість такого самоархівування.

Політика обов'язкового самоархівування (mandatory deposit) сьогодні є вимогою багатьох фондів, що фінансують дослідження. Крім того, кілька країн (зокрема Сполучені Штати, Велика Британія, Індія, Канада, Іспанія, Китай, Мексика) оголосили про підтримку або вимогу публікації у відкритому доступі. Україна також ще у 2007 р. засвідчила про відкритий доступ як один із пріоритетів розвитку інформаційного суспільства. Втім, політики відкритого доступу різняться залежно від географічного розташування, видавця (університет, наукова інституція чи комерційний видавець) тощо. Серед закладів, які прийняли політики (мандати) обов'язкового самоархівування, – відомі навчальні заклади, наприклад, Гарвардський університет, Массачусетський технологічний інститут, Університетський коледж Лондона, Квінслендський технологічний університет, Університет Льежа та ін. Фінансові організації, які прийняли мандати відкритого доступу для одержувачів грантів (Національний інститут охорони здоров'я США, дослідницька рада Великої Британії, Wellcome Trust, Європейська дослідницька рада, Європейська організація молекулярної біології та ін.), підтримують також принципи декларації DORA (The San Francisco Declaration on Research Assessment, <https://sfedora.org/>) щодо оцінки дослідження за якістю, а не місцем публікації.

У 2018 р. кілька великих спонсорів і державних органів ЄС створили Коаліцію S для підтримки повного та негайного відкритого доступу до наукової літератури через План S (European Science Foundation, n.d.). 25 серпня 2022 р. Управління наукової та технологічної політики США оприлюднило меморандум щодо забезпечення вільного, негайного і рівноправного доступу громадськості до досліджень, які фінансують із федерального бюджету, тобто за кошти платників податків (*OSTP Issues*, 2022).

Перелік мандатів відкритого доступу установ і донорів до науково-дослідних робіт, прийнятих на сьогодні, містить Реєстр політик обов'язкового архівування відкритого доступу (ROARMAP) (пошук за типом організації, місцем розташування, терміном депонування (негайний, відкладений), часом (негайний, ембарго) тощо).

У 2023 р. у світі налічується вже понад 6 тисяч репозитаріїв: тематичних, інституційних, міждисциплінарних, урядових – за даними Directory of Open Access Repositories (<https://v2.sherpa.ac.uk/opensoar/>). Майже 150 із них – з України. Найчастіше репозитарії асоціюють з університетами та іншими науковими інституціями, а їх зміст – із науковими документами (статтями, дисертаціями, тезами, розділами монографій тощо). На сьогодні у світі найбільше саме мультидисциплінарних архівів (різні галузі знань), за типами депозитів найбільше таких, що містять постпринти опублікованих статей (4333), дисертації (3611), матеріали конференцій (2216), звіти та іншу «сіру літературу» (2164), патенти (253), дослідницькі дані, або datasets (519), програмне забезпечення (136) тощо. Репозитарії підтримують протокол обміну метаданими Ініціативи відкритих архівів OAI-PMH (Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting), завдяки чому вони сумісні з іншими ресурсами, і користувачі можуть знайти матеріали таких архівів, навіть не знаючи про їх існування, розташування і зміст. Протокол також забезпечує «збирання» (harvesting) даних із різних репозитаріїв в одну глобальну віртуальну бібліотеку. Для створення і підтримки OAI-сумісних архівів здебільшого використовують безоплатне програмне забезпечення із відкритим кодом (DsSpace, EPrint, BEPress, Fedora, Digital Commons, Greenstone, OPUS, Wildfire та ін.).

Розглянемо для прикладу **репозитарії препринтів**, що, як уже зазначено, виконують функції оперативності відкритого доступу до результатів наукових досліджень. Саме репозитарії препринтів та їхні політики, на нашу думку, можуть слугувати за приклад у вітчизняних моделях депонування якнайкраще. Нагадаємо, препринт – авторська версія рукопису документа (статті, монографії тощо), що містить результати дослідження й депонована на онлайн-платформі (як правило, в репозитарії) до оприлюднення через публікацію до (або під час) процесу рецензування.

Репозитарії препринтів можна згрупувати за трьома категоріями:

- загальні (приймають майже всі препринти, часто з ухилом до певної теми або видавця, наприклад, Authorea, SSRN від Elsevier);
- галузеві (ESS Open Archive (The Earth and Space Science Open Archive), bioRxiv, ChemRxiv та ін.);
- регіональні (AfricArxiv, IndiArxiv, Arabixiv, INArxiv та ін.).

Крім того, власники можуть класифікувати препринти (приватна видавнича компанія, приміром PeerJ PrePrints; бібліотеки, наприклад, EarthArXiv; університети, як-от уже згадуваний arXiv; незалежні некомерційні організації, наприклад, HAL). Слід зазначити, що не всі репозитарії препринтів є успішними, діяльність деяких із них припинено, зокрема тих, що створені комерційними видавництвами. Наприклад, Nature Publishing Group закрила Nature Precedings, O'Reilly&SAGE – PeerJ PrePrints.

Наведемо кілька прикладів репозитарію препринтів.

Authorea (<https://www.authorea.com/>, з 2018 р. належить комерційній видавничій компанії Wiley) дає змогу спільно писати, коментувати, цитувати, розміщувати дані та публікувати. Нині тут розміщено 41 253 препринти з різних галузей знань.

SSRN (<https://www.ssrn.com/index.cfm/en/>) – один із найбільших у світі відкритих серверів препринтів, який підтримує видавництво Elsevier. Станом на квітень 2023 р. тут депоновано 1 196 232 препринти від 1 184 374 дослідників понад 70 дис-

циплін. На підтримку відкритої науки SSRN дає змогу авторам, які надсилають рукописи статей до журналів видавництва, а також численних журналів-партнерів, водночас ділитися своїми клінічними та дослідницькими результатами на ранній стадії у формі нерецenzованого препринту, що забезпечує раннє та відкрите поширення результатів досліджень, стимулює співпрацю й раннє цитування. Сам рукопис паралельно перебуває у звичному процесі рецензування, і у разі схвалення його буде опубліковано. Вибір автора щодо розміщення препринту – добровільний, немає впливу ані на редакційний процес, ані на остаточний результат щодо публікації. Якщо рукопис буде відхилено після рецензування, препринт у SSRN все одно залишається, забезпечивши автору фіксування авторства й дати на отримані результати, а також надання DOI. Якщо рукопис буде схвалено до друку, SSRN відстежує статус публікації (щоправда, це діє тільки для журналів самого видавництва Elsevier) та автоматично створює посилання на сторінці препринту на остаточну статтю, щоб спрямовувати читачів до останньої та рецензованої версії.

ESS Open Archive (The Earth and Space Science Open Archive, <https://essopenarchive.org/>) – відкритий архів наукових досліджень у галузі наук про Землю, навколишнє середовище і космос, створений за ініціативою та у співпраці авторитетних наукових товариств. На сайті репозитарію зазначено: «Сервери препринтів сприяють швидкому поширенню досліджень і дають змогу дослідникам ділитися попередніми результатами і отримувати відгуки колег перед офіційною публікацією, щоб покращити свою роботу та встановити пріоритет... Вміст не рецензують і публікують без редагування або верстки. Коментування вмісту відкритого архіву ESS доступне через плагін відкритих анотацій, hypothes.is».

Усе більше репозитаріїв препринтів (наприклад, [bioRxiv](https://bioRxiv.org/), Preprints.org) дають змогу користувачам публікувати коментарі, що фактично означає відкрите рецензування, а дослідникові – уточнювати чи навіть додавати дані. Видавнича платформа відкритого доступу F1000Research (<https://f1000research.com>) взагалі заохочує спочатку депонувати препринт і лише після рецензування замінити його на остаточну версію статті. На цій платформі можна опублікувати також постери або слайди (з наданням їм DOI). Політика журналу така: «Публікуйте всі свої висновки, зокрема нульові результати, примітки до даних тощо. Спілкуйтеся зі своїми рецензентами відкрито та прозоро. Це прискорить вплив вашого дослідження».

Журнал PLOS (<https://plos.org>) запровадив практику попередньої реєстрації – розміщення в репозитарії навіть не препринту, а концепції дослідження перед його проведенням. Однак, на нашу думку, ця модель має багато недоліків, зокрема і щодо фіксування авторства, адже в науці важлива не лише сама ідея, а її експериментальна перевірка.

Повертаючись до препринтів, незаслужено не прийнятих у вітчизняній дослідницькій культурі, на нашу думку, вони сприятимуть розвитку цієї культури, більшій прозорості та швидкому поширенню результатів. Крім того, вартість публікації статей у журналах може бути непомірно високою для дослідників із країн із низьким рівнем доходу, а депонування препринту в репозитарії – безоплатний або недорогий засіб відкритого доступу для поширення результатів, щоб вони були доступні для будь-якого дослідника у світі, незалежно від того, чи мають змогу країни та установи зробити публікацію в журналі (Sarabipour et al., 2019). Дискусії щодо препринтів тривають. Постійним міфом навколо них є занепокоєння

через те, що постає ризик використання плагіату, а отже, те саме або схоже дослідження буде опубліковано іншими без належного посилання на першоджерело. Однак депонований препринт, навпаки, фактично захищає від такого копіювання. Багато років критика лунає також щодо якості: оскільки препринти депонують у таких репозитаріях без стандартного редагування або рецензування, немає можливості відсіяти дослідження низької якості. Серед інших тем, які найчастіше обговорюють, наприклад, такі: чи варто і як довго (якщо так) тримати в репозитарії препринт після розміщення на цьому ж ресурсі рецензованої та видавничої версії документа; занепокоєння щодо оприлюднення передчасних даних; ризик подвійного цитування; порушення правил інтелектуальної власності в деяких країнах; перевантаження інформацією; порушення правила Інгельфінгера (стратегії, спрямованої на перешкодження поширенню результатів дослідження до їх публікації в журналі). Останнє особливо стосується медичних і клінічних досліджень, адже вважають, що неперевірені результати можуть зашкодити.

Іноді критика звучить навспак: щодо зайвої модерації препринтів у репозитаріях. Репозитарій препринтів viXra.org (<https://vixra.org/>, нині містить понад 40 тис. депозитів із різних галузей знань), копіюючи модель (і навіть інтерфейс arXiv), приймає всі документи без жодної модерації, зазначаючи: «viXra неминуче міститиме документи, які багато вчених вважатимуть явно неправильними та ненауковими. Однак це також буде сховищем нових ідей, які науковий істеблшмент зараз не бажає розглядати... Нові ідеї не впливають зі звичайних досліджень, і може пройти кілька років, перш ніж їхню важливість можна буде оцінити».

Слід зазначити також, що сервери препринтів поширені не в усіх галузях знань і потребують урахування відповідної академічної культури, досить різної, скажімо, для «фізиків» або «ліриків». Доволі успішно продовжують розвиватися сервери препринтів у природничих і технічних дисциплінах, і зовсім небагато таких для гуманітарних і суспільних наук. Вплив мають також регіональні відмінності. Наприклад, Японія чи не останньою з-поміж розвинутих країн створила власний національний репозитарій препринтів, однак японські дослідники не поспішають самоархівувати свої роботи в Jxiv. Критики японського проекту запевняють, що це очікувано, адже їхні дослідники рідко діляться ранніми версіями своїх рукописів (Chawla, 2022). Подібна ситуація і в Україні: дослідники часто не хочуть поширювати через репозитарії навіть уже опубліковані власні роботи, а щодо препринтів лунають ті самі побоювання (потенційний плагіат, обмежена практика вирішення спірних ситуацій), а також звинувачення в самоплагіаті (під час перевірки поданого рукопису до журналу за вже оприлюдненого препринту). На нашу думку, також важливим чинником, що стримує рух відкритого доступу в нашій країні, є острах щодо додаткового контролю за якістю публікації, адже значна частина їх ґрунтується на неякісних дослідженнях.

І все ж, без сумніву, препринти виконують важливу роль у науковій комунікації. А в світлі руху відкритої науки відіграють не менш важливу роль, ніж опубліковані статті. Серед переваг депонування у відкритому доступі препринтів – оперативність поширення результатів, прозорість і запобігання порушенням академічної доброчесності, відкрите рецензування, збільшення кількості цитувань, підвищення шансів на академічну співпрацю. Препринт може отримувати DOI, а його автор – нове посилання на ORCID. Зрештою препринт – місце для

перевірки гіпотези та раннього виявлення наукових неправомірних дій. Серед основних тенденцій розвитку репозитаріїв препринтів нині – вже згадуване відкрите рецензування (можливість ставити запитання, додавати коментарі), а також потреба у зв'язуванні препринтів із постпринтами, причім двосторонньому. Особливо у випадках платних («закритих») публікацій: це усуне перешкоди у доступі до останніх (Moustafa, 2021).

Бурхливі зміни в науковій комунікації, спричинені появою відкритого доступу та відкритого рецензування, зокрема, стали каталізаторами появи ширшого руху – **відкритої науки**. Це більш відкритий підхід не лише до організації наукових процесів і поширення знань, а й до їх збереження та повторного використання. Відкрита наука – практика в науці та суміжних із наукою дисциплінах надання наукових даних, лабораторних записів та іншої інформації про наукові дослідження з метою обміну, повторного використання, перерозподілу і відтворення через співпрацю дослідників. Відкриту науку також трактують як «парасольковий» термін для низки різноманітних практик, зокрема: відкриття доступу до наукових статей («відкритий доступ») і експериментальних даних («відкриті дані»); оприлюднення рецензій на наукові публікації, можливо, із зазначенням імен рецензентів («відкрите рецензування»); пояснення результатів досліджень широкому загалу та залучення його представників (не-вчених) до наукової діяльності («громадянська наука»). Відкрита наука значно ефективніше сприяє обміну інформацією та знаннями в дослідницьких, освітніх і наукових спільнотах, ніж традиційна «закрита» модель (коли більшість публікацій були в «платному» або складному доступі, коли необроблені дані приховано взагалі, методи описано погано, програмне забезпечення не опубліковано, а відгуки анонімні й теж приховані). Всі дослідницькі компоненти (а не лише остаточні результати) мають бути відкритими, більш доступними та відтворюваними, а наука – зрозумілою (Ярошенко та ін., 2022).

І хоча термін все ще має досить різні розуміння та зумовлює різні дискусії (від обговорення права на доступ до публічно фінансованих знань або вимоги кращого подолання розриву між дослідженнями та суспільством до розроблення вільно доступних інструментів для співпраці тощо), основні принципи відкритої науки є важливими і для трансформації моделі депонування та розміщення препринтів, публікацій і даних у відкритому доступі. Із впровадженням в Україні Національного плану відкритої науки її практики мають бути не добровільною справою окремих дослідників, а обов'язковими як для фінансування, публікації та оцінки досліджень, так і з метою забезпечення цифрового кураторства (публікацій і даних), зокрема через модель депонування їх у репозитаріях відповідно до міжнародних стандартів.

ВИСНОВКИ

Розвиток інфраструктури відкритої науки, зокрема репозитаріїв відкритого доступу (препринтів, публікацій, даних), забезпечує її стійкість у довгостроковій перспективі, придатність для повторного використання протягом тривалого часу, враховуючи еволюцію технологій, зокрема програмного та апаратного забезпечення, зберігання і збереження форматів даних. Трансформація системи депонування результатів інтелектуальної власності в Україні має враховувати найкращий міжнародний досвід щодо розбудови дослідницької інфраструктури

та створення репозитаріїв публікацій і даних; забезпечення їхньої інтероперабельності; активніше запровадження культури препринтів і відкритого рецензування; розвиток політик щодо публічних ліцензій та авторського права; потреби відповідних досліджень і практик у галузі цифрового кураторства. Особливо з огляду на схвалений в Україні у жовтні 2022 р. Національний план відкритої науки та потребу в інтеграції з Європейською хмарою відкритої науки, а також нову редакцію Закону України «Про авторське право та суміжні права», що набула чинності з 1 січня 2023 р.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Верховна Рада України. (1995, 27 січня). *Про бібліотеки і бібліотечну справу* (Закон № 32/95-ВР). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>
- Верховна Рада України. (2015, 26 листопада). *Про наукову і науково-технічну діяльність* (Закон № 848-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
- Верховна Рада України. (2022, 1 грудня). *Про авторське право і суміжні права* (Закон № 2811-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
- Державна науково-технічна бібліотека України. (2017, 27 липня). *Інструкція про депонування результатів інтелектуальної діяльності науково-технічного змісту у Державній науково-технічній бібліотеці України* (Наказ № 29). <https://cutt.ly/s7roq1B>
- Кабінет Міністрів України. (2017, 19 липня). *Положення про Національний репозитарій академічних текстів* (Постанова № 541). Національний репозитарій академічних текстів. <https://nrat.ukrintei.ua/pro-nacjonalnuj-repozytarij/polozhennya-pro-nrat/>
- Карпюк, Д. (2015). Мережеві документи соціальних медіа як об'єкт депонування. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 42, 42–51. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2015_42_5
- Кірін, Р. (2021, 17–18 березня). Депонування як засіб охорони результатів інтелектуальної діяльності: правові аспекти. В *Управління проектами. Ефективне використання результатів наукових досліджень та об'єктів інтелектуальної власності* [Матеріали конференції] (с. 358–362). Юридична компанія «Юрсервіс». https://nmetau.edu.ua/file/zbirnik_materialiv_konf_nmetau_17-18.03.2021_.pdf
- Копанєва, В. (2005). Архівування науково-інформаційних ресурсів інтернету: основні концептуальні положення. *Бібліотечний вісник*, 2, 14–19.
- Копанєва, В. (2020). *Бібліотека в середовищі цифрової науки: системно-інтеграційна взаємодія* (О. С. Онищенко, ред.) [Монографія]. Видавництво Ліра-К.
- Про словник. (б.д.) *Словник інішомовних слів*. Взято 12 березня 2023 з <https://www.jnsm.com.ua/sis/pro.shtml>
- Сенченко, М. І. (2022). Хартія ЮНЕСКО про збереження цифрової спадщини. *Вісник Книжкової палати*, 12, 3–9.
- Сенченко, М. І., Костенко, Л. Й., & Копанєва, В. О. (2022). *Середовище наукових знань: стратегія цифрової трансформації*. Видавництво Ліра-К.
- Соляник, А. (2013). Обов'язковий примірник мережевого документа як гарантована форма постачання Національної електронної бібліотеки. *Бібліотечний вісник*, 6, 25–29.
- Чмир, О. С., Кваша, Т. К., Ярошенко, Т. О., Чуканова, С. О., Дмитришин, В. С., Тихонкова, І. О, Попкова, Н. Г., Капленко, І. М., Щербак, Я. О., & Воронков, В. І. (2017). *Національний репозитарій академічних текстів: відкритий доступ до наукової інформації* [Монографія]. Український інститут науково-технічної експертизи та інформації.
- Ярошенко, Т. (2010). *Електронні журнали в системі інформаційних ресурсів бібліотеки* [Монографія]. Знання.

- Ярошенко, Т. (2011). Зелений шлях відкритого доступу. Репозитарії та їх роль у науковій комунікації: перші двадцять років. *Бібліотечний вісник*, 5, 3–10.
- Ярошенко, Т. (2021). Відкритий доступ, відкрита наука, відкриті дані: як це було і куди йдемо (до 20-ліття Будапештської ініціативи Відкритого доступу). *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 8, 10–26. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.8.2021.247582>
- Ярошенко, Т., Сербін, О., & Ярошенко, О. (2022). Відкрита наука: роль університетів та бібліотек у сучасних змінах наукової комунікації. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 5(2), 277–292. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.5.2.2022.270132>
- Cannon, M., Graf, C., McNeice, K., Chan, W. M., Callaghan, S., Carnevale, I., Cranston, I., Edmunds, S. C., Everitt, N., Ganley, E., Hrynaszkiewicz, I., Khodiyar, V. K., Leary, A., Lemberger, T., MacCallum, C. J., Murray, H., Sharples, K., Soares E Silva, M., Wright, G., ... Sansone, S.-A. (2021, April 14). *Repository Features to Help Researchers: An invitation to a dialogue*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4683794>
- Chawla, D. S. (2022). Japan launches preprint server – but will scientists use it? *Nature*. <https://doi.org/10.1038/d41586-022-01359-x>
- Cornell University. (n.d.). *arXiv Reports*. arXiv. Retrieved March 12, 2023, from <https://info.arxiv.org/about/reports/index.html>
- European Science Foundation. (n.d.). *Principles and Implementation*. Plan S. Retrieved March 12, 2023, from <https://www.coalition-s.org/addendum-to-the-coalition-s-guidance-on-the-implementation-of-plan-s/principles-and-implementation/>
- Harnad, S. (2001). *Skyreading and Skywriting for Researchers: A Post-Gutenberg Anomaly and How to Resolve it*. <http://www.acsu.buffalo.edu/~phismith/harnad.htm>
- Heidbach, K., Knaus, J., Laut, I., & Palzenberger, M. (2022). *Long Term Global Trends in Open Access. A Data Paper*. Research Information Observatory. <https://doi.org/10.17617/2.3361428>
- Jahn, N., Laakso, M., Lazzeri, E., & McQuilton, P. (2023, March 21). *Study on the readiness of research data and literature repositories to facilitate compliance with the Open Science Horizon Europe MGA requirements*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7728016>
- Moustafa, K. (2021). Postprints-to-preprints linkage to enhance access to scientific literature. *Accountability in Research*. <https://doi.org/10.1080/08989621.2021.2019024>
- Okune, A., Hillyer, R., Albornoz, D., Posada, A., & Chan, L. (2018). Whose Infrastructure? Towards Inclusive and Collaborative Knowledge Infrastructures in Open Science. In *ELPUB 2018: International Conference on Electronic Publishing*. <https://doi.org/10.4000/proceedings.elpub.2018.31>
- OSTP Issues Guidance to Make Federally Funded Research Freely Available Without Delay*. (2022, August 25). The White House. <https://www.whitehouse.gov/ostp/news-updates/2022/08/25/ostp-issues-guidance-to-make-federally-funded-research-freely-available-without-delay/>
- Piwovar, H., Priem, J., & Orr, R. (2019). *The future of OA: A large-scale analysis projecting Open Access publication and readership*. bioRxiv. <https://doi.org/10.1101/795310>
- Sarabipour, S., Debat, H. J., Emmott, E., Burgess, S. J., Schwessinger, B., & Hensel, Z. (2019). On the value of preprints: An early career researcher perspective. *PLOS Biology*, 17(2), e3000151. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.3000151>
- Shieber, S. (2009, June 18). "Don't ask, don't tell" rights retention for scholarly articles. *The Occasional Pamphlet*. <https://blogs.harvard.edu/pamphlet/2009/06/18/dont-ask-dont-tell-rights-retention-for-scholarly-articles>
- Tennant, J. P., Crane, H., Crick, T., Davila, J., Enkhbayar, A., Havemann, J., Kramer, B., Martin, R., Masuzzo, P., Nobes, A., Rice, C., Rivera-López, B. S., Ross-Hellauer, T., Sattler, S., Thacker, P., & Vanholsbeeck, M. (2019). Ten myths around open scholarly publishing. *PeerJ Preprints*. <https://doi.org/10.7287/peerj.preprints.27580v1>

REFERENCES

- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2017, July 19). *Polozhennia pro Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv* [Proclamation on the National Repository of Academic Texts] (Decree No. 541). National Repository of Academic Texts. <https://nrat.ukrntei.ua/pronaczionalnyj-repozytarij/polozhennya-pro-nrat/> [in Ukrainian].
- Cannon, M., Graf, C., McNeice, K., Chan, W. M., Callaghan, S., Carnevale, I., Cranston, I., Edmunds, S. C., Everitt, N., Ganley, E., Hrynaszkiewicz, I., Khodiyar, V. K., Leary, A., Lemberger, T., MacCallum, C. J., Murray, H., Sharples, K., Soares E Silva, M., Wright, G., ... Sansone, S.-A. (2021, April 14). *Repository Features to Help Researchers: An invitation to a dialogue*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4683794> [in English].
- Chawla, D. S. (2022). Japan launches preprint server – but will scientists use it? *Nature*. <https://doi.org/10.1038/d41586-022-01359-x> [in English].
- Chmyr, O. S., Kvasha, T. K., Yaroshenko, T. O., Chukanova, S. O., Dmytryshyn, V. S., Tykhonkova, I. O., Popkova, N. H., Kaplenko, I. M., Shcherbak, Ya. O., & Voronkov, V. I. (2017). *Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv: vidkrytyi dostup do naukovoï informatsii* [National Repository of Academic Texts: Open Access to Scientific Information] [Monograph]. Ukrainian Institute of Scientific and Technical Expertise and Information [in Ukrainian].
- Cornell University. (n.d.). *arXiv Reports*. arXiv. Retrieved March 12, 2023, from <https://info.arxiv.org/about/reports/index.html> [in English].
- European Science Foundation. (n.d.). *Principles and Implementation*. Plan S. Retrieved March 12, 2023, from <https://www.coalition-s.org/addendum-to-the-coalition-s-guidance-on-the-implementation-of-plan-s/principles-and-implementation/> [in English].
- Harnad, S. (2001). *Skyreading and Skywriting for Researchers: A Post-Gutenberg Anomaly and How to Resolve it*. <http://www.acsu.buffalo.edu/~phismith/harnad.htm> [in English].
- Heidbach, K., Knaus, J., Laut, I., & Palzenberger, M. (2022). *Long Term Global Trends in Open Access. A Data Paper*. Research Information Observatory. <https://doi.org/10.17617/2.3361428> [in English].
- Jahn, N., Laakso, M., Lazzeri, E., & McQuilton, P. (2023, March 21). *Study on the readiness of research data and literature repositories to facilitate compliance with the Open Science Horizon Europe MGA requirements*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7728016> [in English].
- Karpiuk, D. (2015). Merezhevi dokumenty sotsialnykh media yak ob'iekt deponuvannia [Social media network documents as an object of depositing]. *Academic Papers of the Vernadsky National Library of Ukraine*, 42, 42–51. http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2015_42_5 [in Ukrainian].
- Kirin, R. (2021, March 17–18). Deponuvannia yak zasib okhorony rezultativ intelektualnoi diialnosti: pravovi aspekty [Depositing as a means of protection of the results of intellectual activity: legal aspects]. In *Upravlinnia proektamy. Efektyvne vykorystannia rezultativ naukovykh doslidzhen ta ob'ektiv intelektualnoi vlasnosti* [Project management. Effective use of the results of scientific research and objects of intellectual property] [Proceedings of the Conference] (pp. 358–362). Law Firm "Yurservis". https://nmetau.edu.ua/file/zbrnik_materialiv_konf_nmetau_17-18.03.2021_.pdf [in Ukrainian].
- Kopanieva, V. (2005). Arkhivuvannia nauково-informatsiinykh resursiv internetu: osnovni kontseptualni polozhennia [Archiving scientific-information resources the Internet: the basic conceptual provisions]. *Biblioteknyi visnyk*, 2, 14–19 [in Ukrainian].
- Kopanieva, V. (2020). *Biblioteka v seredovyshchi tsyfrovoy nauky: systemno-intehratsiina vzaiemodiia* [Library in the digital science environment: system-integration interaction] (O. S. Onyshchenko, Ed.) [Monograph]. Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].
- Moustafa, K. (2021). Postprints-to-preprints linkage to enhance access to scientific literature. *Accountability in Research*. <https://doi.org/10.1080/08989621.2021.2019024> [in English].

- Okune, A., Hillyer, R., Albornoz, D., Posada, A., & Chan, L. (2018). Whose Infrastructure? Towards Inclusive and Collaborative Knowledge Infrastructures in Open Science. In *ELPUB 2018: International Conference on Electronic Publishing*. <https://doi.org/10.4000/proceedings.elpub.2018.31> [in English].
- OSTP *Issues Guidance to Make Federally Funded Research Freely Available Without Delay*. (2022, August 25). The White House. <https://www.whitehouse.gov/ostp/news-updates/2022/08/25/ostp-issues-guidance-to-make-federally-funded-research-freely-available-without-delay/> [in English].
- Piowar, H., Priem, J., & Orr, R. (2019). *The future of OA: A large-scale analysis projecting Open Access publication and readership*. bioRxiv. <https://doi.org/10.1101/795310> [in English].
- Pro slovnyk [About the dictionary]. (n.d.) *Slovnyk inshomovnykh sliv*. Retrieved March 12, 2023, from <https://www.jnsm.com.ua/sis/pro.shtml> [in Ukrainian].
- Sarabipour, S., Debat, H. J., Emmott, E., Burgess, S. J., Schwessinger, B., & Hensel, Z. (2019). On the value of preprints: An early career researcher perspective. *PLOS Biology*, *17*(2), e3000151. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.3000151> [in English].
- Senchenko, M. I. (2022). Khartiia YuNESKO pro zberezhennia tsyfrovoi spadshchyny [UNESCO Charter on the Preservation of Digital Heritage]. *Bulletin of the Book Chamber*, *12*, 3–9 [in Ukrainian].
- Senchenko, M. I., Kostenko, L. Y., & Kopanieva, V. O. (2022). *Seredovyshe naukovykh znan: stratehiia tsyfrovoi transformatsii* [Scientific knowledge environment: a strategy for digital transformation]. Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].
- Shieber, S. (2009, June 18). "Don't ask, don't tell" rights retention for scholarly articles. *The Occasional Pamphlet*. <https://blogs.harvard.edu/pamphlet/2009/06/18/dont-ask-dont-tell-rights-retention-for-scholarly-articles> [in English].
- Solianyuk, A. (2013). Oboviazkovyi prymirnyk merezhevoho dokumenta yak harantovana forma postachannia Natsionalnoi elektronnoi biblioteki [Mandatory copy of a network document as a guaranteed form of supply of the National Electronic Library]. *Bibliotechnyi visnyk*, *6*, 25–29 [in Ukrainian].
- State Scientific and Technical Library of Ukraine. (2017, July 27). *Instruktsiia pro deponuvannia rezultativ intelektualnoi diialnosti naukovo-tekhnichnoho zmistu u Derzhavnii naukovo-tekhnichnii bibliotetsi Ukrainy* [Instruction on depositing results of intellectual activity of scientific and technical content in the State Scientific and Technical Library of Ukraine] (Order No. 29). <https://cutt.ly/s7roq1B> [in Ukrainian].
- Tennant, J. P., Crane, H., Crick, T., Davila, J., Enkhbayar, A., Havemann, J., Kramer, B., Martin, R., Masuzzo, P., Nobes, A., Rice, C., Rivera-López, B. S., Ross-Hellauer, T., Sattler, S., Thacker, P., & Vanholsbeeck, M. (2019). Ten myths around open scholarly publishing. *PeerJ Preprints*. <https://doi.org/10.7287/peerj.preprints.27580v1> [in English].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (1995, January 27). *Pro biblioteki i bibliotechnu spravu* [On Libraries and Librarianship] (Law No. 32/95-BP) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2015, November 26). *Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist* [On Scientific and Scientific-Technical Activities] (Law No. 848-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2022, December 1). *Pro avtorske pravo i sumizhni prava* [On copyright and related rights] (Law No. 2811-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> [in Ukrainian].
- Yaroshenko, T. (2010). *Elektronni zhurnaly v systemi informatsiinykh resursiv biblioteki* [Electronic journals in the library's information resources system] [Monograph]. Znannia [in Ukrainian].
- Yaroshenko, T. (2011). *Zelenyi shliakh vidkrytoho dostupu. Repozytarii ta yikh rol u naukovii komunikatsii: pershi dvadtsiat roki* [The green way of open access. Repositories and their

- role in scientific communication: the first twenty years]. *Biblioteknyi visnyk*, 5, 3–10 [in Ukrainian].
- Yaroshenko, T. (2021). Vidkrytyi dostup, vidkryta nauka, vidkryti dani: yak tse bulo i kudy ydemo (do 20-littia Budapeshtskoi initsiatyvy Vidkrytoho dostupu) [Open access, open science, open data: how it was and where we are going (to the 20th anniversary of the Budapest Open access declaration)]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 8, 10–26. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.8.2021.247582> [in Ukrainian].
- Yaroshenko, T., Serbin, O., & Yaroshenko, O. (2022). Vidkryta nauka: rol universytetiv ta bibliotek u suchasnykh zminakh naukovoï komunikatsii [Open science: the role of universities and libraries in modern changes in scientific communication]. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 5(2), 277–292. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.5.2.2022.270132> [in Ukrainian].

UDC 021.84:001.9]:004:347.77/.78(477)

Alla Zharinova,

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Leading Research Associate,
Acting Director of the State Scientific and Technical
Library of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: zh.alla0812@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3959-1074*

Tetyana Yaroshenko,

*PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
Educational and Scientific Institute,
Kyiv National University of Culture and Arts;
Head, the Center for Scientometrics and Digital
Research Support,
National University of “Kyiv Mohyla Academy”
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: yaroshenko@ukma.edu.ua
ORCID: 0000-0002-2985-2333*

DEPOSIT OF INTELLECTUAL ACTIVITY RESULTS: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES OF OPEN ACCESS AND OPEN SCIENCE FOR UKRAINE

The aim of the article is to study the place of the process of depositing the intellectual activity results within the paradigm of open science; to summarize relevant international developments; to offer their use for the transformation of the deposit system in Ukraine.

Research methods. The article uses a set of general scientific methods of generalization and analysis, synthesis and forecasting, as well as special library science methods, which made it possible to achieve the declared goal.

Scientific novelty of obtained results lies in grounding the need in modification of policies and procedures for depositing intellectual property results, and the creation of necessary infrastructure, taking into consideration the concepts of open access and open science, as well as the corresponding international practice.

Main conclusions. The open science paradigm implementation is a current world trend, which enables immediate and constant access to the results of scientific research and

data. Many challenges are brought about by this tendency for both scientists and those ones in charge of publishing, storing, and preserving data, such as libraries. The transformation of the system of intellectual property results depositing in Ukraine should take into account the best international experience in the development of research infrastructure, and the creation of repositories of publications and data; ensuring their compatibility and interoperability; more active introduction of the culture of preprints and open review; the development of public license and copyright policies; the needs of relevant research and practices in the field of digital curatorship. Especially, all the highlighted above should be viewed in the aspect of the National Open Science Plan which was approved in Ukraine in October, 2022, the need for integration with the European Open Science Cloud, and the new version of the Law of Ukraine “On Copyright and Related Rights”, which has entered into force since January 1, 2023.

Keywords: deposit; open science; open access; open data; repository; preprint; copyright.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2023 р.

УДК 027.022(477):[002.1:908]:004
DOI: 10.31866/2616-7654.11.2023.282666

ФОРМУВАННЯ КРАЄЗНАВЧИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

*Людмила Прокопенко,
кандидатка культурології, доцентка,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: lyudmila976@ukr.net
ORCID: 0000-0003-0657-4550*

Метою статті є аналіз формування краєзнавчих електронних ресурсів як пріоритетного напрямку діяльності публічних бібліотек України.

Методи дослідження ґрунтуються на загальнонаукових принципах об'єктивності і системності, комплексності та усебічності пізнання. Використання формально-логічного і соціально-комунікаційного підходів сприяли досягненню поставленої мети.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні важливості активізації роботи з формування краєзнавчих електронних ресурсів українськими публічними книгозбірнями, що у перспективі стане вагомим складником Національної електронної бібліотеки України.

Основні висновки. Нагальним питанням для всіх публічних бібліотек країни є управління краєзнавчими електронними ресурсами. Саме тому надзвичайно важливо зосередити увагу на питаннях формування зведених електронних каталогів, розробці механізму інтеграції електронних бібліотек та підготовці єдиного плану оцифрування видань із краєзнавства. Сьогодні важливо забезпечити дійову координацію та комунікацію між провідними бібліотеками держави з підготовки єдиного плану діючих і запланованих проєктів, визначення стратегії розвитку та вироблення практичних рекомендацій подальшої розбудови краєзнавчих електронних ресурсів. Об'єднання всіх електронних бібліотек країни в інтегровану корпоративну систему «Національна електронна бібліотека України» сприятиме у подальшому оптимізації витрат на її формування і підвищить ефективність організації комунікаційних процесів. Завдяки створенню цього інтерактивного цифрового простору з'являться ширші можливості реалізації різних моделей функціонування інформаційного простору країни, у тому числі бібліотек, архівів, музеїв. Ця нова інноваційна парадигма передбачає електронну, сервісну та партнерську моделі роботи. Також це слугуватиме зміцненню почуття єдності з усім інформаційним співтовариством, підноситиме мотивацію зробити свій внесок у розбудову бібліотечної сфери.

Ключові слова: краєзнавчі електронні ресурси; краєзнавча діяльність публічних бібліотек України; Національна електронна бібліотека України; оцифрування; партнерство; публічні бібліотеки; цифровізація.

ВСТУП

Останнім часом в Україні відбуваються кардинальні перетворення в усіх сферах суспільно-політичного, економічного та культурного життя. Демократизація суспільства, зростання громадянських інституцій, перехід до ринкових економічних відносин із переважною орієнтацією на західного споживача, широка інформатизація на основі впровадження новітніх комп'ютерних технологій та цифровізація, яка відбувається на її основі, поставили перед українськими бібліотеками важливе питання щодо вибору шляхів адаптації до сучасних суспільних викликів.

Важливо, що в умовах глобальних перетворень зростає роль публічної бібліотеки, адже саме вона обслуговує всі верстви населення, задовольняючи універсальні потреби і запити своїх користувачів на документи, інформацію, дозвілля, інший широкий спектр сучасних бібліотечних послуг, які вони надають на основі своїх універсальних фондів, техніко-технологічних можливостей та компетенцій фахових працівників.

Нині поширеним явищем є формування електронних бібліотек (ЕБ) краєзнавчої тематики на сайтах публічних бібліотек України, які розвиваються як складні інформаційно-бібліотечні системи і повнотекстові бази даних, створення мультимедійних та віртуальних бібліотек, генерування повнотекстових розширених електронних каталогів. Метою дослідження є аналіз сформованих публічними бібліотеками України краєзнавчих електронних ресурсів як пріоритетного напрямку їхньої діяльності.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Роль бібліотек у продукуванні масивів наукових знань та організації доступу до них, представленні електронних ресурсів у системі наукових комунікацій, у тому числі формуванні ЕБ на основі повнотекстового розширення електронних каталогів, всебічно презентовано Г. Шемаєвою (2008). Місце електронних інформаційних ресурсів у глобальних культурних обмінах розглянуто Ю. Половинчак (2013), зокрема, через призму сучасних бібліотек як «установ пам'яті» з оцифрування фондів та їхньої участі у формуванні електронної культури українців.

Актуальному питанню створення оптимальної організаційної моделі поповнення розподіленого фонду та ресурсу Національної електронної бібліотеки України присвячено розвідки А. Соляник (2013а, 2013б). Національну електронну бібліотеку дослідниця вважає сукупністю розподілених гетерогенних колекцій онлайн-ових та офлайн-ових документів, які поєднані в єдину систему безвідносно до їх фізичного місцезнаходження та юридичної належності завдяки спільній ідеології структуризації й доступу. Вчена акцентує увагу на унормуванні на законодавчому рівні комплектування Національної електронної бібліотеки України обов'язковим примірником, інтернет-документами та організації корпоративної взаємодії українських бібліотек щодо формування їх розподіленого ресурсу.

На прикладі сформованих ресурсів на сайтах обласних універсальних наукових бібліотек України Л. Трачук (2015) дослідила співвідношення понять «електронна бібліотека» та «електронна колекція». Так, науковиця робить висновок, що цифрова колекція, яка структурно складається з повних текстів документів та їх бібліографічних описів, має навігацію і пошук документів за їх формальними

ознаками, посилання на джерело при цитуванні та експорті інформації з фонду, може називатися електронною бібліотекою.

На прикладі найбільш значущих вже сформованих українських електронних бібліотек О. Кізян (2019) визначила поняття «електронна бібліотека», її основні функції та призначення. Так, з огляду на різні форми подання, термін «цифрова бібліотека» дослідниця вважає точнішим, на відміну від терміна «електронна бібліотека», адже всі документи, які зібрані і зберігаються у цій бібліотеці, попередньо вже оцифровані, тобто носять цифровий, дискретний характер.

Удослідженні В. Ковпак проаналізовано документні ресурси ЕБ через виокремлення доступних прецедентних текстів документних комунікацій із тематичних підбірок як окремий вид аналітичних документів, а електронну бібліотеку – як інформаційного посередника, що зберігає і надає доступ до цифрових документів. На переконання вченої, упровадження цього потужного інтелектуального капіталу в інформаційно-аналітичну діяльність сприятиме його перетворенню на інформаційний ресурс сучасного суспільства, що формує документно-інформаційну супермагістраль для поєднання документальних ресурсів як в Україні, так і за межами нашої країни (Ковпак, 2022).

І. Бірюкова на прикладі реалізації цифрових проєктів Одеської національної наукової бібліотеки (ОННБ) довела, що на сучасному етапі розвитку культурно-просвітницької діяльності суттєво активізувалося впровадження інноваційних форм роботи з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій. Кожен із цих напрямів реалізується через цифрові бібліотечні проєкти, які відповідають усім основним функціям соціокультурної діяльності, зокрема: інформаційно-просвітницькій, пізнавальній, культурно-виховній, комунікативно-організаційній, практично-дійовій, розважальній, естетичній, творчій, релаксаційній тощо (Бірюкова, 2020).

У сучасних умовах важливого значення набуває упровадження корпоративної бібліотечної взаємодії та на її основі – інтеграція в єдиний соціокомунікаційний простір електронних ресурсів із краєзнавства, адже це безпосередньо залежить від тих змін, які нині відбуваються в українському суспільстві. Як наголошує М. Кузнецова (2010), «провідними принципами в новій моделі комунікативного середовища має стати конструктивна співпраця бібліотек регіону...» (с. 25). Дослідницею детально проаналізовано процеси корпоративного формування й надання доступу до регіональних електронних ресурсів, продуктів і послуг, а також визначено їх складники.

Інтенсивний розвиток цифрових бібліотечних проєктів відкриває додаткові можливості, розширює шляхи у реалізації завдань українських публічних бібліотек із забезпечення широкого доступу користувачів до краєзнавчих ресурсів і максимально повного розкриття їхнього інформаційного потенціалу. Цифровізація та медіатизація інформації актуалізує питання доступу користувачів до електронного контенту. Є. Забіянов (2021) довів, що в умовах зростаючої потреби у формуванні і зміцненні регіональної та національної ідентичності все більшої ваги набувають вивчення та популяризація історико-краєзнавчого ресурсу і забезпечення доступу до нього, а також інтеграція цієї інформації в освітні та дозвіллі практики дітей і молоді.

Проаналізовано систему краєзнавчих бібліотечних ресурсів в електронному середовищі дослідницею О. Дікуною (2020). Особливу увагу акцентовано на створенні електронних бібліографічних посібників із краєзнавства, а також об-

ґрунтовано необхідність налагодження корпоративної взаємодії у краєзнавчій діяльності бібліотек.

Таким чином, визначення ролі і місця електронних бібліотек, зокрема як вагомих складників краєзнавчих інформаційних ресурсів на сайтах публічних бібліотек України, вивчення специфіки їхнього функціонування набувають особливої актуальності у сучасних умовах.

Мета статті – проаналізувати формування краєзнавчих електронних ресурсів як пріоритетний напрям діяльності публічних бібліотек України.

МЕТОДИ І МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу статті становили загальнонаукові принципи об'єктивності і системності, комплексності та усебічності пізнання. Використання формально-логічного і соціально-комунікаційного підходів сприяли досягненню поставленої мети.

Аналіз попередніх публікацій переконує, що проблема розвитку сучасної бібліотеки загалом та формування електронних інформаційних ресурсів зокрема постійно перебувають у центрі уваги бібліотекознавців, саме їхні теоретичні концепції становлять методологічну основу дослідження.

Провідні науковці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського постійно розглядають проблемні питання функціонування бібліотек у системі сучасних інформаційних комунікацій та удосконалення технологій їхньої діяльності на основі комп'ютеризації і цифровізації, що знайшло відображення у ґрунтовних монографіях («Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства» (Онищенко та ін., 2011); «Інформатизація і модернізація соціокультурної сфери суспільства: взаємодія та розвиток» (Онищенко та ін., 2013); «Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань» (Василенко та ін., 2017)).

У лютому 2023 р. відбулася координаційна нарада за участю представників Міністерства культури та інформаційної політики України, Української бібліотечної асоціації, Державної архівної служби України, провідних фахівців українських бібліотек, музеїв та архівів. На цій зустрічі було обговорено започаткування Національної електронної бібліотеки України за підтримки ЮНЕСКО та ІФЛА (Наукова бібліотека Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного, 2023).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою проєкту із започаткування Національної електронної бібліотеки України є захист культурного надбання українського народу та держави Україна у частині документальної спадщини, яка зберігається в інституціях пам'яті по всій країні (архівах, бібліотеках, музеях тощо) шляхом її оцифрування та створення надійної системи зберігання й доступу до цифрових копій документів (об'єктів) через все-світню мережу інтернет на довготривалій основі (Наукова бібліотека Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного, 2023).

Упродовж 2023 р. спеціально сформована група провідних фахівців під керівництвом Міністерства культури та інформаційної політики України вивчатиме досвід провідних бібліотек світу у створенні електронних бібліотек національно-

го рівня, а також досвід і можливості українських бібліотек, архівів, музеїв, бізнесу. Також паралельно Українською бібліотечною асоціацією у тісній співпраці з фахівцями ЮНЕСКО буде підготовлено Концепцію Національної електронної бібліотеки України, розроблено Положення та Регламент роботи, Дорожню карту і на основі цього визначено орієнтовний бюджет проєкту. Наразі йде підготовка проєкту Закону України «Про Національну електронну бібліотеку України» (Наукова бібліотека Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного, 2023).

У провідних країнах уже створені й функціонують потужні ЕБ національного рівня на базі національних книгозбірень, які інтегрують інформаційні ресурси всіх бібліотек, музеїв та архівів країни. Ці потужні системи акумулюють величезну кількість документів-свідчень трансформування певного народу у націю саме на цих історичних землях. Також бібліотеки, музеї, архіви мають у своїх фондах рідкісні і цінні джерела, доступ до яких обмежено через їх, у тому числі, незадовільний фізичний стан, а створення цифрових копій таких об'єктів – дійовий механізм їхнього збереження та надання вільного доступу 24/7 через мережу інтернет всім охочим.

Таким чином, створення національного ресурсу документальної пам'яті нації для всіх провідних країн світу стало ще й політичним свідченням історичного розвитку певної держави, її культури, науки, освіти, що містить інформацію про джерела інтелектуального надбання цього народу та його внесок у світову скарбницю. Також це є реальною можливістю як для збереження оригінальних об'єктів для нащадків, так і налагодження доступу до них усім користувачам незалежно від їхньої кількості та місцезнаходження.

На нашу думку, призначення електронної бібліотеки – надання користувачу повних текстів документів і всього спектра функціональних можливостей роботи з ними у поєднанні з тією інформацією, яка подана в інших форматах, зокрема, зображення, звуку, анімації, відео. Саме здатність накопичувати і надавати доступ через глобальну мережу інтернет до документів різного формату, обсягу, якості – вагома перевага електронних бібліотек, контент яких дозволяє виокремити чільні процеси, основні тенденції та перспективні зміни у суспільстві крізь призму пріоритетності загальноцивілізаційних принципів та динамізму розвитку бібліотеки як унікального соціального інституту.

Доречно наголосити, що основними напрямками діяльності публічних бібліотек є формування, зберігання та обслуговування користувачів усім спектром наявних у фонді документально-інформаційних ресурсів. Краєзнавство у публічних бібліотеках України було і залишається унікальною і важливою сферою діяльності як невід'ємний фактор збереження славетної історії та рідкісних надбань самобутньої культури нашого народу, невичерпне джерело формування національної самоповаги та ідентичності українців у вихорі буремних суспільно-політичних подій. Виходячи із зазначеного, найважливішими напрямками краєзнавчої роботи українських публічних бібліотек у контексті сьогодення є:

- формування, зберігання та використання фонду місцевих (краєзнавчих) документів;
- формування, ведення та використання краєзнавчого довідково-бібліографічного апарату;

– створення системи краєзнавчих бібліографічних посібників, баз даних та бібліотечно-бібліографічне обслуговування щодо надання краєзнавчо-інформаційних ресурсів користувачам.

Українські бібліотекарі не стоять осторонь світових тенденцій інтеграції ресурсів та впроваджують у життя цікаві проекти з формування краєзнавчих ресурсів в електронні бібліотеки на базі як своїх фондів, так і через корпоративні об'єднання, які у перспективі мають стати складниками Національної електронної бібліотеки України.

У листопаді 2011 р. наказом Міністерства культури України було затверджено концепцію нового інтегрованого ресурсу – «Електронна бібліотека «Культура України», який формується на сайті Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого та орієнтований на задоволення освітніх, наукових і довідкових потреб користувачів. Очікуваний результат – інтеграція писемної культури українського народу у європейський та світовий інформаційний простір, зміцнення культурних зв'язків і формування позитивного іміджу нашої країни у світі; забезпечення рівних можливостей доступу всіх категорій населення до досягнень національної культури та мистецтва; надання користувачам якісно нових умов роботи на базі інтегрованих інформаційних ресурсів бібліотек, музеїв, інших культурних установ з єдиної точки доступу; створення електронних копій друкованих документів задля збереження культурного надбання, яке накопичили фонди бібліотек та інших культурних закладів країни, для їхнього фізичного збереження; підвищення ефективності використання документів, всебічного розкриття фондів бібліотек, музеїв, інших закладів культури з питань культури і мистецтва; можливості працювати одночасно багатьом користувачам із певним документом. Сьогодні кількість документів у «Електронній бібліотеці «Культура України» налічує близько 14 тис. та представляє краєзнавчий ресурс усіх регіонів України (Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, б.д.).

Отже, ця ЕБ є комплексною інформаційною системою, де документи зберігаються і використовуються тільки в електронній формі, єдиний інтерфейс доступу до електронних документів (тексти, зображення тощо) забезпечується програмними засобами з однієї точки. У перспективі цей потужний ресурс має стати вагомим складником НЕБ України.

З 2018 р. Одеською національною науковою бібліотекою за сприяння Українського культурного фонду реалізуються потужні інноваційні проекти «Старовинна гравюра – національне надбання України» (Одеська національна наукова бібліотека, 2018) та «Скарби України: цифрова колекція книжкових пам'яток у фонді Одеської національної наукової бібліотеки» (Одеська національна наукова бібліотека, 2019), які забезпечують віддалений доступ до найцінніших раритетів із фонду цієї найстарішої публічної книгозбірні країни.

Великий проект цифрової бібліотеки «Скарби України: цифрова колекція книжкових пам'яток у фонді Одеської національної наукової бібліотеки» має на меті оцифрувати й забезпечити відкритий віддалений доступ до понад 200 тис. рідкісних книжкових пам'яток, що зберігаються у фонді ОННБ. Всі ці документи становлять виняткову цінність з огляду на презентативність української історії, культури, науки. Всі вони підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання, що у подальшому сприятиме збереженню та популяризації

культурної спадщини українського народу, слугуватиме забезпеченню освітніх, наукових, культурних, просвітницьких, дозвіллевих потреб користувачів.

Роботи з формування ЕБ ОННБ розподілено на кілька етапів. Перший етап передбачає оцифрування видань українською мовою 1801–1922 рр. незалежно від території їх друку, а також тих видань, які побачили світ у період 1801–1860 рр. на території сучасної України. Подальші роботи з поповнення цифрової бібліотеки здійснюватимуться відповідно до «Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання» (Міністерство культури України, 2016).

Треба зазначити, що ЕБ ОННБ програмно пов'язана з електронним каталогом – базою даних, яка містить повнотекстові електронні версії видань самої книгозбірні, документів з електронних носіїв, які були отримані книгозбірнею як обов'язковий примірник або від авторів, тощо. Отже, ЕБ ОННБ – це інтегрована інформаційна система, яка включає фонд електронних ресурсів самої книгозбірні, каталог на цей фонд та комплекс апаратно-програмних засобів, котрі підтримують функціонування інформаційно-пошукової системи (Бірюкова, 2020). У подальшому цей ресурс слугуватиме створенню страхового фонду книжкових пам'яток, поширенню інформації про культурне надбання України, стане вагомим складником НЕБ України та прискорить інтеграцію надбань українського народу у світовий культурний простір.

Нині на сайтах публічних бібліотек України формуються електронні бібліотеки, які акумулюють краєзнавчі електронні ресурси, що у подальшому також інтегруються у НЕБ України. До прикладу, на сайті Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія (ДЮНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія) функціонує «Краєзнавча електронна бібліотека», яка налічує 738 е-видань, а кількість переглядів цього ресурсу становить понад 860 тис. (Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія, б.д.б). Каталог ЕБ включає 23 рубрики, зокрема, «Історія. Історичні науки» (зібрано 500 документів), «Періодика» (125), «Економіка. Економічні науки» (120), «Видання ДЮНБ» (91), «Правознавство» (96), «Бібліотекознавство» (29) та ін. Виділено персональні рубрики видатних українських діячів Катеринославщини – письменника Адріана Кашенка (представлено 9 прозових творів автора про героїку Запорізької Січі); історика, археолога, етнографа, фольклориста, лексикографа, письменника, дослідника історії українського козацтва, музеєзнавця Дмитра Івановича Яворницького (17); археолога, краєзнавця, мецената і громадського діяча Олександра Миколайовича Поля (7). На сторінці ЕБ окремо представлено найзапитованіші книги та нові надходження до колекції. ДЮНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія також формує ЕБ «Колекції», де представлено 406 електронних книг, а кількість переглядів – понад 265 тис. (Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія, б.д.а). Для зручного пошуку цей ресурс розподілено на 23 рубрики, також є можливість пошуку за назвою та автором документа.

Фонд електронної бібліотеки Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки формується «з електронних документів, які характеризуються краєзнавчим змістом, територіальною ознакою та місцевим авторством» (Хмель-

ницька обласна універсальна наукова бібліотека, б.д.), складається з двох колекцій: «Власні видання бібліотеки» і «Краєзнавчі видання». Усього до ЕБ входить 534 е-видання, які вже мають понад 5 тис. переглядів із різних куточків світу.

Електронна бібліотека краєзнавчих видань Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки – це корпоративний проект повнотекстових електронних документів із краєзнавства (книги, періодика, дисертації, автореферати тощо), яка нині налічує 908 е-видань (Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека, б.д.). У формуванні ЕБ беруть участь: Наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка, редакція енциклопедичного довідника «Тернопільщина», ТОВ «Мандрівець», редакція журналу «Літературний Тернопіль», Державний архів Тернопільської області, Головна редакційна колегія науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» та інші.

Отже, інформаційні технології, які нині залучені і широко використовуються публічними бібліотеками України, істотно впливають на:

- оптимізацію обміном краєзнавчою інформацією;
- забезпечення доступності наявних ресурсів;
- підвищення рівня збереження документів та інформації;
- удосконалення краєзнавчого фонду публічної бібліотеки через поповнення

відповідними ресурсами.

Надання вичерпної інформації через формування власних інформаційних ресурсів і забезпечення доступу до них, організація доступу до інших ресурсів за допомогою перехресних посилань, розміщення інформації про них на сайтах партнерів – все це забезпечує всебічну доступність краєзнавчих ресурсів публічних бібліотек нашої країни. Організація багатоаспектного доступу до краєзнавчих ресурсів, у тому числі через інтегровану систему «Національна електронна бібліотека України», – це, на наше переконання, найперспективніший шлях подальшого розвитку цього напрямку роботи публічних бібліотек. Адже важливим складником дослідження краєзнавства на сучасному етапі є відкриття і введення у науковий та суспільний обіг невідомих раніше широкому загалу архівних матеріалів, розкриття фондів музеїв і бібліотек, місцевих товариств охорони пам'яток історії та культури (Прокопенко, 2015).

Сучасні принципи організації інформації потребують впровадження нових підходів до управління бібліотечно-інформаційними ресурсами та сервісами на основі інтеграції розподілених інформаційних масивів, налагодження ефективної координації і розбудови дійового міжбібліотечного співробітництва. Надзвичайно важливо сьогодні для української бібліотечної спільноти об'єднатися та сформувати широке партнерство бібліотек країни, де особливе місце посяде розвиток спільних проектів, які націлені на формування національного інформаційного простору як вагомого складника європейського та світового інформаційного середовища (Клименко & Сокур, 2020).

ВИСНОВКИ

Нагальним питанням для всіх публічних бібліотек України є управління краєзнавчими електронними ресурсами. Саме тому надзвичайно важливо зосередити увагу на питаннях формування зведених електронних каталогів, розробці меха-

нізму інтеграції електронних бібліотек та підготовці єдиного плану оцифрування видань із краєзнавства. З огляду на це, важливо забезпечити дійову координацію та комунікацію також із підготовки єдиного плану чинних і запланованих проєктів, визначення стратегії та вироблення практичних рекомендацій подальшого розвитку публічних бібліотек України.

Об'єднання всіх електронних бібліотек країни в інтегровану корпоративну систему «Національна електронна бібліотека України» сприятиме у подальшому як оптимізації витрат на її формування, так і підвищить ефективність організації комунікаційних процесів. Завдяки створенню цього інтерактивного цифрового простору з'являться ширші можливості реалізації різних моделей функціонування інформаційного простору країни, у тому числі бібліотек, архівів, музеїв. Ця нова інноваційна парадигма передбачає електронну, сервісну та партнерську моделі роботи. Також це слугуватиме зміцненню почуття єдності з усім інформаційним співтовариством, підносить мотивацію зробити свій внесок у розбудову бібліотечної сфери.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бірюкова, І. (2020). Цифрові проєкти як складова культурно-просвітницької діяльності Одеської національної наукової бібліотеки. *Записки історичного факультету*, 31, 72–85. <https://doi.org/10.18524/2312-6825.2020.31.220037>
- Василенко, О. М., Добко, Т. В., Зайченко, Н. Я., Каліберда, Н. Ю., Кириленко, О. Г., Клименко, О. З., Коваль, Т. М., Литвинова, Л. А., Лобузїна, К. В., & Самохіна, Н. Ф. (2017). *Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань* [Монографія]. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002187>
- Дікунова, О. А. (2020, 15–19 червня). Формування системи бібліографічних електронних ресурсів з краєзнавства (на прикладі бібліотеки Криворізького державного педагогічного університету). В *Сучасні завдання та пріоритети діяльності бібліотек вищих навчальних закладів: шлях інновацій* [Матеріали конференції] (с. 38–45). Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/29401>
- Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первочителів слов'янських Кирила і Мефодія. (б.д.а). *Електронна бібліотека «Колекції»*. <https://www.lib.dp.ua/?do=collections>.
- Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первочителів слов'янських Кирила і Мефодія. (б.д.б). *Краєзнавча електронна бібліотека*. Взято 10 березня 2023 з <https://www.lib.dp.ua/?do=collections>.
- Забянов, Є. (2021). Краєзнавчі електронні ресурси в освітньому процесі. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 8, 74–90. Взято 10 березня 2023 з <https://www.lib.dp.ua/?do=fullkr>
- Кізян, О. І. (2019, 25 вересня). Електронні бібліотеки України як джерелознавча база наукових досліджень. В *Бібліотека в умовах сучасності і конструювання майбутнього* [Матеріали конференції]. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені К. А. Тімірязєва. https://library.vn.ua/Konf2019/texts/6_1.htm
- Клименко, О. З., & Сокур, Е. Л. (2020). Проектная деятельность национальных библиотек Украины в эпоху цифровизации. *Elmi əsərlər*, 2(11), 69–74. <http://www.manuscript.az/elmies/espdf/ES2-2020.pdf>

- Ковпак, В. (2022). Документальні ресурси електронної бібліотеки в стратегічному документно-комунікаційному процесі формування когнітивно-інформаційного суспільства. *Вісник Книжкової палати*, 1, 33–42. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.1\(306\).33-42](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.1(306).33-42)
- Кузнецова, М. (2010). Регіональні електронні ресурси: від корпоративного створення до використання у соціально-комунікаційному середовищі ОУНБ. *Вісник Книжкової палати*, 8, 25–29. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2010_8_10
- Міністерство культури України. (2016, 14 червня). *Про затвердження Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання* (Наказ № 437). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-16#Text>
- Наукова бібліотека Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного. (2023, 21 лютого). *Проект створення Національної електронної бібліотеки України*. <http://www.tsatu.edu.ua/biblioteka/projekt-stvorennja-nacionalnoji-elektronnoji-biblioteku-ukrajiny/>
- Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. (б.д.). *Електронна бібліотека «Культура України»*. Взято 10 березня 2023 з <https://elib.nlu.org.ua/>
- Одеська національна наукова бібліотека. (2018, 23 листопада). *Старовинна гравюра – національне надбання України*. https://odnb.odessa.ua/view_post.php?id=2247
- Одеська національна наукова бібліотека. (2019, 30 вересня). *Скарби України. Презентація проекту*. http://odnb.odessa.ua/view_post.php?id=2579
- Онищенко, О. С., Горовий, В. М., Попик, В. І., Половинчак, Ю. М., Костенко, Л. Й., Горенко, Т. М., Ворошилов, О. В., Кулаковська, Т. Л., Індиченко, Г. В., Бондаренко, Д. В., & Вербицький, С. Ю. (2013). *Інформатизація і модернізація соціокультурної сфери суспільства: взаємодія та розвиток* [Монографія]. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003168>
- Онищенко, О. С., Дубровіна, Л. А., Горовий, В. М., Попик, В. І., Лобузін, К. В., Самохіна, Н. Ф., Каліберда, Н. Ю., Добко, Т. В., Солоіденко, Г. І., Кулаковська, Т. Л., Чуприна, Л. А., Матвійчук, А. В., Кудінов, М. О., & Яременко, Л. М. (2011). *Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства* [Монографія]. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002172>
- Половинчак, Ю. (2013). Бібліотеки в культурних взаємодіях цифрової епохи. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 35, 302–317. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nrnbuimviv_2013_35_31
- Прокопенко, Л. І. (2015, 23 квітня). Бібліотечне краєзнавство у контексті сьогодення: історико-культурні аспекти. В *Бібліотека XXI століття: перспективи та інновації* [Матеріали конференції] (с. 155–158). Видавничий центр КНУКіМ. <http://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Z-tezy.pdf>
- Соляник, А. (2013а). Корпоративна взаємодія як основа реалізації функцій Національної електронної бібліотеки. В *Короленківські читання 2012. Взаємодія та партнерство бібліотек у регіональному інформаційному просторі* [Матеріали конференції] (с. 18–25). Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка. http://eprints.rclis.org/18805/1/solanyk_elib.pdf
- Соляник, А. (2013б). Обов'язковий примірник мережевого документа як гарантована форма постачання Національної електронної бібліотеки. *Бібліотечний вісник*, 6, 25–29. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2013_6_8
- Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека. (б.д.). *Учасники проекту «Електронна бібліотека краєзнавчих видань Тернопільської області»*. Взято 10 березня 2023 з <https://library.te.ua/elektronna-biblioteka/utchastniki-proektu/>

- Трачук, Л. (2015). Електронні бібліотеки та колекції документів на сайтах обласних універсальних наукових бібліотек України. *Вісник Книжкової палати*, 7, 33–37. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2015_7_11
- Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека. (б.д.). *Положення про Електронну бібліотеку Хмельницької ОУНБ*. Взято 10 березня 2023 з <http://www.ounb.km.ua/contract/index.php>
- Шемаєва, Г. В. (2008). *Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій* [Монографія]. Харківська державна академія культури.

REFERENCES

- Biriukova, I. (2020). Tsyfrovі proiekty yak skladova kulturno-prosvitnytskoi diialnosti Odeskoi natsionalnoi naukovoі biblioteki [Digital projects as a component of cultural and educational activity of Odesa National Scientific Library]. *Paper of Faculty of History*, 31, 72–85. <https://doi.org/10.18524/2312-6825.2020.31.220037> [in Ukrainian].
- Dikunova, O. A. (2020, June 15–19). Formuvannia systemy bibliohrafichnykh elektronnykh resursiv z kraieznavstva (na prykladi biblioteki Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu) [Formation of the system of bibliographic electronic resources for local history (on the example of the library of the Kryvyi Rih State Pedagogical University)]. In *Suchasni zavdannia ta prioryety diialnosti bibliotek vyshchyykh navchalnykh zakladiv: shliakh innovatsii* [Modern tasks and priorities of higher education libraries: the way of innovation] [Proceedings of the Conference] (pp. 38–45). State University "Uzhhorod National University". <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/29401> [in Ukrainian].
- Dnipropetrovska oblasna universalna naukova biblioteka im. Pervouchyteliv slovianskykh Kyryla i Mefodiia. (n.d.a). *Elektronna biblioteka "Kolektsii"* [Electronic library "Collections"]. Retrieved March 10, 2023, from <https://www.lib.dp.ua/?do=collections> [in Ukrainian].
- Dnipropetrovska oblasna universalna naukova biblioteka im. Pervouchyteliv slovianskykh Kyryla i Mefodiia. (n.d.b). *Kraieznavcha elektronna biblioteka* [Local history electronic library]. Retrieved March 10, 2023, from <https://www.lib.dp.ua/?do=fullkr> [in Ukrainian].
- Khmelnyska oblasna universalna naukova biblioteka. (n.d.). *Polozhennia pro Elektronnu biblioteku Khmelnytskoi OUNB* [Regulations on the Electronic Library of the Khmelnytskyi RUSL]. Retrieved March 10, 2023, from <http://www.ounb.km.ua/contract/index.php> [in Ukrainian].
- Kizian, O. I. (2019, September 25). Elektronni biblioteki Ukrainy yak dzhereloznavcha baza naukovykh doslidzhen [Electronic libraries of Ukraine as a source knowledge base of scientific research]. In *Biblioteka v umovakh suchasnosti i konstruiuvannia maibutnoho* [Library in the conditions of modernity and construction of the future] [Proceedings of the Conference]. Vinnytska oblasna universalna naukova biblioteka imeni K. A. Timiriazieva. https://library.vn.ua/Konf2019/texts/6_1.htm [in Ukrainian].
- Klimenko, O. Z., & Sokur, E. L. (2020). Proektnaya deyatel'nost' natsional'nykh bibliotek Ukrainy v epokhu tsifrovizatsii [Project activities national libraries of Ukraine in the age of digitalization]. *Elmi asarlār*, 2(11), 69–74. <http://www.manuscript.az/elmies/espdf/ES2-2020.pdf> [in Russian].
- Kovpak, V. (2022). Dokumentalni resursy elektronnoi biblioteki v stratehichnomu dokumentno-komunikatsiinomu protsesi formuvannia kohnityvno-informatsiinoho suspilstva [Documentary resources of the electronic library in the strategic document-communication process of formation of the cognitive-information society]. *Bulletin of the Book Chamber*, 1, 33–42. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.1\(306\).33-42](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.1(306).33-42) [in Ukrainian].
- Kuznietsova, M. (2010). Rehionalni elektronni resursy: vid korporativnoho stvorennia do vykorystannia u sotsialno-komunikatsiinomu seredovyshchi OUNB [Regional electronic

- resources: from corporate creation to use in the social and communication environment of the RUSL]. *Bulletin of the Book Chamber*, 8, 25–29. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2010_8_10 [in Ukrainian].
- Ministry of Culture of Ukraine. (2016, June 14). *Pro zatverdzhennia Poriadku vidboru rukopysnykh knyh, ridkisnykh i tsinnykh vydan do Derzhavnogo reiestru natsionalnoho kulturnoho nadbannia* [On approval of the Procedure for selection of manuscripts, rare and valuable publications to the State Register of National Cultural Heritage] (Order No. 437). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-16#Text> [in Ukrainian].
- Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. (n.d.). *Elektronna biblioteka "Kultura Ukrainy"* [Electronic library "Culture of Ukraine"]. Retrieved March 10, 2023, from <https://elib.nlu.org.ua/> [in Ukrainian].
- Naukova biblioteka Tavriiskoho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu imeni Dmytra Motornoho. (2023, February 21). *Proiekt stvorennia Natsionalnoi elektronnoi biblioteki Ukrainy* [Project to create the National Electronic Library of Ukraine]. <http://www.tsatu.edu.ua/biblioteka/projekt-stvorennja-nacionalnoji-elektronnoi-biblioteki-ukrajiny/> [in Ukrainian].
- Odesa National Scientific Library. (2018, November 23). *Starovynna hraviura – natsionalne nadbannia Ukrainy* [Ancient engraving – national heritage of Ukraine]. https://odnb.odessa.ua/view_post.php?id=2247 [in Ukrainian].
- Odesa National Scientific Library. (2019, September 30). *Skarby Ukrainy. Prezentatsiia proektu* [Treasures of Ukraine. Presentation of the project]. http://odnb.odessa.ua/view_post.php?id=2579 [in Ukrainian].
- Onyshchenko, O. S., Dubrovina, L. A., Horovyi, V. M., Popyk, V. I., Lobuzina, K. V., Samokhina, N. F., Kaliberda, N. Yu., Dobko, T. V., Soloidenko, H. I., Kulakovska, T. L., Chupryna, L. A., Matviichuk, A. V., Kudinov, M. O., & Yaremenko, L. M. (2011). *Elektronni informatsiini resursy bibliotek u pidnesenni intelektualnoho i dukhovnoho potentsialu ukrainskoho suspilstva* [Electronic information resources of libraries in raising the intellectual and spiritual potential of Ukrainian society] [Monograph]. Vernadsky National Library of Ukraine. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002172> [in Ukrainian].
- Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I., Polovynchak, Yu. M., Kostenko, L. Y., Horenko, T. M., Voroshylov, O. V., Kulakovska, T. L., Indychenko, H. V., Bondarenko, D. V., & Verbytskyi, S. Yu. (2013). *Informatyziatsiia i modernizatsiia sotsiokulturnoi sfery suspilstva: vzaemodiia ta rozvytok* [Informatisation and modernisation of the socio-cultural sphere of society: interaction and development] [Monograph]. Vernadsky National Library of Ukraine. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003168> [in Ukrainian].
- Polovynchak, Yu. (2013). Biblioteki v kulturnykh vzaemodiiah tsyfrovoy epokhy [Libraries in cultural interactions of the digital age]. *Academic Papers of the Vernadsky National Library of Ukraine*, 35, 302–317. http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2013_35_31 [in Ukrainian].
- Prokopenko, L. I. (2015, April 23). Bibliotechne kraieznavstvo u konteksti sohodennia: istoryko-kulturni aspekty [Library local history in the context of the present: historical and cultural aspects]. In *Biblioteka XXI stolittia: perspektyvy ta innovatsii* [Library of the 21st century: perspectives and innovations] [Proceedings of the Conference] (pp. 155–158). KNUKiM Publishing Center. <http://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Z-tezy.pdf> [in Ukrainian].
- Shemaieva, H. V. (2008). *Elektronni resursy bibliotek Ukrainy v systemi naukovykh komunikatsii* [Electronic resources of Ukrainian libraries in the system of scientific communications] [Monograph]. Kharkiv State Academy of Culture [in Ukrainian].
- Solianyuk, A. (2013a). Korporatyvna vzaemodiia yak osnova realizatsii funktsii Natsionalnoi elektronnoi biblioteki [Corporate interaction as a basis for implementing the functions of the National Electronic Library]. In *Korolenkivski chytannia 2012. Vzaemodiia ta*

- partnerstvo bibliotek u rehionalnomu informatsiinomu prostori* [Korolenko readings 2012. Interaction and partnership of libraries in the regional information space] [Materialy konferentsii] (pp. 18–25). Kharkiv Korolenko State Scientific Library. http://eprints.rclis.org/18805/1/solanyk_elib.pdf [in Ukrainian].
- Solianyuk, A. (2013b). Oboviazkovyi prymirnyk merezhevoho dokumenta yak harantovana forma postachannia Natsionalnoi elektronnoi biblioteky [Mandatory copy of a network document as a guaranteed form of supply of the National Electronic Library]. *Bibliotechnyi visnyk*, 6, 25–29. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2013_6_8 [in Ukrainian].
- Ternopil'ska oblasna universalna naukova biblioteka. (n.d.). *Uchasnyky proektu "Elektronna biblioteka kraieznavchykh vydan Ternopil'skoi oblasti"* [Participants of the project "Electronic library of local history publications of the Ternopil region"]. Retrieved March 10, 2023, from <https://library.te.ua/elektronna-biblioteka/utchastniki-proektu/> [in Ukrainian].
- Trachuk, L. (2015). Elektronni biblioteky ta kolektsii dokumentiv na saitakh oblasnykh universalnykh naukovykh bibliotek Ukrainy [Electronic libraries and document collections on the websites of regional universal scientific libraries of Ukraine]. *Bulletin of the Book Chamber*, 7, 33–37. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2015_7_11 [in Ukrainian].
- Vasylenko, O. M., Dobko, T. V., Zaichenko, N. Ya., Kaliberda, N. Yu., Kyrylenko, O. H., Klymenko, O. Z., Koval, T. M., Lytvynova, L. A., Lobuzina, K. V., & Samokhina, N. F. (2017). *Informatsiino-komunikatsiina diialnist naukovykh bibliotek v umovakh rozvytku suspilstva znan* [Information communication work of scientific libraries in terms of social knowledge development] [Monograph]. Vernadsky National Library of Ukraine. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002187> [in Ukrainian].
- Zabiiianov, Ye. (2021). Kraieznavchi elektronni resursy v osvithnomu protsesi [Local historical e-resources in the educational process]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 8, 74–90. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.8.2021.247586> [in Ukrainian].

UDC 027.022(477):[002.1:908]:004

Liudmila Prokopenko,
*PhD in Culturology, Associate Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: lyudmila976@ukr.net
ORCID: 0000-0003-0657-4550*

LOCAL KNOWLEDGE ELECTRONIC RESOURCES DEVELOPMENT AS A PRIORITY FIELD OF UKRAINIAN PUBLIC LIBRARIES ACTIVITY

The aim of the article is to analyze the formation of local knowledge electronic resources as a priority field of public libraries activity in Ukraine.

Research methods of the article grounded on general scientific principles of objectivity and systematicity, complexity and comprehensiveness of knowledge. The use of formal-logical and social-communication approaches contributed to the achievement of the set goal.

Scientific novelty consists in substantiating the importance of intensifying the work on the formation of local knowledge electronic resources by Ukrainian public book collections, which will become an important component of the National Electronic Library of Ukraine in future.

Main conclusions. Management of local knowledge electronic resources is an urgent issue for all public libraries of the country. That is why it is extremely important to focus attention on the questions of forming consolidated electronic catalogs, elaborating a mechanism for electronic libraries integration, and preparing a unified plan for digitization of local history publications. Nowadays, it is necessary to ensure an effective coordination and communication between the leading libraries of the state for the preparation of a single plan of current and planned projects, definition of the development strategy, and provision of practical recommendations for the further formation of local knowledge electronic resources. The unification of all electronic libraries of the country into an integrated corporate system “The National Electronic Library of Ukraine” will contribute to the optimization of costs for its formation in future, as well as increase the effectiveness of communication processes organization. Thanks to the creation of this interactive digital space, there will occur more opportunities for implementing various models of the country’s information space functioning, including libraries, archives, and museums. This new innovative paradigm involves electronic, service and partnership models of work. It will also cause to strengthening the sense of unity with the entire information community, increase motivation to contribute to the development of the library sphere.

Keywords: local knowledge electronic resources; local history activity of Ukrainian public libraries; The National Electronic Library of Ukraine; digitalization; partnership; public libraries; digitization.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2023 р.

УДК 004:027.7(477):614.44"364"
DOI: 10.31866/2616-7654.11.2023.282667

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ БІБЛІОТЕК ГАЛУЗЕВИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Антоній Ржеуський,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв,
e-mail: antonii.v.rzheuskiy@lpnu.ua
ORCID: 0000-0001-8711-4163

Наталія Кунанець,
докторка наук із соціальних комунікацій,
професорка,
Національний університет «Львівська
політехніка»,
e-mail: nek.lviv@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3007-2462

Метою статті є визначення лідера серед бібліотек галузевих закладів вищої освіти України із надання електронних інформаційних ресурсів.

Методи дослідження. У дослідженні було використано методи: синтезу, комплексності, порівняльного аналізу, усебічності пізнання, інформаційної діагностики, узагальнення, абстрагування, систематизації, статистичний, оглядово-аналітичний, бенчмаркінгу; системний, функціональний, соціально-комунікаційний, критичний та конструктивний підходи.

Наукова новизна полягає у визначенні множини електронних інформаційних ресурсів, які надаються бібліотеками під час карантинних обмежень та воєнного стану, що дозволяє встановити бібліотеку-лідера серед книгозбірень галузевих закладів вищої освіти України, досвід якої доцільно детально проаналізувати і поширити на інші книгозбірні.

Основні висновки. Досліджено веб-сайти бібліотек галузевих закладів вищої освіти України. Проведено порівняльний аналіз електронних інформаційних ресурсів бібліотек під час карантинних обмежень та воєнного стану. Дослідження дозволило визначити лідера серед бібліотек галузевих закладів вищої освіти України із забезпечення користувачів інформаційними ресурсами під час карантину та воєнного стану. Ним виявилася бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка. Вона надає користувачам низку дистанційних електронних інформаційних ресурсів: електронний каталог, інституційний репозитарій, аудіокниги, віртуальні виставки, нові надходження у вигляді презентацій, повнотекстові колекції рідкісних видань та творів Б. Грінченка, тестовий доступ до наукометричних платформ та баз даних: Scopus, Web of Science, EBSCOhost, Bentham Science, ScienceDirect, корпоративної електронної бібліотеки Alpina Digital. Доцільно, щоб бібліотека-лідер поділилась досвідом з іншими книгозбірнями.

Ключові слова: веб-сайт; бібліотека; електронні інформаційні ресурси; дистанційне обслуговування; карантинні обмеження; воєнний стан.

ВСТУП

У зв'язку із новими реаліями, що склалися в Україні, надання освітніх послуг відбувається у дистанційному режимі. Бібліотеки закладів вищої освіти є важливою ланкою у забезпеченні навчального та наукових процесів. Із широкомасштабною військовою агресією велика кількість людей, які здобувають освіту, вимушені були виїхати закордон. Однак потреба у доступі до електронних інформаційних ресурсів стала гострішою, і єдиним таким вікном є веб-сайт бібліотеки. З огляду на попит на електронні інформаційні ресурси, який значно зріс, у зв'язку з подіями в державі веб-сайти бібліотек мають відповідати вимогам користувачів.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

О. Ісаєнко (2010) розглядає веб-сайт як основний і надзвичайно дійовий інструмент дистанційного інформаційного обслуговування користувачів бібліотек усіх типів і видів (с. 139).

Веб-сайт – це сукупність програмних, інформаційних, а також медійних засобів, логічно пов'язаних між собою.

Завдання й цілі сучасного веб-сайту:

- реклама продукції, послуг, ідей;
- просування товарів, послуг, інформації, ідей;
- безкоштовне надання інформації або послуг, що є засобом залучення віртуальних відвідувачів до певного ресурсу для отримання інформації або рекламування сервісів;
- онлайн-підтримка користувачів (*Веб-сайт: визначення й застосування*, 2011).

Веб-сайт бібліотеки – це сукупність статичних та динамічних веб-сторінок, доступних через мережу інтернет, пов'язаних між собою змістом і навігацією та фізично розміщених на сервері бібліотеки. Сайт забезпечує подання офіційної інформації про бібліотеку, її послуги, електронні ресурси, а також сприяє оперативному задоволенню інформаційних потреб користувачів незалежно від їх місцезнаходження та часу (*Український інститут науково-технічної та економічної інформації*, 2014).

У словнику на веб-сайті Law Insider бібліотечний веб-сайт трактується як такий, що належить, підтримується і використовується бібліотекою з метою надання інформації відвідувачам та/або широкій громадськості про бібліотеку та її різноманітні інформаційні ресурси, пропозиції, цілі, ініціативи і процедури (Law Insider).

Н. Левченко (2018) здійснила спробу проаналізувати електронні інформаційні ресурси бібліотек закладів вищої освіти на прикладі науково-технічної бібліотеки Національного університету харчових технологій. К. Лобузін (2012) запропонувала засоби реалізації інформаційних сервісів на основі віддаленого обслуговування користувачів на базі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Дослідниці І. Смоляр та Л. Туровська (2020) розглянули трансформацію бібліотечно-інформаційного обслуговування також на прикладі НБУВ. О. Натаров (2022) підкреслює роль оперативного інформування бібліотекою владних структур і громадськості про вітчизняні дослідження та розробки, які пов'язані зі зміцненням обороноздатності і безпеки України.

Електронним інформаційним ресурсам бібліотек закладів вищої освіти присвячено публікації О. Цокало та Д. Ткаченко (2021), Г. Ястремської та І. Фисенко

(2021), М. Зуєвої (2020). І. Вовнюк (2022) розповідає про утворення волонтерського центру при Львівській обласній бібліотеці для юнацтва ім. Романа Іваничука. Т. Вилегжаніна (2022) розкриває діяльність бібліотек під час Другої світової війни. Однак ці публікації не релевантні, а лише дотичні до досліджуваної нами тематики.

Комплексних досліджень, присвячених інформаційним ресурсам, які надають наукові бібліотеки закладів вищої освіти України під час карантинних обмежень та воєнного стану, виявлено не було.

Мета статті полягає у визначенні лідера серед бібліотек галузевих закладів вищої освіти України із надання електронних інформаційних ресурсів у період карантинних обмежень та воєнного стану.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні було використано методи: синтезу, комплексності, порівняльного аналізу, усебічності пізнання, інформаційної діагностики, узагальнення, абстрагування, систематизації, статистичний, оглядово-аналітичний, бенчмаркінгу; системний, функціональний, соціально-комунікаційний, критичний та конструктивний підходи.

Так, зокрема, під час опрацювання наявних матеріалів було застосовано методи синтезу, оглядово-аналітичний та критичний. Визначити причини використання електронних інформаційних ресурсів бібліотек дозволив метод комплексності та усебічності пізнання. Для виявлення схожості і розбіжності надання бібліотеками інформаційних ресурсів був використаний метод порівняльного аналізу. Конструктивний метод було вжито для обґрунтування необхідності розширення новими формами бібліотечно-інформаційного обслуговування. Провести узагальнення і зробити висновки щодо надання електронних інформаційних ресурсів бібліотеками дало змогу застосування методів індукції та систематизації.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На основі сучасних тенденцій можемо запропонувати наступні вимоги до веб-сайту бібліотеки:

– засіб інтернет-комунікацій, прерогативою якого є якість і простота. Останнім часом бібліотечний веб-сайт вже перетворився на комунікаційний майданчик та набув допоміжних комунікаційних засобів – соціальних мереж. Бібліотечні працівники прагнуть підтримувати акаунти у різноманітних соціальних мережах, адже вони є потужним комунікаційним інструментом. З іншого боку, постійна присутність одночасно у багатьох соціальних мережах потребує значної праці та фізичних сил на модерацію, опрацювання повідомлень від користувачів і розміщення постів. Тому виникає питання, чи справді є необхідність у підтримці акаунту у соціальних мережах із низькою активністю користувачів. Найпоширенішими соціальними мережами, в яких представлені бібліотеки на сьогоднішній день, є Facebook, Instagram, Twitter, Pinterest. Для ефективнішої популяризації самої бібліотеки та просування електронних інформаційних ресурсів у соціальних мережах в інтерактивний спосіб можемо поради бібліотечним працівникам використовувати теги. На сьогодні великою кількістю користувачів бібліотек є молодь, яка активно послуговується, а подекуди надає перевагу замість персональних комп'ютерів і ноутбуків смартфонам у зв'язку зі зручністю, можливістю оперативного доступу до інформації.

ційних ресурсів через швидкісний інтернет та інтеграцією на одному пристрої великої кількості застосунків, у тому числі і соціальних мереж. Ще однією причиною, чому бібліотечні працівники продовжують популяризувати бібліотечний заклад у різноманітних соціальних мережах навіть із низькою активністю користувачів або ж із цілковитою відсутністю зворотного зв'язку, це географічний принцип. За кордоном, у різних країнах (де зараз перебувають наші співвітчизники) різні соціальні мережі користуються попитом та мають свою вагу. Вагомою ланкою розвитку віртуальних комунікаційних засобів є месенджери. На веб-сайтах бібліотек розміщені посилання на акаунти бібліотек у Viber та Telegram. На наше переконання, у найближчому майбутньому популярність отримає також WhatsApp. Месенджери дозволяють створити тіснішу, згуртованішу аудиторію;

- засіб комунікації з клієнтом за допомогою онлайн-чату (на прикладі програмного засобу *JivoChat*);

- наявність мобільної версії веб-сайту, електронного каталогу, бібліотечних баз даних та розроблених спеціалізованих бібліотечних застосунків, якими можна скористатись, завантаживши з Google Play.

- наявність системи персональних кабінетів. Це дозволить зробити інформаційне обслуговування кожного користувача більш зручним, персоналізованим, зокрема, буде відображатись у його персональному кабінеті історія замовлень літератури (враховуючи сьогоденні обставини, можна говорити не тільки про традиційні документи, але й про їх електронні версії);

- наявність рекомендаційних систем для ефективнішого забезпечення користувачів інформаційними ресурсами.

Проаналізуємо електронні інформаційні ресурси, що представлені на веб-сайтах бібліотек (див. табл. 1) закладів вищої освіти України.

Інформаційні ресурси – це документи і масиви документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, фондах, банках даних, депозитаріях, музейних сховищах) чи інформаційних продуктів певного призначення, що необхідні для забезпечення інформаційних потреб споживачів у визначеній сфері діяльності (Спірін та ін., 2016).

Інформаційний ресурс – це будь-яка сутність (електронна або інша), яка спрможна передавати чи підтримувати (зберігати) інтелектуальну інформацію або знання (Резніченко та ін., 2005).

Електронний інформаційний ресурс – інформаційний ресурс, що зберігається в електронному чи комп'ютеризованому форматі і може бути досягнутий, знайдений та перетворений засобами електронної мережі або іншої електронної технології обробки даних (Резніченко та ін., 2005).

Авторами поступово проводився аналіз веб-сайтів бібліотек різних закладів вищої освіти України (педагогічних, класичних, технічних) (Ржеуський та ін., 2022). У цій публікації досліджувались бібліотеки галузевих закладів вищої освіти України, які, для зручності проіндексовано наступним чином:

- A – Бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка;

- B – Наукова бібліотека Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (м. Миколаїв);

- C – Наукова бібліотека Українського державного університету науки і технологій (м. Дніпро);

- D – Бібліотека Харківської державної академії культури;
E – Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв;
F – Бібліотека Черкаського державного технологічного університету;
G – Бібліотека Одеської державної академії будівництва та архітектури;
H – Наукова бібліотека Національного фармацевтичного університету.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз інформаційних ресурсів досліджуваних бібліотек

	A	B	C	D	E	F	G	H
електронний каталог	+	+	+	+	+	+	-	+
електронний архів	+	+	+	+	-	+	+	+
рекомендовані бази даних та інформаційні ресурси у відкритому доступі	+	+	-	-	+	-	-	-
власні повнотекстові колекції	+	+	+	-	-	+	+	-
сторінка у Facebook	+	-	+	+	+	+	-	-
сторінка в Instagram	+	-	-					
сторінка у Twitter	-	-	+	-	-	+	-	-
буктрейлери	-	-	-	-	+	-	-	-
віртуальні виставки	+	-	-	+	-	+	-	-
подкасти	-	-	-	-	-	-	+	-
аудіокниги	+	-	-	-	-	-	-	-
лонгріди	-	-	-	-	+	-	-	-
Viber	-	-	-	+	-	-	-	-
Telegram	-	-	-	+	-	-	-	-
YouTube канал	-	-	+	-	-	-	-	-

При проведенні розвідки було виявлено, що сім із восьми досліджуваних бібліотек надають можливість дистанційно скористатися електронним каталогом. Зокрема, зареєстровані користувачі наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова та наукової бібліотеки Національного фармацевтичного університету, окрім метаданих з електронного каталогу, можуть отримати й доступ до повнотекстових документів (див. рис. 1).

Як свідчать результати дослідження, сім із восьми книгозбірень надають віддалений доступ до інституційного депозитарію. Це бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка, наукова бібліотека Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, наукова бібліотека Українського державного університету науки і технологій, бібліотека Харківської державної академії культури, бібліотека Черкаського державного технологічного університету, бібліотека Одеської державної академії будівництва та архітектури, наукова бібліотека Національного фармацевтичного університету (див. рис. 2).

При аналізі веб-сайтів бібліотек було виявлено, що низка книгозбірень пропонує своїм користувачам застосувати повнотекстові колекції, представлені у відкритому доступі (див. рис. 3).

Рис. 1. Віддалений доступ до електронного каталогу

Рис. 2. Віддалений доступ до інституційного репозитарію

Рис. 3. Бібліотеки, які надають доступ до власних повнотекстових колекцій

Бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка (б.д.) розміщує на своєму сайті повнотекстові колекції рідкісних видань та творів Б. Грінченка. Наукова бібліотека Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (б.д.) для забезпечення освітнього процесу під час карантину та воєнного стану пропонує своїм користувачам базу даних повнотекстових електронних документів, яка налічує майже 1900 навчальних посібників і методичних вказівок, а також близько 9000 книг. Наукова бібліотека Українського державного університету науки і технологій (б.д.) надає можливість скористатись електронною бібліотекою, що включає каталог книг та методичних вказівок у відкритому доступі. Також ця бібліотека запровадила проект «Залізнична україніка» – реєстр рідкісних і цінних видань у відкритому доступі. Бібліотека Черкаського державного технологічного університету (б.д.) надає зареєстрованим користувачам віддалений доступ до електронної бібліотечної системи вишу. Бібліотека Одеської державної академії будівництва та архітектури пропонує користувачам у вільному доступі методичні вказівки, що розташовані на Google-диску. Таким чином, можна констатувати, що найбільша кількість власних повнотекстових колекцій у вільному доступі є у двох книгозбірнях: бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка та науковій бібліотеці Українського державного університету науки і технологій (див. рис. 4).

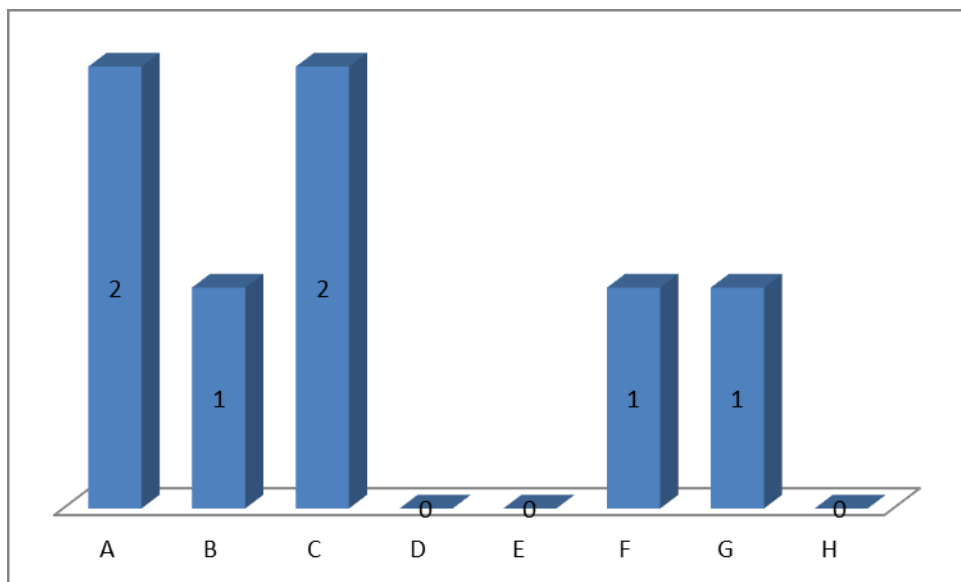

Рис. 4. Кількість власних повнотекстових колекцій бібліотек

Дослідження показало, що серед восьми книгозбірень три бібліотеки накопили та сформували найбільший перелік рекомендованих інформаційних ресурсів і баз даних, представлених у вільному доступі.

На веб-сайті бібліотеки Київського університету імені Бориса Грінченка представлений розділ «Ресурси відкритого доступу», де зібраний розлогий перелік:

– баз даних відкритого доступу(DOAJ (Directory of Open Access Journals), E-LIS (E-Prints in Library and Information Science), Hindawi Publishing Journals, Internet Public Library, «Використання глибинних пошукових систем для наукових досліджень» SPN (Social Psychology Network, RePEc, InTech, ScienceDirect, arXiv.org, Scientific Reports, CogPrints, CiteSeerX, e-LiS, Directory of Open Access Books, Journals for Free, WorldWideScience, HEDBIB),

– електронних бібліотек України (Наукова електронна бібліотека НБУВ, Наукова періодика України, Науково-педагогічна електронна бібліотека з питань педагогіки, психології та освіти, Національна бібліотека імені Ярослава Мудрого, Бібліотечні інтернет-ресурси, Відкрита книга, Електронна бібліотека Читиво, Бібліотека оригіналів та перекладів творів світової літератури, Поетика, Ізборник, Наукова періодика України, Мислене древо),

– закордонних електронних бібліотек (Open Access Publishing in European Networks, Internet Archive, Project Gutenberg, OpenLibrary, Електронна бібліотека української літератури Торонтського університету (Канада), Бібліотека Університету Аделаїди, Бібліотека Пенсильванського університету, Bartleby, E-Books Directory, EBook-Cafe, Free Microsoft EBooks, Open Culture, The New York Public Library, Google Books, Open Library, ManyBooks),

– цифрових бібліотек (Світова цифрова бібліотека (СЦБ) (World Digital Library), Європіана, Електронна бібліотека від Фонду Гетті, Академія культури Google, Архів музею Метрополітен (Нью-Йорк)),

– відкритих освітніх ресурсів (Open Educational Resources (OER), Відеобібліотека відеолекцій світу, My Education Key, Video Lectures.NET, edX, Coursera, Open Yale Courses, освітні ресурси Массачусетського Технологічного інституту, освітні матеріали Принстонського університету, освітні ресурси Гарвардського університету, Academic Earth),

– українських репозитаріїв,

– енциклопедій онлайн (Енциклопедія Українознавства, Scholarpedia, Encyclopædia Britannica),

– веб-сайтів електронних книг різними мовами ресурсів із мультимедійним контентом, де можна безкоштовно завантажувати різні типи інформації (Free Music Archive, ccMixter, Jamendo, Morguefile.com, FREEIMAGES, Stockvault.net, Pikwizard).

На веб-сайті наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова створено розділ «Ресурси відкритого доступу». У ньому акумульовано 56 відкритих інформаційних ресурсів та повнотекстових баз даних наукової інформації.

Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв (б.д.) пропонує користувачам 44 іноземних та вітчизняних електронних ресурсів відкритого доступу (див. рис. 5).

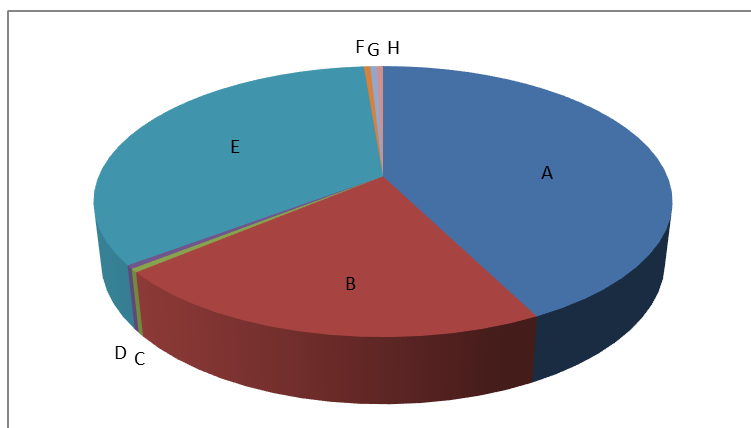

Рис. 5. Співвідношення кількості інформаційних ресурсів та баз даних, які бібліотеки додатково рекомендують користувачам

Працівники бібліотек створюють віртуальні книжкові виставки. Відзначимо три книгозбірні, на веб-сайтах яких вдалось виявити такий інформаційний ресурс (див. рис. 6).

Рис. 6. Кількісні показники віртуальних виставок

Працівники бібліотеки Київського університету імені Бориса Грінченка готують віртуальні виставки та інформують користувачів про нові надходження у вигляді презентацій, виконаних програмним засобом Sway. Фахівці бібліотеки Харківської державної академії культури (б.д.) розміщують на веб-сайті віртуальні виставки нових надходжень у відеоформаті або створюють їх за допомогою програмного засобу Salameo. Працівники бібліотеки Черкаського державного

технологічного університету формують віртуальні виставки за допомогою Google Презентацій та розміщують на веб-сайті в окремому розділі.

Як видно з рисунку 6, найбільшу кількість віртуальних виставок за період карантину та воєнного стану створила і розмістила на веб-сайті бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка. Слід додати, що ця бібліотека надає доступ до корпоративної електронної бібліотеки Alpina Digital. Користувачі можуть читати онлайн і завантажувати книги у форматах ePub, PDF та в аудіоформаті. Книгозбірня запровадила проєкт «Слухай. Бібліотека аудіокниг українською мовою». Аудіокниги українських письменників можна прослухати або завантажити їх із веб-сайту бібліотеки.

Працівники наукової бібліотеки Київського національного університету культури і мистецтв створюють та розміщують на веб-сайті буктрейлери, лонгріди і відеоновини. На веб-сайті бібліотеки Одеської державної академії будівництва та архітектури (б.д.) розміщені аудіопідкасти.

Дослідження бібліотек закладів вищої освіти України показало, що книгозбірні не приділяють належної уваги використанню соціальних мереж і месенджерів (див. рис. 7).

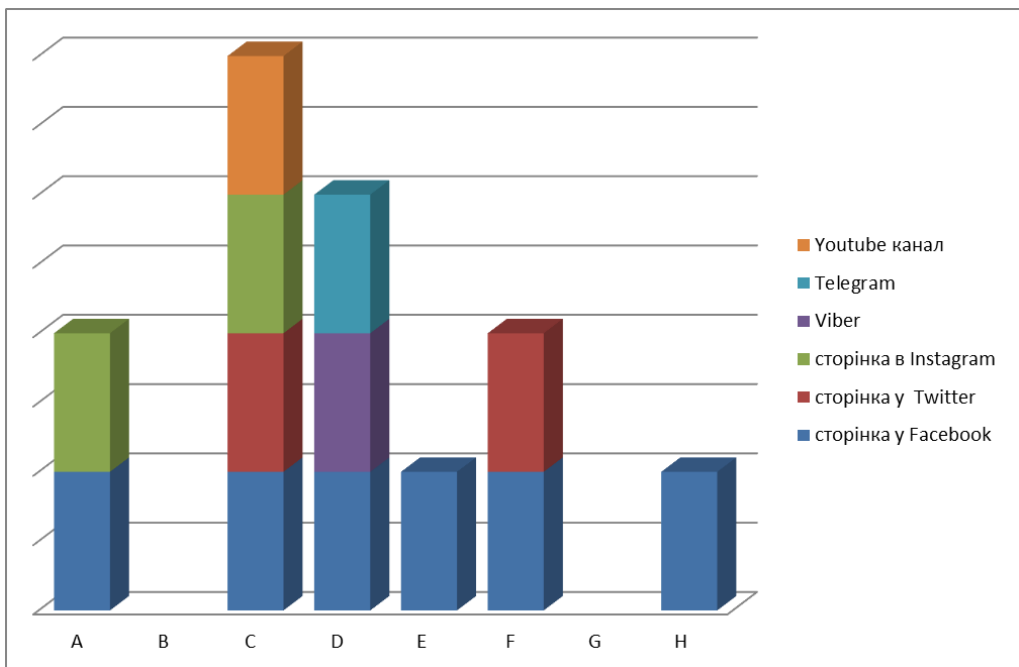

Рис. 7. Використання бібліотеками соціальних мереж, відеохостингів, месенджерів

Було виявлено, що шість із восьми книгозбірень послуговуються соціальною мережею Facebook: бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка, наукова бібліотека Українського державного університету науки і технологій, бібліотека Харківської державної академії культури, бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв, бібліотека Черкаського державного

технологічного університету, наукова бібліотека Національного фармацевтичного університету (б.д.). Соціальну мережу Instagram використовує бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка. Через соціальну мережу Twitter транслюють новини наукова бібліотека Українського державного університету науки і технологій та бібліотека Черкаського державного технологічного університету.

Так, зокрема, остання розміщує списки нових надходжень на веб-сайті та у соціальних мережах Facebook і Twitter. Бібліотека Харківської державної академії культури під час карантинних обмежень та воєнного стану підтримує комунікацію з користувачами наступними засобами комунікації: месенджером Facebook, де створена група «Бібліотека ХДАК», Viber- і Telegram-каналом. Виявлено, що лише наукова бібліотека Українського державного університету науки і технологій зареєструвала та підтримує YouTube канал, на якому розміщено 178 відеоматеріалів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведене дослідження дозволило визначити лідера серед бібліотек галузевих закладів вищої освіти України із забезпечення користувачів інформаційними ресурсами під час карантину та воєнного стану. Доцільно, щоб книгозбірня-лідер поділилась своїм досвідом з іншими бібліотеками, провела семінари щодо впровадження електронних інформаційних ресурсів, які слід надавати користувачам. Лідером виявилась бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка. Книгозбірня пропонує дистанційне користування електронним каталогом, інституційним репозитарієм, що забезпечує відкритий доступ до інтелектуального надбання університету. Надається тестовий доступ до наукометричних платформ і баз даних: Scopus, Web of Science, EBSCOhost, Bentham Science, ScienceDirect, а також до корпоративної електронної бібліотеки Alpina Digital. Користувачі можуть читати онлайн і завантажувати книги у форматах ePub, PDF та в аудіоформаті. Бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка розміщує на своєму сайті повнотекстові колекції рідкісних видань і творів Б. Грінченка. Книгозбірня запровадила проект «Слухай. Бібліотека аудіокниг українською мовою». Аудіокниги українських письменників можна прослухати або завантажити їх із веб-сайту бібліотеки. Бібліотечні фахівці готують віртуальні виставки та інформують користувачів про нові надходження у вигляді презентацій. На веб-сайті бібліотеки представлений великий блок ресурсів відкритого доступу.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка. (б.д.). *Головна*. Взято 12 лютого 2023 з <https://library.kubg.edu.ua/>
- Бібліотека Одеської державної академії будівництва та архітектури. (б.д.). *Головна*. Взято 12 лютого 2023 з <https://odaba.edu.ua/library>
- Бібліотека Харківської державної академії культури. (б.д.). *Головна*. Взято 12 лютого 2023 з <http://lib-hdak.in.ua/>
- Бібліотека Черкаського державного технологічного університету. (б.д.). *Головна*. Взято 12 лютого 2023 з <https://lib.chdtu.edu.ua/>
- Веб-сайт: визначення й застосування*. (2011, 5 травня). WEBTEC. <http://www.webtec.com.ua/uk/articles/index/view/2011-05-05/web-site>

- Вилегжаніна, Т. (2022) Книги і бібліотеки у вихорі війни. *Бібліотечна планета*, 2(96), 4–5.
- Вовнюк, І. (2022). Бібліотека у реаліях війни: нові можливості та нова відповідальність. *Бібліотечна планета*, 2(96), 25–26.
- Зусва, М. (2020, 3–4 грудня). Робога університетських бібліотек в період пандемії COVID-19. В *Розвиток освіти, науки та бізнесу: результати 2020* [Матеріали конференції] (Т. 1, с. 426–428). <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2020/12/Part-1-Conference-Results-2020..pdf>
- Ісаєнко, О. (2010). Бібліотечне дистанційне обслуговування в Україні на сучасному етапі. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 27, 139–147.
- Левченко, Н. (2018). Електронні ресурси бібліотеки в інформаційному забезпеченні навчального процесу. *Вісник Книжкової палати*, 10, 27–30.
- Лобузін, К. (2012). Шляхи інтеграції бібліотечної діяльності до онлайн-середовища. *Вісник Книжкової палати*, 7, 30–34.
- Натаров, О. О. (2022, 4–6 жовтня). Активізація комунікаційної діяльності бібліотек України в умовах воєнного стану. В *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг* [Матеріали конференції]. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1577>
- Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв. (б.д.). *Головна*. Взято 12 лютого 2023 з <http://lib.knukim.edu.ua/>
- Наукова бібліотека Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова. (б.д.). *Головна*. Взято 12 лютого 2023 з <http://lib.nuos.edu.ua/>
- Наукова бібліотека Національного фармацевтичного університету. (б.д.). *Головна*. Взято 12 лютого 2023 з <https://lib.nuph.edu.ua/>
- Наукова бібліотека Українського державного університету науки і технологій. (б.д.). *Головна*. Взято 12 лютого 2023 з <https://library.diit.edu.ua/uk>
- Резніченко, В. А., Захарова, О. В., & Захарова, Е. Г. (2005). Електронні бібліотеки: інформаційні ресурси та сервіси. *Проблеми програмування*, 4, 60–72.
- Ржеуський, А. В., Кунанець, Н. Е., & Добровольська, В. В. (2022). Електронні інформаційні ресурси бібліотек технічних університетів України: порівняльний аналіз. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 5–14. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2022.266963>
- Смоляр, І., & Туровська, Л. (2020). Трансформація бібліотечно-інформаційного обслуговування в умовах дистанційного сервісу. *Вісник Книжкової палати*, 3, 17–20. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.3\(284\).17-20](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.3(284).17-20)
- Спірін, О. М., Яцишин, А. В., Іванова, С. М., Кільченко, А. В., & Лупаренко, Л. А. (2016). Використання електронних систем відкритого доступу для інформаційно-аналітичної підтримки педагогічних досліджень. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 55(5), 136–174.
- Український інститут науково-технічної та економічної інформації. (2014). *Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять* (ДСТУ 7448:2015). Міністерство економічного розвитку і торгівлі України.
- Цокало, О. О., & Ткаченко, Д. В. (2021, 26 травня). Трансформація бібліотечно-інформаційного обслуговування в умовах пандемії. В О. П. Крайтель, & Г. О. Башкатова (Уклад.), *Бібліотека в цифрову епоху: від традиції до інновації* [Матеріали конференції] (с. 88–95). Одеський державний аграрний університет.
- Ястремська, Г. А., & Фисенко, І. А. (2021, 11 листопада). Особливості надання послуг інформаційно-бібліографічним відділом бібліотеки МНАУ в умовах карантинних обмежень. В *Сучасні тренди розвитку бібліотеки ЗВО цифрової епохи в структурі інформаційного забезпечення навчального процесу, наукової та дослідницької діяльності ЗВО* [Матеріали конференції] (с. 88–93). Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова.

REFERENCES

- Biblioteka Cherkaskoho derzhavnogo tekhnolohichnogo universytetu. (n.d.). *Home*. Retrieved February 12, 2023, from <https://lib.chdntu.edu.ua/> [in Ukrainian].
- Biblioteka Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury (n.d.). *Home*. Retrieved February 12, 2023, from <http://lib-hdak.in.ua/> [in Ukrainian].
- Biblioteka Kyivskoho universytetu imeni Borysa Hrinchenka (n.d.). *Home*. Retrieved February 12, 2023, from <https://library.kubg.edu.ua/> [in Ukrainian].
- Biblioteka Odeskoi derzhavnoi akademii budivnytstva ta arkhitektury (n.d.). *Home*. Retrieved February 12, 2023, from <https://odaba.edu.ua/library> [in Ukrainian].
- Isaienko, O. (2010). Bibliotechne dystantsiine obsluhovuvannia v Ukraini na suchasnomu etapi [Library remote service in Ukraine at the modern stage]. *Academic Papers of Vernadsky National Library of Ukraine*, 27, 139–147 [in Ukrainian].
- Levchenko, N. (2018). Elektronni resursy biblioteky v informatsiinomu zabezpechenni navchalnogo protsesu [Electronic resources of the library in the information provision of the educational process]. *Bulletin of the Book Chamber*, 10, 27–30 [in Ukrainian].
- Lobuzina, K. (2012). Shliakhy intehratsii bibliotechnoi diialnosti do onlainovoho seredovyscha [Ways of integration of library activity into the online environment]. *Bulletin of the Book Chamber*, 7, 30–34 [in Ukrainian].
- Natarov, O. O. (2022, October 4–6). Aktyvizatsiia komunikatsiinoi diialnosti bibliotek Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Activation of Communication Activities of Ukrainian Libraries in A State of War]. In *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Innovatsiini transformatsii resursiv i posluh* [Library. Science. Communication. Innovative transformations of resources and services] [Proceedings of the Conference]. Vernadsky National Library of Ukraine. <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1577> [in Ukrainian].
- Naukova biblioteka Kyivskoho natsionalnogo universytetu kultury i mystetstv (n.d.). *Home*. Retrieved February 12, 2023, from <http://lib.knukim.edu.ua/> [in Ukrainian].
- Naukova biblioteka Natsionalnogo farmatsevtichnogo universytetu n.d.). *Home*. Retrieved February 12, 2023, from <https://lib.nuph.edu.ua/> [in Ukrainian].
- Naukova biblioteka Natsionalnogo universytetu korablebuduvannia imeni admirala Makarova (n.d.). *Home*. Retrieved February 12, 2023, from <http://lib.nuos.edu.ua/> [in Ukrainian].
- Naukova biblioteka Ukrainskoho derzhavnogo universytetu nauky i tekhnolohii (n.d.). *Home*. Retrieved February 12, 2023, from <https://library.diit.edu.ua/uk> [in Ukrainian].
- Reznichenko, V. A., Zakharova, O. V., & Zakharova, E. H. (2005). Elektronni biblioteky: informatsiini resursy ta servisy [Digital libraries: information resources and services]. *Problems in programming*, 4, 60–72 [in Ukrainian].
- Rzheuskyi, A. V., Kunanets, N. E., & Dobrovolska, V. V. (2022). Elektronni informatsiini resursy bibliotek tekhnichnykh universytetiv Ukrainy: porivnialnyi analiz [Electronic information resources of libraries of technical universities of Ukraine: a comparative analysis]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 5–14. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2022.266963> [in Ukrainian].
- Smoliar, I., & Turovska, L. (2020). Transformatsiia bibliotechno-informatsiinoho obsluhovuvannia v umovakh dystantsinoho servisu [Transformation of library and information services in terms of remote service]. *Bulletin of the Book Chamber*, 3, 17–20. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.3\(284\).17-20](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.3(284).17-20) [in Ukrainian].
- Spirin, O. M., Yatsyshyn, A. V., Ivanova, S. M., Kilchenko, A. V., & Luparenko, L. A. (2016). Vykorystannia elektronnykh system vidkrytoho dostupu dlia informatsiino-analitychnoi pidtrymky pedahohichnykh doslidzhen [The using of the electronic systems of open access for information and analytical support pedagogical research]. *Information Technologies and Learning Tools*, 55(5), 136–174 [in Ukrainian].

- Tsokalo, O. O., & Tkachenko, D. V. (2021, May 26). Transformatsiia bibliotechno-informatsiinoho obsluhovuvannia v umovakh pandemii [Transformation of library and information services in the conditions of a pandemic]. In O. P. Kraitel, & H. O. Bashkatova (Comps.), *Biblioteka v tsyfrovu epokhu: vid tradytsii do innovatsii* [Library in the digital age: from tradition to innovation] [Proceedings of the Conference] (pp. 88–95). Odesa state agrarian university [in Ukrainian].
- Ukrainian Institute for Scientific Technical and Economic Information. (2014). *Informatsiia ta dokumentatsiia. Bibliotechno-informatsiina diialnist. Terminy ta vyznachennia poniat* [Information and documentation. Library and information activities. Terms and definitions] (DSTU 7448:2013). Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine [in Ukrainian].
- Veb-sait: vyznachennia y zastosuvannia [Website: definition and application]. (2011, May 5). WEBTEC. <http://www.webtec.com.ua/uk/articles/index/view/2011-05-05/web-site> [in Ukrainian].
- Vovniuk, I. (2022). Biblioteka u realiiakh viiny: novi mozhlyvosti ta nova vidpovidalnist [The library in the realities of war: new opportunities and new responsibility]. *Bibliotechna planeta*, 2(96), 25–26 [in Ukrainian].
- Vylehzhaniina, T. (2022) Knyhy i biblioteki u vykhori viiny [Books and libraries in the whirlwind of war]. *Bibliotechna planeta*, 2(96), 4–5 [in Ukrainian].
- Yastremska, H. A., & Fysenko, I. A. (2021, November 11). Osoblyvosti nadannia posluh informatsiino-bibliografichnym viddilom biblioteki MNAU v umovakh karantynnykh obmezhen [Peculiarities of providing services by the information and bibliographic department of the MNAU library under quarantine restrictions]. In *Suchasni trendy rozvytku biblioteki ZVO tsyfrovoi epokhy v strukturi informatsiinoho zabezpechennia navchalnoho protsesu, naukovi ta doslidnytskoi diialnosti ZVO* [Modern trends in the development of the library of higher education institutions of the digital era in the structure of information support of the educational process, scientific and research activities of higher education institutions] [Proceedings of the Conference] (pp. 88–93). Admiral Makarov National University of Shipbuilding [in Ukrainian].
- Zuieva, M. (2020, December 3–4). Robota universytetskykh bibliotek v period pandemii COVID-19 [Work of university libraries during the COVID-19 pandemic]. In *Rozvytok osvity, nauky ta biznesu: rezultaty 2020* [Development of education, science and business: results 2020] [Proceedings of the Conference] (Vol. 1, pp. 426–428). <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2020/12/Part-1-Conference-Results-2020..pdf> [in Ukrainian].

UDC 004:027.7(477]:614.44"364"

Antonii Rzheuskyi,
*PhD in Social Communications,
National Academy of Managers of Culture and Arts,
e-mail: antonii.v.rzheuskyi@lpnu.ua,
ORCID 0000-0001-8711-4163*

Nataliia Kunanets,
*Doctor of Social Communications, Professor,
Lviv Polytechnic National University,
e-mail: nek.lviv@gmail.com,
ORCID 0000-0003-3007-2462*

ELECTRONIC INFORMATION RESOURCES OF LIBRARIES OF HIGHER EDUCATION BRANCH INSTITUTIONS IN UKRAINE DURING THE QUARANTINE RESTRICTIONS AND MARTIAL LAW

The aim of the article is to determine the leader among the libraries of higher education branch institutions in Ukraine in the provision of electronic information resources.

Research methods. The study used the following methods: synthesis, complexity, comparative analysis, comprehensiveness of knowledge, information diagnostics, generalization, abstraction, systematization, as well as statistical, survey-analytical and benchmarking methods; systemic, functional, social and communication, critical and constructive approaches.

Scientific novelty consists in determining the set of electronic information resources provided by libraries during quarantine restrictions and martial law, which allows to establish a leader library among book collections of higher education branch institutions in Ukraine, the experience of which is necessary to analyze and spread to other book collections.

Main conclusions. Websites of libraries in higher education branch institutions of Ukraine were studied. A comparative analysis of electronic information resources of libraries during quarantine restrictions and martial law was carried out. The research made it possible to determine the leader among the libraries of higher education branch institutions in Ukraine in providing users with information resources during quarantine and martial law. It turned out to be the library of Kyiv University named after Borys Grinchenko. The library provides its users with a number of remote electronic information resources: an electronic catalog, an institutional repository, audio books, virtual exhibitions, a new accession in the form of presentations, full-text collections of rare publications and B. Grinchenko's works, a test access to scientometric platforms and databases: Scopus, Web of Science, EBSCOhost, Bentham Science, ScienceDirect, a corporate electronic library Alpina Digital. It is appropriate for the leading library to share its experience with other book collections.

Keywords: website; library; electronic information resources; remote service; quarantine restrictions; martial law.

Стаття надійшла до редакції 07.03.2023 р.

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ
АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ**

**THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS
OF THE FUNCTIONING
OF THE INFORMATION SPACE**

УДК 001.102-047.58:001.82
DOI: 10.31866/2616-7654.11.2023.282669

МОДЕЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АНАЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

*Володимир Варенко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: varenko_v@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6528-5604*

Мета статті – виявити роль моделювання в інформаційних процесах із погляду розкриття латентної (прихованої) інформації та її вплив на прийняття ефективних рішень в аналітиці.

Методи дослідження. Методологія дослідження базується на загальнонаукових принципах системності, комплексності, усебічності пізнання, єдності теорії і практики. Досягненню поставленої мети сприяло використання загальнонаукових (оглядово-аналітичного, аналізу, синтезу, моделювання, системного підходу, узагальнення) та спеціальних (бібліографічного, інформаційної діагностики (експрес-аналізу)) методів на теоретичному та емпіричному рівнях дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в систематизації та узагальненні відомих (про моделі та моделювання) і нових знань (про розкриття за допомогою моделювання латентної інформації в аналітиці) з погляду сьогодення та перспектив їх розвитку в межах одного дослідження.

Основні висновки. Відповідно до основного підходу в інформаційно-аналітичній діяльності, побудова концептуальних моделей інформаційних об'єктів, процесів і явищ дозволяє швидко і системно розкрити латентну інформацію щодо прихованих ідей, сенсів, зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на ситуацію, тенденцій, закономірностей розвитку ситуації, причинно-наслідкових зв'язків, цілей дій суб'єктів, ризиків, загроз, проблем, зв'язків (залежностей), центрів сил, сфер їх інтересів та інших факторів, що є надто важливими в процесі прийняття виважених і ефективних рішень. Спрощена модель певного інформаційного процесу (проблеми) для аналітика/експерта передусім є ідеальним варіантом пізнання, економією сил і ресурсів (насамперед часу), а також запобіжником прийняття упереджених висновків і помилкових (неефективних) пропозицій і рекомендацій особам, які приймають рішення. Наголошено, що існуюча розгалужена видова різноманітність інформаційних моделей дозволяє аналітику/експерту ефективно застосовувати їх на будь-якому етапі дослідження. Особливе місце по праву належить моделюванню в проектуванні бізнес-процесів. Отже, моделювання інформаційних процесів є універсальною методикою в роботі аналітика і потужним засобом досягнення ефективності в будь-якій діяльності.

Ключові слова: інформаційно-аналітична діяльність; модель; моделювання; інформаційний процес; аналіз інформації.

ВСТУП

В сучасних умовах всі інформаційні процеси і явища тяжіють до непередбачуваної поведінки і всіляко ускладнюються, а отже, аналітику/управлінцю вкрай важко працювати над усуненням існуючих проблем у режимі безпосереднього аналізу цих об'єктів, явищ, процесів. Для полегшення аналізу на сьогодні фахівцями з інформації активно використовується моделювання як перевірений на практиці інструмент аналітики. Шляхом моделювання, побудови інформаційної моделі швидко (оскільки модель завжди спрощена) вивчається та аналізується певний інформаційний процес, розкривається латентна інформація, кристалізується вторинна (аналітична) інформація і подається замовнику у вигляді висновків і рекомендацій (аналітичного прогнозу). Дослідити процес моделювання в аналітичній діяльності, обґрунтувати використання моделей в інформаційно-аналітичному процесі є, на нашу думку, важливою науковою проблемою.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Виявленню переваг та особливостей (специфіки) моделювання в інформаційних процесах сприяли дослідження вітчизняних і зарубіжних дослідників: теоретичне підґрунтя та загальна методологія дослідження інформаційних процесів (Сурмін, 2006); моделювання як вид наукового пізнання, принципи етапів моделювання, зокрема в професійній діяльності (Сабатовська & Кайдалова, 2014); поняття, види та етапи інформаційного і соціально-правового моделювання (Ланде та ін., 2014); методи та інструментарій, види та етапи моделювання інформаційних процесів (Бойко, 2014); формування різноманітних бізнес-моделей в організаціях (підприємствах) (Швиданенко & Ревуцька, 2013); розробка бізнес-моделей стартапів (Гавриш та ін., 2019); методика створення бізнес-моделей (Остервальдер & Піньє, 2017); моделювання в бізнес-аналітиці (Лаговський & Краєвський, 2020); використання окремих методів моделювання, прийнятих в аналітиці, зокрема моделі «чорного» ящика (Н. Чорней & Р. Чорней, 2005).

Мета статті – виявити роль моделювання в інформаційних процесах із погляду розкриття латентної (прихованої) інформації та її вплив на прийняття ефективних рішень в аналітиці.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологія дослідження базується на загальнонаукових принципах системності, комплексності, усебічності пізнання, єдності теорії і практики. Досягненню поставленої мети сприяло використання загальнонаукових (оглядово-аналітичного, аналізу, синтезу, моделювання, системного підходу, узагальнення) та спеціальних (бібліографічного, дослідження інформаційних потоків, групування) методів на теоретичному та емпіричному рівнях дослідження. Теоретичний виклад матеріалу підкріплений авторськими практичними напрацюваннями під час проведення практичних занять із дисципліни «Інформаційно-аналітична діяльність». Аналіз цієї інформації спонукає до висновку, що проблема використання моделювання інформаційних процесів в аналітиці потребує більш глибокого осмислення і дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відомий фахівець із теорії управління якістю американський вчений Вільям Едвардс Демінг справедливо зазначав: «Якщо ви не можете описати те, що ви робите, як процес, ви не знаєте, що ви робите». Тому уміння ефективно користуватися моделюванням як аналітичним інструментом значною мірою визначає показник фаховості аналітика.

Отже, в чому сутність процесу побудови моделі і моделювання в аналітиці? Сама по собі модель інформаційного процесу являє собою певний умовний і спрощений образ об'єкта дослідження. Загальний вигляд моделі та її взаємозв'язку з досліджуваним об'єктом наведено на рис. 1.

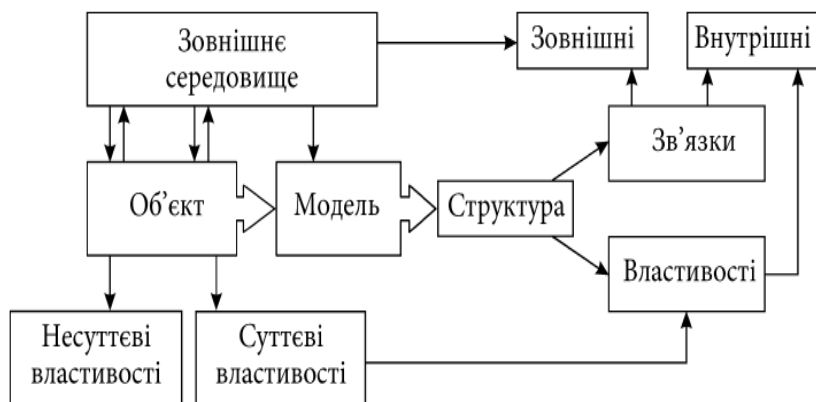

Рис. 1. Загальна схема розробки моделі (Сабатовська & Кайдалова, 2014, с. 23).

Головна мета побудови моделі – відтворити основні характеристики досліджуваного об'єкта (взаємозв'язки, елементи, структурні і функціональні особливості), що є суттєвими для дослідження. Наприклад, схема організації є її графічною моделлю, що відображає її структуру.

Головними функціями моделі є:

- спрощення отримання інформації про властивості об'єкта;
- розкриття латентної (прихованої) інформації;
- передача інформації і знань іншим суб'єктам інформаційного процесу;
- управління та оптимізація об'єктів і процесів;
- діагностика та прогнозування.

І все ж таки основна функція моделі – це засіб пізнання.

Загальна схема розробки моделі певного процесу (Див. рис. 1), як бачимо, відразу виключає несуттєві властивості об'єкта. Таке спрощення є неминучим, тому що оригінал лише в значущих для дослідника (найбільш інформаційно ємних) відношеннях відображається у моделі.

Таким чином, під моделлю фахівці розуміють описування об'єкта, яке відображає певну групу її значущих властивостей. Побудова такої моделі не тільки в певних межах відображає сам об'єкт, але й передбачає його поведінку. Цікаво, що для різних цілей дослідження можливо будувати різні моделі тих самих об'єк-

тів. Отже, мета аналізу визначає, які характерні особливості оригіналу мають бути відображені в цій моделі. Дослідження реальних об'єктів та процесів, що включає побудову потрібної моделі, вивчення її характеристик та перенесення одержаної інформації на реальний об'єкт називають моделюванням.

Для створення такої моделі потрібно передусім охарактеризувати об'єкт чи явище з погляду:

- зовнішнього середовища;
- зв'язків об'єкта із зовнішнім середовищем;
- елементного складу об'єкта як системи, її частин, що можуть розглядатися як підсистеми;

- зв'язків між елементами системи;
- основних функцій у системі.

Побудова моделі включає певні етапи:

- постановку мети моделювання;
- вибір у зв'язку з цим виду моделі;
- перевірку моделі на достовірність;
- практичну реалізацію моделі;
- якщо потрібно, оновлення моделі.

В аналітиці моделі є дуже важливими компонентами дослідження. Часто фахівці використовують поняття «інформаційна модель».

Інформаційна модель – це модель, яка описує різноманітні інформаційні процеси чи містить інформацію про стан і властивості певних об'єктів, явищ, процесів.

Процес моделювання в аналітиці включає попереднє вивчення об'єкта (процесу), виділення його вагомих для дослідження характеристик та закономірностей розвитку, теоретичне конструювання моделі, порівняння отриманих результатів моделювання з реальними даними про об'єкт, подальше уточнення і коригування моделі.

Аналітику доводиться моделювати реальні об'єкти, що є досить складними, в найрізноманітніших сферах життєдіяльності окремої організації і суспільства в цілому. Найчастіше моделюванню підлягають:

- діагностика причинно-наслідкових зв'язків;
- розв'язання проблемних завдань;
- окрема проблемна ситуація;
- часткова проблема в загальній проблемі;
- пошук шляхів розв'язання проблем.

Моделювання як універсальна технологія дозволяє аналітику вирішити ряд важливих завдань:

- здійснити глибокий аналіз причинно-наслідкових зв'язків у реальних об'єктах і процесах та відповідно розкрити латентну інформацію;
- охопити великий масив вхідної інформації;
- розглянути необмежену кількість ймовірних варіантів розвитку ситуації, явищ, процесів, об'єктів, а також шляхів їх вирішення;
- проводити розрахунки в прогнозованій (необхідній) перспективі;
- коригувати точність розрахунків за допомогою аналізу і випробувань моделей.

Залежно від завдання моделювання можливе включення і інших аспектів.

Слід наголосити, що особлива перевага моделювання в аналітиці, безперечно, – розкриття прихованої (латентної) інформації, що, по суті, є головною проблемою в інформаційно-аналітичному процесі. Пошук прихованих ідей, сенсів, зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на ситуацію, прихованих тенденцій розвитку ситуації, закономірностей, причинно-наслідкових зв'язків, прихованих цілей дій суб'єктів у цій ситуації, ризиків, загроз, можливих проблем, зв'язків і взаємозалежностей між суб'єктами, точок росту, запуску нових процесів, центрів сил, прихованих сфер їх інтересів є першорядним завданням аналітика.

Використання моделі «чорного ящика». Саме з цієї моделі розпочинаємо огляд моделей в аналітиці, бо в діагностуванні проблемного поля об'єкта, явища, процесу вона є, на наш погляд, найбільш ефективною. Під «чорним ящиком» розуміємо систему (об'єкт, процес, явище), щодо внутрішньої організації, структури й поведінки елементів якої аналітик не має жодної інформації, але в нього є можливість впливати певним чином на систему через її входи й фіксувати її реакції на ці дії на виході. Дослідник у процесі спостереження за входом і фіксації отриманих результатів на виході занотує їх і аналізує, що дозволяє розкрити інформативно «чорний ящик», тобто отримати інформацію про його структуру й інші показники шляхом перетворення сигналу «входу» на сигнал «виходу». Такий освітлений ящик назвали «сірим». Проте аналітик ще не отримує повної уяви про нього. Для цього досліднику необхідно перейти до моделі «білого ящика», де спостерігач повністю отримує зміст системи, її будову й механізм перетворення сигналу (Н. Чорней & Р. Чорней, 2005, с. 205).

Головними рівнями цього дослідження інформаційних процесів є макроскопічний та мікроскопічний.

Суть макроскопічного дослідження полягає в ігноруванні детальної структури системи та зосередження уваги науковця тільки на загальній поведінці системи як єдиного цілого. Побудова моделі системи саме через дослідження її взаємодії із зовнішнім середовищем (моделі «чорний ящик») і є головною метою такого аналізу.

Мікроскопічне дослідження системи, навпаки, приділяє увагу детальному опису кожного компонента системи, аналізу їх структури, взаємозв'язків, функцій, походження системи тощо. Головне завдання в цьому випадку – виявлення елементів системи та їх взаємозв'язків.

Така модель «чорного ящика» є найпростішою (і найбільш затребуваною в аналітиці). В ній акцентовано увагу на поведінці та призначенні системи. Про її будову є тільки опосередкована інформація, яка відображається у її зв'язках із зовнішнім середовищем. Зв'язки із середовищем, що йдуть у систему (на входи), дають можливість впливати на неї з метою покращення ефективності шляхом впливу на зв'язки, що йдуть із системи (на виходи) (Див. рис. 2).

Оскільки вся інформаційно-аналітична робота спрямована на досягнення максимальної ефективності діяльності об'єкта, процесу, явища за мінімумом затрачених зусиль, ця модель на стадії первинної діагностики існуючих поки ще прихованих проблем видається нам ідеальною і універсальною, бо може бути використаною в будь-яких ситуаціях і при цьому дати швидкий результат. Для цього достатньо проаналізувати, що ми мали «на вході» в систему (матеріальні ресурси, фінанси, людський капітал та інше) і що ми маємо «на виході», тобто який результат цієї діяльності (прибуток, новий товар, нові технології, підготовлені фахівці

тощо). Об'єктивно порівнявши ці показники, отримаємо реальну картину ефективності досліджуваної системи.

Рис. 2. Модель «чорного ящика» (Чорней Н. & Чорней Р., 2005, с. 10).

Невдоволений ефективністю роботи системи аналітик може перейти до моделі «сірого ящика», тобто пошуку причин такої поведінки системи всередині самої системи. Насамперед, звичайно, прискіпливо розглядаються основні контрольні показники діяльності об'єкта, предмета, явища: ефективність структури, її функціональність, фактори впливу (на мікро- та макрорівні), генетика (походження) процесу та часові рамки як минулого, так і прогностичного його стану.

В разі, якщо й тут ми не отримуємо позитивної відповіді на поставлені питання, тоді переходимо до моделі «білого ящика», де розкриваємо весь елементарний склад цієї системи, всі існуючі взаємозв'язки в ній, взаємовпливи, зовнішні і внутрішні фактори впливу на ситуацію, пошук причинно-наслідкових зв'язків тощо з метою виявити латентну інформацію.

Головне завдання аналітика – знайти найслабшу ланку в системі, яка не дозволяє даному об'єкту, предмету, явищу ефективно працювати, гальмує всі процеси, незважаючи на те, що система в цілому може бути досконалою. Саме пошук таких елементів, чинників, факторів призводить до розкриття латентної інформації, тобто такої, яка до певного часу є прихованою від дослідника.

Безперечно, що за допомогою тільки моделі «чорного ящика» неможливо дослідити всю причинно-наслідкову діяльність системи. Для детальнішого опису систем і пошуку причин неефективності роботи системи фахівці використовують моделі структури і моделі елементарного складу. Модель елементарного складу системи відображає, із яких саме елементів складається система, а модель структури застосовується для відображення зв'язків між цими елементами.

Описати склад системи навіть фахівцям не є простим завданням. Достатньо провести експеримент, де різним експертам дати можливість побудувати одну й ту ж модель однієї системи. Результати експерименту суттєво відрізнятимуться. Так, наприклад, університет, із поглядів ректора, його головного бухгалтера чи начальника служби охорони, як не дивно, складатиметься із різних елементів. Зрозуміло, що пріоритетними елементами в моделі ректора будуть управлінські стратегічні чинники (ректорат, проректори, декани, вчена рада і т. д.). В моделі головного бухгалтера акцент буде зміщуватись у бік фінансових елементів та залеж-

них від них структур (фінансовий директор, бухгалтерія, відділ кадрів, юридичний відділ тощо). Щодо моделі начальника служби охорони, то тут пріоритетними можуть бути матеріальні чинники (адміністративний корпус, навчальні корпуси, відділ охорони, відділ перепусток і т. д.). Отже, поділ будь-якої системи на частини залежить від мети дослідження.

У середовищі аналітиків популярним є метод аналізу проблемного поля досліджуваної системи за допомогою моделі «аналітичної карти». Аналітична карта досліджуваного об'єкта, явища, процесу може складатися як у рукописному вигляді (бажано на великому аркуші паперу), так і відразу мультимедійними засобами. Така карта є засобом об'єднання інтелектуальних, творчих зусиль певної групи дослідників для вирішення нагальної проблематики і пошуку латентної інформації, яка вкрай необхідна для прийняття ефективного рішення. За необхідності проведення колективного обговорення креативною групою фахівців, «мозкової атаки» аналітична карта може бути перенесена на великий екран і представлена з допомогою мультимедійних засобів у вигляді презентації (проблемної ситуації). В такому разі ефективність аналітичної роботи значно зростає.

Загальний алгоритм побудови аналітичної моделі може бути таким:

- 1) Фіксація наявних елементів системи;
- 2) Відтворення взаємозв'язків між елементарного складу системою, а також з іншими системами;
- 3) Ієрархічне зміщення елементів у системі;
- 4) Відтворення причинно-наслідкових зв'язків;
- 5) Відображення функцій системи;
- 6) Фіксація кризових точок і суперечностей за групами, видами і рівнями можливих варіантів їх розв'язання;
- 7) Фіксація зон перетину інтересів «центрів сил».

Залежно від завдання моделювання можливе включення і інших аспектів.

Ця модель може бути надзвичайно дійовою на етапі аналізу існуючих проблем, розкритті латентної інформації, що є ключем до вирішення проблеми. Інформативно розкриваємо головні чинники проблеми – приховані ідеї, сенси, зовнішні і внутрішні фактори впливу на ситуацію, тенденції розвитку, причинно-наслідкові зв'язки, ризики, загрози, центри сил, сфери їх інтересів тощо. Обов'язково після «унаочнення» та фіксації інформації необхідно в окремій таблиці (додається до аналітичної карти) зафіксувати три основні показники аналізу проблемного поля: назву проблеми, її суть та шляхи вирішення. У шляхах вирішення необхідно конкретизувати: хто, коли, де, за допомогою яких ресурсів розв'язує цю проблему (проблеми). Обов'язково передбачаються терміни виконання.

Побудова графічної моделі «дерева цілей». Для відображення цілей функціонування навіть дуже простого об'єкта необхідно застосувати системний підхід, тобто створити таку систему цілей, яка б об'єктивно відтворювала потреби цього об'єкта з огляду як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Насамперед залежно від концепції об'єкта встановлюється його генеральна мета. Проблема в тому, що для досягнення цієї генеральної мети необхідно довести її зміст до кожного рівня виконавців, окреслити внесок кожного працівника у загальний успіх. Такий результат можна забезпечити за допомогою визначення задач та цілей. Ця модель

планування називається «деревом цілей». Головне тут – встановлення конкретних задач, що, зі свого боку, розписуються конкретними видами робіт.

Звідси випливає, що «дерево цілей» – це графічне наочне відтворення взаємозв'язку та підпорядкованості цілей, що демонструє структурування загальної генеральної мети на підцілі, завдання та окремі дії з їх виконання.

Декомпозиція – основна ідея побудови «дерева цілей».

Декомпозиція (розписування) – це метод розкриття структури певної системи (об'єкта, явища, процесу), при якому за однією з ознак її поділяють на окремі елементи. Мета такої декомпозиції проста – пов'язати генеральну мету функціонування цього об'єкта зі способами її досягнення, сформульованими у вигляді конкретних завдань певним виконавцям.

Розглянемо методичні засади побудови «дерева цілей».

Насамперед зазначимо, що не існує універсальних методів побудови «дерева цілей». Способи його побудови залежать від поставленої мети, обраного підходу, а також від безпосереднього розробника «дерева цілей», від його уявлення про поставлені перед ним завдання та розуміння ним взаємозв'язків і взаємозалежностей у цій системі.

Як правило, «дерево цілей» має п'ять рівнів:

- головна ціль;
- задачі, що необхідно вирішити для досягнення головної цілі;
- проблеми, що виникають і потребують вирішення;
- можливі варіанти (напрямки) вирішення цих проблем;
- умови, за яких можливе розв'язання цих напрямків.

Розглянемо ці рівні докладніше:

1. Рівень головної цілі дає можливість уявити кінцевий результат роботи і спроекувати можливий вплив реалізації цієї мети на розвиток об'єкта, предмета, явища. Формулювання цілі потребує знання предмета дослідження, а також урахування реальних і потрібних ресурсів для її досягнення.

2. Рівень задач потребує таких підцілей, які б стали необхідною і достатньою умовою для досягнення поставлених цілей.

3. Рівень проблем передбачає вивчення дискусійних питань, визначення загальновідомих питань, проблем, що потребують подальших досліджень. Тобто необхідно розмежувати відомі і невідомі (щодо розв'язання) проблеми.

4. Рівень напрямків пошуку вирішення існуючих проблем – це розписування різноманітних шляхів знаходження відповідей. Суть проблеми в тому, щоб зібрані й оброблені інформаційні матеріали були подані у вигляді послідовного, стрункого, аргументованого обґрунтування досягнення цих цілей. Через недостатність інформації багато часу витрачається на те, щоб знайти найбільш короткий і ефективний шлях для досягнення головної мети. При цьому слід всіляко економити трудові, матеріальні і фінансові ресурси.

5. Рівень умов, за яких можливе виконання напрямків вирішення проблем, потребує створення та інформаційного розписування ситуації в цій сфері і окремих її пунктах. Рівень умов є чи не найважливішим, бо саме тут формується дійова система реалізації генеральної мети. Особливо уважно слід ставитися на цьому рівні до укладання реєстру (списку) конкретних відповідальних за виконання ухвалених рішень з обов'язковим зазначенням термінів та необхідних ресурсів.

Без цього вся побудова «дерева рішень» втрачає сенс, бо не матиме ефективної реалізації.

Важливий принцип побудови «дерева цілей» – це координація цілей.

Горизонтальна координація забезпечує найбільш ефективне використання виробничого потенціалу та окремих елементів, як, наприклад, кваліфікованих кадрів, різних видів ресурсів, виробничих потужностей тощо.

Вертикальна координація цілей дає можливість узгоджувати непов'язані між собою напрямки діяльності, забезпечуючи конкурентність цього об'єкта, явища, процесу.

Крім того, побудова «дерева цілей» базується на принципах:

- співпорядкованості;
- розгортваності;
- співвідносної важливості.

Основним правилом побудови «дерева цілей» є «повнота редукції».

Повнота редукції – це процес зведення складного об'єкта, явища, процесу або системи до більш простих їх складових частин.

Для реалізації цього використовуються певні постулати системного підходу:

1) мета вищого рівня є основою для розробки (розписування) цілей нижчого рівня;

2) цілі нижчого рівня системи є способами досягнення мети вищого рівня, а це означає, що вони мають бути подані так, щоб їх сукупність забезпечувала досягнення вищої мети.

Існують певні вимоги до побудови «дерева цілей»:

– на кожному рівні сукупність елементів має бути достатньою для опису цілей вищого рівня;

– повинна бути повнота відображення процесу або явища;

– цілі нижчого та верхнього рівнів повинні бути несуперечливими;

– декомпозиція мети на менші елементи на кожному рівні має виконуватися за одним методологічним підходом.

За умови виконання всіх зазначених вимог модель «дерева цілей» може бути корисною і ефективною в інформаційно-аналітичній діяльності саме тим, що дозволяє досліднику виявити латентну інформацію з погляду її структурної єдності і відповідності генеральній меті.

Левову частку в роботі фахівців з аналізу інформації посідають, як не дивно, різного роду бізнес-проекти і все, що з ними пов'язано: конкурентне середовище, інновації, пріоритети клієнтів, бенчмаркінг та інші компоненти бізнесу, а також проблеми, що при цьому виникають. Не дивно, що сучасні компанії намагаються випередити своїх суперників, щоб захопити більшу частку ринку, який вже, як правило, існує. Адже в міру того, як простір стає все більше переповненим, перспективи розвитку та отримання більших доходів істотно зменшуються. На допомогу приходять *бізнес-моделювання*, інструмент, завдяки якому аналітики саме і намагаються розв'язати цю проблему.

Отже, формування та розвиток концепції *бізнес-моделі* пов'язані зі зміною існуючих і виникненням нових можливостей компаній у сучасному ринковому середовищі. При цьому бізнес-модель організації повинна базуватись не тільки на використанні зовнішніх можливостей і своїх сильних сторін як основи кон-

курентних переваг, а й на реалізації свого внутрішнього потенціалу (здібностей, компетенцій, власних ресурсів).

Таким чином, бізнес-модель компанії – це сукупність елементів, що характеризують принципову логіку її функціонування на основі ефективного використання у бізнес-процесах компетенцій і стратегічних ресурсів із метою створення продукту (послуги) з високою цінністю, що відповідає пріоритетам споживачів і забезпечує зростання прибутку (Швиданенко & Ревуцька, 2013, с. 20).

На думку фахівців, основне завдання бізнес-моделі компанії – перетворити внутрішні «входи» бізнесу (ресурси, технології, здібності, компетенції) на зовнішні «виходи» (економічну цінність для покупців і фінансовий результат для компанії).

Метою моделювання бізнес-процесів є:

- створення реальної картини функціонування підприємства і процесів, що на ньому відбуваються;
- виявлення поточних проблем організації й можливостей їх розв'язання;
- створення бази для забезпечення стійкого функціонування й розвитку бізнесу.

Стратегічна архітектура компанії представлена однаковими схематичними блоками, які відображають різні, але рівноцінні напрями: стратегія бізнесу, система організації бізнесу, інформаційно-комунікаційні технології (Див. рис. 3).

Кожен із цих рівнів стратегічної архітектури компанії не може функціонувати ізольовано один від одного. Їх взаємодія і взаємозв'язок відбуваються за допомогою інформаційного середовища, яке впливає на сучасний бізнес через інформаційно-комунікаційні технології.

Важливими чинниками, які вагомо впливають на всю бізнес-модель, є конкурентне середовище, правове поле господарювання, пріоритети клієнтів, соціально-культурне середовище та технологічні зміни (інновації). Без урахування цих чинників ефективну модель будь-якого бізнесу побудувати не вдасться. Всі зазначені чинники, допоки не будуть усвідомлено залучені фахівцями до управлінського процесу будь-якої бізнес-структури, перебуватимуть в якості пасивної латентної інформації і не зможуть керівнику/менеджеру принести якої-небудь користі.

Рис. 3. Середовище функціонування бізнес-моделі (Швиданенко & Ревуцька, 2013, с. 31).

На особливу увагу фахівців під час побудови бізнес-моделі заслуговують такі компоненти бізнес-процесу, як виробничий ланцюжок створення цінності, модель ефективного ціноутворення, пропозиція споживчої цінності товару, модель отримання доходів і прибутку, організаційна структура, конкурентні стратегії, стратегії зростання і стратегії інновацій та інші чинники.

ВИСНОВКИ

Узагальнення і систематизація викладеної інформації дозволяють зробити наступні висновки:

1) моделювання інформаційних процесів в інформаційно-аналітичній діяльності є потужним і дійовим інструментом розкриття латентної інформації та засобом впливу на ефективні управлінські рішення;

2) спрощена модель певного інформаційного процесу (проблеми) для аналітика/експерта передусім є ідеальним варіантом пізнання, економією сил і ресурсів (насамперед часу), а також запобіжником прийняття упереджених висновків та помилкових (неефективних) пропозицій і рекомендацій особам, які приймають рішення (ОПР);

3) існуюча розгалужена видова різноманітність інформаційних моделей дозволяє аналітику/експерту ефективно застосовувати їх на будь-якому етапі дослідження;

4) особливе місце по праву належить моделюванню в проектуванні бізнес-процесів, де взагалі складно уявити будь-яку конструктивну діяльність без цього аналітичного інструменту.

Отже, моделювання інформаційних процесів є універсальною методикою в роботі аналітика і потужним засобом досягнення ефективності в будь-якій діяльності.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бойко, Н. І. (2014). Методи та інструменти моделювання інформаційних процесів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Інформаційні системи та мережі*, 805, 361–367.
- Гавриш, О. А., Бояринова, К. О., & Копішинська, К. О. (2019). *Розробка стартап-проектів*. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
- Лаговський, В. В., & Краєвський, В. М. (2020). *Бізнес-аналітика та моделювання*. Університет державної фіскальної служби України.
- Ланде, Д. В., Фурашев, В. М., & Юдкова, К. В. (2014). *Основи інформаційного та соціально-правового моделювання*. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут».
- Остервальдер, А., & Пінье, І. (2017). *Створюємо бізнес-модель* (Р. Корнута, пер.). Наш Формат.
- Сабатовська, І. С., & Кайдалова, Л. Г. (2014). *Моделювання діяльності фахівця*. Національний фармацевтичний університет.
- Сурмін, Ю. П. (2006). *Майстерня вченого*. Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні.
- Чорней, Н. Б., & Чорней, Р. К. (2005). *Теорія систем і системний аналіз*. Міжрегіональна Академія управління персоналом.

Швиданенко, Г. О., & Ревуцька, Н. В. (2013). *Формування бізнес-моделі підприємства*. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

REFERENCES

- Boiko, N. I. (2014). Metody ta instrumenty modeliuвання informatsiinykh protsesiv [Methods and tools of information processes modeling]. *Journal of Lviv Polytechnic National University. Information Systems and Networks*, 805, 361–367 [in Ukrainian].
- Chornei, N. B., & Chornei, R. K. (2005). *Teoriia system i systemnyi analiz* [Systems theory and system analysis]. The Interregional Academy of Personnel Management [in Ukrainian].
- Havrysh, O. A., Boiarynova, K. O., & Kopishynska, K. O. (2019). *Rozrobka startup-proektiv* [Development of startup projects]. National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute" [in Ukrainian].
- Lahovskyi, V. V., & Kraievskiy, V. M. (2020). *Biznes-analytika ta modeliuвання* [Business analytics and modeling]. University of State Fiscal Service of Ukraine [in Ukrainian].
- Lande, D. V., Furashev, V. M., & Yudkova, K. V. (2014). *Osnovy informatsiinoho ta sotsialno-pravovoho modeliuвання* [Basics of informational and socio-legal modeling]. National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute" [in Ukrainian].
- Ostervalder, A., & Pinie, I. (2017). *Stvoriuiemo biznes-model* [We create a business model] (R. Kornuta, Trans.). Nash Format [in Ukrainian].
- Sabatovska, I. S., & Kaidalova, L. H. (2014). *Modeliuвання diialnosti fakhivtsia* [Modeling the activity of a specialist]. National University of Pharmacy [in Ukrainian].
- Shvydanenko, H. O., & Revutska, N. V. (2013). *Formuvannya biznes-modeli pidpriemstva* [Formation of the business model of the enterprise]. Kyiv National Economic University Named after Vadym Hetman [in Ukrainian].
- Surmin, Yu. P. (2006). *Maisternia vchenoho* [Scientist's workshop]. Consortium for Enhancement of Ukrainian Management Education [in Ukrainian].

UDC 001.102-047.58:001.82

Volodymyr Varenko,
PhD in Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: varenko_v@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6528-5604

MODELING OF INFORMATION PROCESSES IN ANALYTICAL ACTIVITY

The aim of the article is to highlight the role of modeling in information processes from the point of view of revealing latent (hidden) information, and its impact on effective decision-making in analytics.

Research methods. The methodology of the study was based on general scientific principles of systematicity, complexity, comprehensiveness of knowledge, unity of theory and practice. The achievement of the set goal was facilitated by the use of general scientific methods (review and analytical method, analysis, synthesis, modeling, system approach, generalization), and special ones (bibliographic method, information diagnostics (express analysis)) at the theoretical and empirical levels of research.

Scientific novelty of the study consists in systematization and generalization of certain knowledge (about models and modeling), and new knowledge (about disclosure by modeling latent information in analytics) in the aspect of the present and the prospects for its development within one research.

Main conclusions. In accordance with the main approach in information and analytical activity, the conceptual models construction of information objects, processes and phenomena allows to quickly and systematically reveal latent information about hidden ideas, meanings, external and internal factors influencing the situation, tendencies, patterns of the situation development, cause-and-effect relationships, aims of subjects' actions, risks, threats, problems, connections (dependencies), power centers, spheres of their interests and other factors that are too important in the process of making balanced and effective decisions. For an analyst/expert, a simplified model of some certain information process (problem) is primarily an ideal option for cognition, saving efforts and resources (mainly, time), as well as a safeguard against making biased conclusions and erroneous (ineffective) offers and recommendations to decision-makers. It was emphasized that the existing extensive species diversity of information models allows the analyst/expert to effectively apply them at any stage of research. A special place in the design of business processes rightfully belongs to modeling. Therefore, modeling of information processes is a universal technique in the analyst's activity, and a powerful means of achieving efficiency in any practice.

Keywords: information and analytical activity; model; modeling; information process; information analysis.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2023 р.

УДК 339.138:001.102]:316.77
DOI: 10.31866/2616-7654.11.2023.282672

ІНФОРМАЦІЙНА КОНЦЕПЦІЯ МАРКЕТИНГУ: ПІДХОДИ ДО ОСМИСЛЕННЯ СУТНОСТІ

Оксана Матвієнко,
докторка педагогічних наук, професорка,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: oxmix2017@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5772-848X

Михайло Цивін,
кандидат технічних наук, доцент,
Міжрегіональна академія управління персоналом
(Київ, Україна)
e-mail: tsyvin2012@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0312-5805

Метою статті є окреслення сутності інформаційно-ресурсної та інформаційно-діяль-
нісної складових як системоутворюючих маркетингової діяльності й основи подальшої
розробки інформаційної концепції маркетингу.

Методи дослідження. Застосовано метод сходження від абстрактного до конкретно-
го для визначення, відділення та виокремлення інформаційної складової як істотної вла-
стивості та суттєвої ознаки маркетингу; гіпотетичний аналіз дав змогу окреслити сутність
інформаційної концепції маркетингу, а інформаційний підхід – виявити інформаційну
сутність маркетингової діяльності.

Наукова новизна дослідження полягає у: пропозиції розгляду маркетингової діяль-
ності у теоретико-методологічному полі інформаційних наук; окресленні сутнісних інфор-
маційних складових маркетингової діяльності, якими є інформація, інформаційні ресурси,
інформаційний механізм маркетингу, інформаційно-комунікаційне поле маркетингової
діяльності.

Основні висновки. Базовими для інформаційної концепції маркетингу є науково
обгрунтовані принципи, закони і закономірності інформаційної діяльності, відповідно
до яких визначається зміст інформаційно-комунікаційної маркетингової діяльності, роз-
криваються форми та види інформаційної маркетингової діяльності згідно з динамікою
процесів якісного перетворення всієї інформаційної сфери життя, розвитком інформацій-
но-комунікаційних технологій та інформаційних потреб споживачів.

Інформаційний підхід до виявлення сутності інформаційної діяльності у маркетингу
дає змогу розкрити найбільш характерні інформаційні аспекти, що визначають функці-
онування і розвиток маркетингу, і обгрунтувати теоретичні основи його інформаційної
концепції. Інформаційна концепція маркетингу може бути побудована на основі вивчення
у системних зв'язках таких складових: інформаційні науки – соціальна інформатика – ін-
формаційна діяльність – інформаційні процеси та системи у соціальній сфері – прикладні
соціально-комунікаційні технології – маркетинг.

Ключові слова: маркетинг, інформаційна концепція маркетингу, інформаційна діяль-
ність, маркетингова діяльність, соціальні комунікації, інформаційні ресурси.

ВСТУП

У ринкових умовах маркетинг є центральною ланкою соціально-економічної діяльності підприємств та організацій, посідає особливе місце поміж бізнес-процесів організації, дає орієнтири її подальшому розвитку на ринку, є джерелом інформації для реалізації всіх її функціональних стратегій.

У освітній діяльності маркетинг віднесено до Галузі знань 07 Управління та адміністрування, Спеціальність 075 Маркетинг, яка визначає об'єктом вивчення майбутнього фахівця маркетингову діяльність як форму взаємодії суб'єктів ринкових відносин для задоволення їх економічних та соціальних інтересів.

Водночас маркетингова діяльність як вид управління і регулювання взаємодії суб'єктів ринку передбачає наявність економічних, соціальних та інформаційних взаємодій. Умовою функціонування маркетингу є цілеспрямований інформаційний обмін між виробниками, споживачами та іншими суб'єктами ринку. Отже, очевидним бачиться інформаційний підхід до вивчення маркетингової діяльності, у межах якого акцентування відбувається на інформації та інформаційних ресурсах, законах, принципах і формах інформаційної діяльності суб'єктів ринкових відносин, зокрема у діяльності маркетолога. Загалом потребує окреслення інформаційна концепція маркетингу, до розробки якої має бути застосований інформаційний підхід і виявлення найбільш характерних інформаційних аспектів, які визначають функціонування і розвиток маркетингу.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Концепції маркетингової діяльності розвивались протягом часу відповідно до соціально-економічних умов і еволюціонували від виробничої концепції (основна увага приділяється вдосконаленню виробництва), продуктової концепції (основна увага приділяється властивостям продукту), збутової концепції (маркетингова діяльність фокусується на активізації збутових зусиль) (Гомольська, 2018) до сучасних уявлень – інформаційної концепції маркетингу.

Генезі та еволюції інформаційної концепції маркетингу присвячено монографію І. Литовченко (2011). Використовуючи термін «інформаційна концепція маркетингу», дослідниця у анотації до монографії акцентує на технологічному аспекті розробленої концепції і зазначає, що інформаційна концепція маркетингу – це нова концепція маркетингової діяльності, у основі якої – використання інформаційно-комунікаційних інтернет-технологій. У подальших міркуваннях І. Литовченко (Литовченко, 2011, с. 5) вказує на роль власне інформації і зазначає, що в основі інформаційної концепції маркетингу – трансформаційна роль інформації у виробничих та економічних процесах і необхідність використання у маркетинговій діяльності можливостей інтернет-середовища.

У колективній монографії М. Окландера, І. Литовченко та М. Ботушан (Окландер та ін., 2011, с. 10) інформаційна концепція маркетингу (синонімом авторами пропонується термін «інтернет-маркетинг») окреслюється як філософія бізнесу підприємства, орієнтована на часткове або повне функціонування в інтернет-середовищі із застосуванням специфічних для віртуального середовища маркетингових стратегій, засобів і методів ведення бізнесу для надання нових цінностей покупцям на вибраному цільовому ринку та підвищення конкурентоспроможності і ефективності діяльності.

У згаданих монографіях інформаційна концепція маркетингу з огляду визначальної ролі інформації, інформаційних процесів та їх зв'язку із цілями маркетингової діяльності не набула предметного теоретичного осмислення у межах інформаційно-комунікативних та соціально-комунікативних наук.

У наукових пошуках фахівців у галузі економіки наявна значна кількість системних досліджень, присвячених формуванню маркетингових інформаційних систем підприємств різних форм і видів діяльності, інформаційній підтримці прийняття маркетингових рішень, формуванню маркетингових систем під впливом розвитку інформаційних технологій тощо. Ці роботи представлені на сайті Національного репозитарію академічних текстів (<https://nrat.ukrintei.ua/>). Не маючи на меті докладний аналіз наукових праць, у яких наявні терміни «маркетинговий» та «інформаційний», зазначимо, що згадані дослідження здійснено у межах економічних наукових спеціальностей із відповідними цілями і релевантними цим наукам методологічними підходами та методами досліджень.

Завдання маркетингових комунікацій сьогодні виходять за межі комерційних завдань продажу товарів і послуг, «товаром» стають ідеї, програми та погляди, спрямовані на максимальне задоволення соціально важливих некомерційних потреб суспільства, для реалізації яких застосовуються комунікативні маркетингові стратегії. Маркетингові комунікації як напрям досліджень формулюються у Паспорті наукової спеціальності 27.00.06 – *прикладні соціально-комунікаційні технології* у частині позиціонування суб'єктів соціальної діяльності в суспільстві (зв'язки із громадськістю, реклама, іміджмейкінг тощо).

Іманентність інформаційної складової, її системоутворююче положення у маркетинговій діяльності оприсутнилися у запропонованій в освітньому полі України інноваційній освітньо-професійній програмі «Менеджмент соціально-комунікаційних мереж. Інтернет-маркетинг» за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». У роботах представників науково-педагогічної школи, у сфері наукових і професійних інтересів яких підготовка інтернет-маркетологів (Касьян, 2021; Новальська & Касьян, 2021; Новальська & Бачинська, 2022), обґрунтовуються теоретико-методологічні зв'язки освітньо-професійної програми із завданнями маркетингової та інформаційно-комунікативної, соціально-комунікативної діяльності у підготовці фахівця, здійснюється пошук теоретико-методологічної основи підготовки фахівця за складовою «інформаційна справа» (Матвієнко & Цивін, 2019).

Об'єктивна інформаційна природа маркетингу потребує виявлення інформаційної складової маркетингових комунікацій як основи розробки інформаційної концепції маркетингу.

Метою статті є окреслення сутності інформаційно-ресурсної та інформаційно-діяльнісної складових як системоутворюючих маркетингової діяльності і основи розробки інформаційної концепції маркетингу.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досягнення поставленої мети забезпечувалось такими методами дослідження: сукупністю загальнонаукових методів узагальнення, систематизації і прогнозування; застосуванням методу сходження від абстрактного до конкретного для визначення та виокремлення інформаційної складової як істотної властивості та

суттєвої ознаки маркетингу; гіпотетичний аналіз дав змогу окреслити інформаційну сутність інформаційної концепції маркетингу; інформаційний підхід застосовано для виявлення інформаційної сутності маркетингової діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Функціонування системи маркетингової діяльності базується на таких категоріях, як інформація та інформаційні процеси, отже, обґрунтування інформаційної концепції маркетингу потребує застосування методологічного апарату наук інформаційно-комунікаційного циклу.

Вивчення інформаційних маркетингових комунікацій вкладається у межі *інформаційної науки* (часто термін вживається у множині – *інформаційні науки*), у визначеннях якої нині не спостерігається однастайності щодо змісту, однак інваріантним є таке розуміння: міждисциплінарна галузь, пов'язана зі збиранням, аналізом, класифікацією, маніпулюванням, зберіганням, пошуком, рухом, поширенням і захистом інформації.

До об'єкта вивчення інформаційних наук відносять широке коло питань: комунікацію, інформаційні процеси і системи у соціальній сфері, поведінку споживачів, інформацію як психофізичне явище і процес, менеджмент.

Дослідники вважають, що інформаційна наука є «конгломератом» наук, до якого входять архівознавство, бібліотекознавство, соціальні науки, менеджмент, музеєзнавство тощо.

Поміж інформаційних наук згадаємо наукову дисципліну *інформатика*. У науковому дискурсі дослідники послуговуються різними підходами до визначення і розуміння інформатики – як науки про семантичну інформацію, або ж науки про обчислювальні машини та їх використання, а також як науки про інформаційні процеси у природі, суспільстві та технічних системах.

У формуванні інформаційної концепції маркетингу релевантним є підхід, який, поряд із підходом до інформатики як комплексної технічної науки, був сформульований дослідниками і розвивався з початку самовизначення інформатики як наукової дисципліни. Згідно з цим підходом, *інформатика* – це наука про інформацію, а предметом її вивчення є структура і властивості інформації, а також закономірності її функціонування у суспільстві.

У предметному полі інформатики виділяють *соціальну інформатику* – наукову дисципліну, яка шляхом інформаційного підходу вивчає суспільне знання, соціальну комунікацію та управління суспільством.

Приймаючи за теоретико-методологічну основу інформаційної концепції маркетингу соціальну інформатику як складову інформаційних наук, адекватним вивченню інформаційної сутності маркетингової діяльності вважаємо *інформаційний підхід*, оскільки предметною основою діяльності у цій сфері є інформація та інформаційні ресурси у процесах соціальної комунікації. Інформаційний підхід дає змогу виявити найбільш характерні інформаційні аспекти, що визначають функціонування і розвиток маркетингу.

Відповідно до інформаційного підходу, функціонування систем і об'єктів – у даному випадку маркетингової діяльності – оцінюється з огляду пошуку, обміну, одержання і використання інформації, необхідної для досягнення цілей функціонування системи (підприємства, організації).

Маркетингова діяльність орієнтована, з одного боку, на вивчення попиту та потреб споживачів, тобто діагностику ринку, з іншого – вона активно впливає на цей попит і загалом на ринок із метою формування відповідних перспективних запитів (поведінки споживача). Всі ці завдання забезпечуються використанням та поширенням інформаційних ресурсів.

Складовими маркетингових комунікацій є:

- канали прямих інформаційних зв'язків, якими маркетингова інформація поширюється у ринковому середовищі;
- канал зворотних інформаційних зв'язків, якими збирається маркетингова інформація із зовнішнього ринкового середовища.

Сукупність станів та процесів, з яких складається маркетинг у його інформаційній складовій, можемо назвати *інформаційним механізмом маркетингу*, яким є сукупність інформації, інформаційних ресурсів та інформаційних технологій, що приводять у дію комплекс маркетингових заходів, спрямованих на просування товарів (послуг, бренду).

Сутність дії інформаційного механізму маркетингу у досягненні бажаного ефекту полягає у спрямованому доборі маркетингової інформації, формуванні зовнішніх та внутрішніх інформаційних ресурсів для досягнення поточних і перспективних потреб та цілей маркетингової діяльності.

Функціонування організацій відбувається у інформаційному середовищі, отже, діяльність маркетолога потребує порівняльного аналізу інформації для оцінки ситуації на ринку та всередині організації, підготовки інформаційних обґрунтувань альтернативних варіантів управлінських рішень на основі зіставлення їх переваг та недоліків, а також шансів і ризиків їх реалізації.

У маркетинговій діяльності «рецептурність» знань поступається місцем вивченню неявної інформації та синтезуванню уявлень про події, які можуть відбутись у майбутньому. Для цього варто використати різноманітні методики пошуку, аналізу, синтезу та інтерпретації інформації, розроблені у межах інформаційних наук, у тому числі й бібліотекознавства та архівознавства.

Маркетингова діяльність організацій утворює *маркетингову інформаційну систему*.

Абстрагуючись від техніко-технологічної складової такої системи, з-поміж значної кількості визначень цього поняття приймемо наведене у роботі О. Наумової (2013):

Маркетингова інформаційна система – це сукупність процедур і методів, призначених для регулярного, планомірного збирання, аналізу і розповсюдження інформації для підготовки і прийняття маркетингових рішень.

Метою створення маркетингової інформаційної системи є виявлення взаємозв'язку компанії з ринком і забезпечення своєчасної й достовірної інформації, використовуючи зовнішні та внутрішні джерела інформації.

Наявність сукупності інформаційних потоків і масивів інформації у функціонуванні маркетингової інформаційної системи робить доцільним застосування терміна «*інформаційне поле*», під яким будемо розуміти сукупність інформаційних потоків або масивів інформації, які з тим або іншим ступенем достовірності висвітлюють властивості та цінність товару (послуги) і орієнтовані на вплив на потенційних споживачів.

Фактично сутністю *інформаційної маркетингової діяльності* є цілеспрямоване формування інформаційного поля із заздалегідь заданими властивостями для впливу на поведінку цільової аудиторії.

Ресурсно-діяльнісний підхід до інформації у маркетингових комунікаціях включає:

- збирання, аналіз, оцінку та перевірку інформації за проблемою;
- виробництво нової інформації;
- розробку концептуальних інформаційних моделей, які є змістовою (семантичною) базою подальшої практичної діяльності;
- формування інформаційних полів та їх функціональну організацію;
- визначення правил і порядку користування інформаційними полями;
- встановлення відносин між суб'єктами – учасниками інформаційного обміну;
- формування інформаційного середовища, орієнтованого на забезпечення ефективного інформаційного пошуку при вирішенні проблем.

Інформаційна складова у структурі маркетингу надає універсальні методи пошуку інформації, вивчення ринку, просування товарів, послуг, ідей, задоволення потреб споживачів.

Комунікаційні процеси є своєрідним джерелом формування інформаційного середовища, і, зважаючи на комунікативний характер маркетингової діяльності та розвиток інформаційних технологій у інформаційній концепції маркетингу, слід окреслити поняття *інформаційно-комунікаційне поле* маркетингової діяльності.

Інформаційно-комунікаційне поле маркетингової діяльності – це система взаємодії, засобів, методів та технологій управління інформаційними потоками і процесами з метою впливу на цільову аудиторію споживачів.

Таким чином, теоретичною основою інформаційної концепції маркетингу є системний зв'язок: *інформаційні науки – соціальна інформатика – інформаційна діяльність – інформаційні процеси та системи у соціальній сфері – прикладні соціально-комунікаційні технології – маркетинг*.

Узагальнення попередніх міркувань, спрямованих на виокремлення інформаційної складової як істотної властивості та суттєвої ознаки маркетингу, дає змогу констатувати перспективність подальшої розробки інформаційної концепції маркетингу, яка відповідає загальним цілям, завданням, принципам та основним напрямкам маркетингової діяльності.

Системоутворюючими категоріями інформаційної концепції маркетингу є інформація, інформаційний ресурс та соціальна комунікація. Базовими для інформаційної концепції маркетингу є науково обґрунтовані принципи, закони і закономірності інформаційної діяльності та соціальних комунікацій, відповідно до яких визначається зміст інформаційно-комунікаційної маркетингової діяльності, розкриваються її форми та види згідно з динамікою процесів якісного перетворення всієї інформаційної сфери життя, розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційних потреб споживачів.

Інформаційна концепція маркетингу може бути покладена в основу практичної освітньої діяльності, спрямованої на розв'язання завдань підготовки фахівців нового типу.

Так, освітня програма підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» формує у студентів інформаційні компетентності, представлені у стандарті вищої освіти, які у теоретичному та практичному аспектах відповідають сутності інформаційної концепції маркетингу. Її конвергентність із освітніми програмами Галузі знань 07 Управління та адміністрування, Спеціальність 075 Маркетинг утворює системну цілісність підготовки маркетолога за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» на основі інформаційної концепції маркетингу.

ВИСНОВКИ

Умовою функціонування маркетингу є цілеспрямований інформаційний обмін між виробниками, споживачами та іншими суб'єктами ринку.

Визначальна роль інформації, інформаційних процесів та їх зв'язку із цілями маркетингової діяльності вимагає предметного теоретичного осмислення у межах інформаційних та соціально-комунікативних наук.

Об'єктивна інформаційна природа маркетингу потребує окреслення інформаційної складової маркетингових комунікацій як основи розробки інформаційної концепції маркетингу.

Теоретико-методологічною основою розробки інформаційної концепції маркетингу є підхід із позиції інформаційних наук – міждисциплінарної галузі, пов'язаної зі збиранням, аналізом, класифікацією, маніпулюванням, зберіганням, пошуком, рухом, поширенням і захистом інформації. Зважаючи на широке коло наукових напрямів, які відносять до конгломерату інформаційних наук, виділено соціальну інформатику – наукову дисципліну, яка шляхом інформаційного підходу вивчає суспільне знання, соціальну комунікацію та управління суспільством.

Інформаційний підхід до виявлення сутності інформаційної діяльності у маркетингу дає змогу розкрити найбільш характерні інформаційні аспекти, що визначають функціонування і розвиток маркетингу, та обґрунтувати теоретичні основи його інформаційної концепції.

Системоутворюючими категоріями інформаційної концепції маркетингу є інформація, інформаційний ресурс та соціальна комунікація. Базовими для інформаційної концепції маркетингу є науково обґрунтовані принципи, закони і закономірності інформаційної діяльності, відповідно до яких визначається зміст інформаційно-комунікаційної маркетингової діяльності, розкриваються форми та види інформаційної маркетингової діяльності згідно з динамікою процесів якісного перетворення всієї інформаційної сфери життя, розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційних потреб споживачів.

Інформаційна концепція маркетингу може бути побудована на основі вивчення у системних зв'язках таких складових: інформаційні науки – соціальна інформатика – інформаційна діяльність – інформаційні процеси та системи у соціальній сфері – прикладні соціально-комунікаційні технології – маркетинг.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Гомольська, В. В. (2018). Трансформація концепції маркетингу в сучасному соціально-економічному просторі. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, 4(15), 11–15.
- Касьян, В. (2021). Маркетинг некомерційних суб'єктів: імплементація до змісту підготовки за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Бібліотечний вісник*, 2, 80–90. <https://doi.org/10.15407/bv2021.02.080>
- Литовченко, И. Л. (2011). *Генезис и эволюция информационно концепции маркетинга* [Монографія]. Наукова думка.
- Матвієнко, М., & Цивін, М. (2019). «Інформаційні науки» для «інформаційної справи»: виявлення інваріантів і взаємозв'язку. *Вісник Книжкової палати*, 3, 37–41.
- Наумова, О. Е. (2013). Підвищення ролі маркетингових інформаційних систем при забезпеченні ефективного управління маркетингом підприємства. *Економічний вісник Донбасу*, 2(32), 129–134.
- Новальська, Т., & Бачинська, Н. (2022). Інтернет-маркетолог за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»: функції та компетентності у конвергентних професійних практиках. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 9, 125–136. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259187>
- Новальська, Т., & Касьян, В. (2021). Теоретико-методологічні засади підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 7, 71–82. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233297>
- Окландер, М. А., Литовченко, И. Л., & Ботушан, М. І. (2011). *Маркетингові комунікації промислових підприємств в умовах інформаційної економіки* [Монографія]. Астропринт.

REFERENCES

- Homolska, V. V. (2018). Transformatsiia kontseptsii marketynhu v suchasnomu sotsialno-ekonomichnomu prostori [Transformation of marketing concept in the modern social and economic space]. *Eastern Europe: economy, business and management*, 4(15), 11–15 [in Ukrainian].
- Kasian, V. (2021). Marketynh nekomertsiiynykh subiektiv: implementatsiia do zmistu pidhotovky za spetsialnistiu 029 "Informatsiina, bibliotchna ta arkhivna sprava" [Marketing of Non-commercial Subjects: Implementation to the Content of Training in Specialty 029 "Information, Library and Archive"]. *Bibliotechnyi visnyk*, 2, 80–90. <https://doi.org/10.15407/bv2021.02.080> [in Ukrainian].
- Litovchenko, I. L. (2011). *Genesis i evolyutsiya informatsionnoi kontseptsii marketinga* [Genesis and evolution of the information concept of marketing] [Monograph]. Naukova dumka [in Russian].
- Matviienko, M., & Tsyvin, M. (2019). «Informatsiini nauky» dlia "informatsiinoi spravy": vyivlennia invariantiv i vzaiezozv'iazku ["Information science" for "information business": identifying invariants and interrelationships]. *Bulletin of the Book Chamber*, 3, 37–41 [in Ukrainian].
- Naumova, O. E. (2013). Pidvyshchennia roli marketynhovyykh informatsiinykh system pry zabezpechenni efektyvnoho upravlinnia marketynhom pidpriemstva [Increase of the Marketing Information Systems Role at Providing of Effective Marketing Management of Enterprise]. *Economic Herald of the Donbas*, 2(32), 129–134 [in Ukrainian].
- Novalska, T., & Bachynska, N. (2022). Internet-marketoloh za spetsialnistiu "Informatsiina, bibliotchna ta arkhivna sprava": funksiiv ta kompetentnosti u konverhentnykh profesiinykh

- praktykakh [Internet Marketing Specialist in Programme Subject Area "Information, Library and Archival Studies": Functions and Competences in Convergent Professional Practices]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 9, 125–136. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259187> [in Ukrainian].
- Noval'ska, T., & Kasian, V. (2021). Teoretyko-metodolohichni zasady pidhotovky internet-marketoloha za spetsialnistiu 029 "Informatsiina, bibliotekna ta arkhivna sprava" [Theoretical and Methodological Fundamentals of Internet Marketing Training in Specialty 029 "Information, Library and Archival Affairs"]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 7, 71–82. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233297> [in Ukrainian].
- Oklander, M. A., Lytovchenko, I. L., & Botushan, M. I. (2011). *Marketynhovi komunikatsii promyslovykh pidpriemstv v umovakh informatsiinoi ekonomiky* [Marketing communications of industrial enterprises in the conditions of the information economy] [Monograph]. Astroprint [in Ukrainian].

UDC 339.138:001.102]:316.77

Oksana Matvienko,

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: oxmix2017@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5772-848X*

Mykhailo Tsyvin,

*PhD in Technical Sciences, Associate Professor,
International Academy of Personnel Management
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: tsyvin2012@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0312-5805*

INFORMATION CONCEPTION OF MARKETING: APPROACHES TO UNDERSTANDING THE ESSENCE

The aim of the article is to outline the essence of information-resource and information-activity components as a system-forming foundation of marketing activities and a basis for further elaboration of information marketing concept.

Research methods. The method of crossing from the abstract to the concrete has been applied in order to define, separate and single out the informational component as an essential peculiarity and essential feature of marketing; hypothetical analysis has made it possible to highlight the essence of the informational marketing conception, and the informational approach – to reveal the informational essence of marketing activity.

Scientific novelty of the study consists in the following: the offer to consider marketing activity in the theoretical and methodological field of information sciences; the delineation of essential information components of marketing activity, which are information, information resources, information mechanism of marketing, information and communication field of marketing activity.

Main conclusions. The basis of information marketing conception is composed by scientifically grounded principles, laws and regularities of information activity, according to which the content of information and communication marketing activity is determined, as well as forms and types of information marketing activity are revealed in accordance with the

dynamics of the processes of qualitative transformation of the entire life information sphere, the development of information and communication technologies and information needs of consumers.

The informational approach to identifying the information activity essence in marketing makes it possible to reveal the most characteristic informational aspects that determine the functioning and development of marketing, and to substantiate the theoretical foundations of its informational conception.

The information conception of marketing can be well-founded on the basis of the study of the following components in the system connections: information sciences – social informatics – information activity – information processes and systems in social sphere – applied social and communication technologies – marketing.

Keywords: marketing, information conception of marketing, information activity, marketing activity, social communications, information resources.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2023 р.

**БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА
ОСВІТА**

LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION

УДК 378:[316.77:[001.102+002.1]]-048.22-048.35](477):001.891.3
DOI: 10.31866/2616-7654.11.2023.282673

СКЛАДОВІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТНО- ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УКРАЇНІ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ДОСЛІДНИЦЬКІ МЕТОДИ

Надія Бачинська,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Київський національний університет культури і
мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: n.bachynska17@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3912-7108

Метою статті є обґрунтування основних методологічних підходів та дослідницьких методів основних складових підготовки фахівців для системи документно-інформаційних комунікацій (ДІК) в Україні як напряму у межах інтегрованої спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (ІБАС) і наукової спеціальності 27.00.03 – Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство (наукова галузь 27 – соціальні комунікації).

Методи дослідження. Методологічні підходи до вивчення обраного об'єкта визначаються соціальною орієнтацією документно-інформаційної діяльності, історичною природою процесів її розвитку як педагогічної системи, диференціацією професійного простору і соціальним замовленням на підготовку кадрів відповідної кваліфікації.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні методологічних підходів та визначенні дослідницьких методів запропонованих складових, що виокремлені шляхом експлікації об'єкта дослідження, серед яких: теоретико-методологічні засади дослідження підготовки фахівців; еволюція підготовки фахівців; суспільні вимоги до підготовки фахівців; організаційно-освітні умови підготовки фахівців та концептуальна модель підготовки фахівців для системи документно-інформаційних комунікацій в умовах цифровізації.

Основні висновки. Розвиток системи підготовки фахівців для системи ДІК є інноваційним процесом, який вкладається у завдання соціального проєктування як виду науково-практичної діяльності, конструювання бажаних станів майбутнього та діагностики актуальних і перспективних проблем підготовки фахівців нової генерації.

Широкий контекст дослідження обраного об'єкта – історичний, соціокультурний, педагогічний – потребує застосування відповідних методів цих наук на кожному з етапів вивчення та до кожної зі складових об'єкта.

Наголошено, що вивчення становлення і розвитку підготовки фахівців для системи документно-інформаційних комунікацій в Україні в історичному контексті та процесах розвитку інноваційних змістових й організаційно-освітніх умов функціонування не вичерпується пропонованими методологічними підходами до дослідження обраного напряму, які є варіативними і передбачають застосування також інших методів досліджень.

Ключові слова: методологія; методи; система підготовки фахівців; система документно-інформаційні комунікації.

ВСТУП

Підготовка фахівців для системи документно-інформаційних комунікацій в Україні здійснюється у межах інтегрованої спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» і наукової спеціальності 27.00.03 – Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство (наукова галузь 27 – соціальні комунікації). Обраний об'єкт дослідження – складова соціально-гуманітарного знання, що характеризується багатофакторністю і потребує вироблення методологічних підходів та визначення методів для аналізу і прогнозування подальшого розвитку.

Методологічні підходи до вивчення окресленого об'єкта визначаються соціальною орієнтацією документно-інформаційної діяльності, історичною природою процесів її розвитку як педагогічної системи, диференціацією професійного простору і соціальним замовленням на підготовку фахівців відповідної кваліфікації.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ

Методологія досліджень у сучасних соціально-гуманітарних науках є предметом наукового зацікавлення вітчизняних вчених.

Так, О. Надибська (2010) наголошує на необхідності задіяння у соціогуманітарному пізнанні всього наявного методологічного інструментарію багатьох гуманітарних наук – соціальної психології, когнітивної психології, когнітивної соціології, когнітивної антропології, феноменології, культурології, герменевтики, діалогічної філософії тощо. Оскільки в аналізованій сфері пізнання найактивнішим чином використовуються різноманітні тексти, текстові свідчення і повідомлення, то суб'єкт пізнання повинен якнайширше спиратися на методологію тих численних наук, які мають справу з дослідженням різних аспектів та проявів людської знакової діяльності.

І. Починок (2007) акцентує, що нині самовизначення гуманітарних наук відбувається з урахуванням як іманентних тенденцій розвитку цих наук, так і їх зовнішніх – історичного, соціокультурного, загальнонаукового – контекстів. Їх значущість зумовлюється передусім тим, якою мірою вони сприяють забезпеченню цілісності та осмисленості історичного буття людини, наступності традицій і оновлення духовних цінностей.

Методологія власне бібліотекознавчих досліджень є предметом зацікавлення у працях О. Кобелева (2017) і також окреслена у циклі робіт О. Воскобойникової-Гузєвої (2015, 2017). Дослідниця, представивши результати аналізу методології та методів конкретних дисертаційних розвідок, присвячених актуальним соціокомунікаційним та інформаційно-технологічним проблемам бібліотечного соціального інституту, робить висновок, що методологія бібліотекознавства перебуває в активній фазі свого розвитку, збагачується теоретико-методологічними здобутками суміжних галузей знання, використовує різноманітний арсенал дослідницьких методик і методів, які дають змогу всебічно представити специфіку функціонування бібліотечного соціального інституту як рівноправного партнера у розбудові суспільства знань.

Метою статті є обґрунтування основних методологічних підходів та дослідницьких методів складових підготовки фахівців для системи документно-інформаційних комунікацій (ДІК) в Україні як напряму у межах інтегрованої спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (ІБАС) і наукової

спеціальності 27.00.03 – Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство (наукова галузь 27 – соціальні комунікації).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Формулювання методологічних підходів визначається складовими, виокремленими шляхом експлікації об'єкта дослідження, які, зберігаючи взаємозв'язок та єдність, можуть бути умовно представлені таким чином:

- теоретико-методологічні засади дослідження підготовки фахівців для системи документно-інформаційних комунікацій в Україні;
- еволюція підготовки фахівців;
- суспільні вимоги до підготовки фахівців;
- організаційно-освітні умови підготовки фахівців;
- концептуальна модель підготовки фахівців для системи документно-інформаційних комунікацій в умовах цифровізації.

Відповідно, представлені складові потребують:

- дослідження історії становлення системи підготовки фахівців;
- аналізу стану та розвитку галузей документно-інформаційної діяльності, їх основних підсистем і напрямів діяльності, згідно з якими формулюються вимоги до компетентностей сучасного фахівця;
- соціального проєктування і концептуального моделювання спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у системі вищої освіти України у контексті розвитку її інноваційних змістових та організаційно-освітніх умов функціонування.

Становлення й розвиток підготовки фахівців для системи ДІК є об'єктом соціальної реальності і як цілісна частина її представлення відображають узагальнення знань про конкретні соціальні процеси, соціальні відношення, позиції та чинники, які суттєво впливають на досліджувані у цьому об'єкті явища і процеси.

Нижче представлено міркування стосовно методології дослідження виділених складових об'єкта із розкриттям контексту їх обґрунтування.

Теоретико-методологічні засади дослідження підготовки фахівців для системи документно-інформаційних комунікацій в Україні

При інформаційному аналізі наукових проблем використовуються наукометричні методи, які дають змогу повною мірою об'єктивувати як кваліметричні характеристики змістового наповнення документів, так і тематичну їх характеристику: метод контент-аналізу, семантичний аналіз документів, метод ключових слів. Останній використовують як методичну основу системного аналізу предметного змісту документів, який дає змогу визначити семантику наукової проблеми. Одним із методів, що застосовується на початковому етапі, є *публікаційний*, який ґрунтується на вивченні висловлювань у науковій пресі про об'єкт дослідження і дозволяє одержати об'єктивну (в тому числі і прогностичну) інформацію. Публікаційний метод дає змогу співвіднести дані, одержані для різних етапів розвитку напрямку, щоб виявити їх еволюцію під впливом фактора часу. Якісний аналіз документальних інформаційних потоків ґрунтується на вивченні змістових характеристик документа, які визначають їх значущість для виконуваних досліджень.

Наступна складова дослідження – *еволюція підготовки фахівців для системи документно-інформаційних комунікацій в Україні* – має виражений історич-

ний контекст, і адекватним є застосування методів історичної науки, зокрема, історичної періодизації для впорядкування масиву емпіричної та теоретичної інформації за часовою протяжністю з метою поглиблення пізнання й розуміння змінних станів предмета дослідження, та історико-генетичного для послідовного розкриття властивостей, функцій, змін порядку підготовки кадрів для системи ДІК у процесі її історичного руху.

В історико-педагогічному контексті дослідження слід скористатись системним підходом, згідно з яким необхідно брати до уваги всі елементи педагогічної системи у цілому або покомпонентно, зумовлені вимогами історичного розвитку суспільства та науково-технічного прогресу, вдосконалювати хоча б один із них, а також враховувати численні зовнішні і внутрішні чинники та умови функціонування системи.

У заявленому предметі дослідження такими складовими є основні етапи у підготовці фахівців – бібліотекарів, архівістів і документознавців із 1991 р. до введення у 2016 р. інтегрованої спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Системний методологічний підхід дає змогу з'ясувати причини виникнення, обставини, які слугували чинниками для розвитку освітніх напрямів підготовки фахівців як історико-педагогічного явища, виявити процеси, пов'язані із ним у просторі та часі, констатувати факт розвитку цих процесів, встановити їх значення та наслідки.

У цьому контексті адекватним є застосування традиційного для історико-педагогічних досліджень принципу історизму, який дає змогу зрозуміти процеси еволюції системи підготовки фахівців у конкретно-історичних умовах.

Суспільні вимоги до підготовки фахівців для системи документно-інформаційних комунікацій в Україні формуються чинними та перспективними цифровими практиками установ у сфері документно-інформаційної діяльності, диференціацією професійних ресурсів, необхідних для виконання завдань в умовах цифровізації, і передбачають розробку відповідних освітньо-професійних програм.

Принципово важливим є дотримання принципу єдності теорії і практики для подальшої побудови концептуальної моделі підготовки фахівців для системи ДІК, застосування досягнень теорії та глибокого і всебічного наукового аналізу практичної діяльності майбутніх фахівців, що дасть змогу окреслити ефективні шляхи їх підготовки.

Виявлення сучасних цифрових практик бібліотек, архівів та загалом документно-інформаційної діяльності установ потребує застосування сукупності методів. Зокрема, опрацювання документальних масивів публікацій у фахових виданнях та у виданнях, які, за законом Бредфорда, перебувають не у «ядерній» зоні з документно-інформаційної тематики, а у більш віддалених тематичних зонах, зокрема, інформаційних технологій, штучного інтелекту. Це дасть змогу оцінити характер напрямів розвитку цифрових технологій для документно-інформаційної діяльності. Впорядкована сукупність термінів, які описують тенденції розвитку цифрових практик у сучасних бібліотеках, архівах, індустрії контенту та медіа, утворює «семантичний спектр» термінів та відповідних їм документів, що підлягають подальшому вивченню.

Ще одним із методів дослідження є безпосередній аналіз сайтів і сторінок бібліотек, архівів та широкого спектра організацій сектору індустрії контенту, наявних у соціальних медіа, який також дає змогу виявити «семантичний спектр» сучасних цифрових практик цих установ.

Відповідно до розвитку цифрових технологій суттєво змінюються вимоги до професійних ресурсів сучасної документно-інформаційної діяльності, відбувається диференціація змісту діяльності у напрямі міждисциплінарності. Характеристикою «зовнішніх» змін професійних ресурсів документно-інформаційної діяльності є поява неологізмів та іншомовних термінів у назвах професій, що потребує аналізу співвідношення їх із традиційними назвами та відповідністю сутнісним змінам у власне професійній діяльності, що дасть змогу подальшого проектування і прогнозування їх професійної підготовки. Необхідність визначення і зіставлення базових термінів предметної області із новими термінами, що актуалізуються у освітньо-професійній сфері внаслідок цифровізації, потребує термінологічного аналізу, який дає змогу виявити відповідність іншомовних термінів сутності діяльності у сфері документно-інформаційної діяльності.

Методи і методики контент-аналізу веб-сайтів, зокрема платформ із пошуку/пропозицій вакансій, сайтів підприємств та організацій, на яких представлено наявні вакансії, посадові інструкції з вимогами до компетентностей фахівця, дадуть змогу виявити зміст трудових функцій, вимог до кваліфікації сучасних фахівців документно-інформаційного профілю. Контент-аналіз як метод якісно-кількісного вивчення змісту повідомлень дозволяє одержати достовірну інформацію про соціальну реальність.

Запропоновані методологічні підходи сприяють спрямованому формуванню актуальних професійних ресурсів документно-інформаційної діяльності у межах спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» шляхом розробки відповідних освітньо-професійних програм підготовки (ОПП) фахівців.

Освітньо-професійні програми «цифрового» спрямування за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

Вивчення чинних і пропозиції перспективних ОПП «цифрового спрямування» потребують застосування методів семантичного та логічного аналізу масиву документів (фахових наукових публікацій, контенту інтернет-ресурсів) для виявлення стану теорії і практики підготовки фахівців за міждисциплінарними освітньо-професійними програмами.

Аналіз зарубіжного досвіду та міждисциплінарність актуальних освітніх програм вимагає встановлення схожості між педагогічними системами для обґрунтування дидактичної можливості реалізації запропонованої освітньо-професійної програми, що потребує застосування методу аналогій.

Становлення й розвиток системи підготовки кадрів для ДІК перебуває у контексті загальних положень поняття соціального проектування. Розробка освітньо-професійних програм підготовки фахівців для системи документно-інформаційних комунікацій є видом соціального проектування, необхідність якого зумовлена:

- суспільною потребою в цілеспрямованому планомірному, передбаченому й керованому розвитку системи підготовки фахівців як соціального об'єкта;
- потребою у створенні динамічних соціальних систем, які характеризувалися б внутрішньою збалансованістю і гармонією у відношеннях з іншими системами.

Зазначимо, що принципово важливими при розробці освітньо-професійних програм є методи діагностики, зокрема моніторинг, експертні оцінки і прогнози щодо ринку праці та компетентнісних вимог до фахівця.

Змістове наповнення актуальних освітньо-професійних програм потребує застосування методу педагогічного проектування – для пропозиції інтегрованих навчальних дисциплін до освітньо-професійної програми відповідно до виявлених на попередньому етапі суспільних вимог до змісту діяльності та компетентностей майбутнього фахівця.

Поміж принципів педагогічного проектування виділяють:

– принцип саморозвитку проєктованих систем, процесів, ситуацій, що передбачає створення їх динамічними, гнучкими, здатними по ходу реалізації до змін, перебудови, ускладнення або спрощення;

– принцип діагностованості, що передбачає організацію постійного зворотного зв'язку, реалізацію вимірювального інструментарію, моніторинг функціонування системи на практиці.

Розробка *концептуальної моделі підготовки фахівців для системи документно-інформаційних комунікацій в умовах цифровізації* як мета дослідження має потребу звертання до низки методологічних підходів.

Досягнення цієї мети потребує методології концептуального моделювання для окреслення адекватності «цифрових» професійних спеціалізацій у підготовці фахівців для системи ДІК спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», виявлення їх взаємозв'язку із сучасними цифровими практиками у документно-інформаційній сфері діяльності та відповідності професійних ресурсів новим компетентнісним вимогам.

На об'єктивну складність концептуальностворюючої діяльності у гуманітарних науках, зокрема у межах розроблення концепції проектування інноваційних педагогічних систем, звертається увага у статті В. Докучаєвої (2017). У загальному розумінні верифікація – логіко-методологічна процедура встановлення істинності наукової гіпотези (так само як і поодинокого, конкретно-наукового твердження) на підставі її відповідності емпіричним даним (пряма або безпосередня верифікація) або теоретичним положенням, що відповідають емпіричним даним (непряма верифікація).

Дослідниця акцентує на необхідності верифікації як методологічної процедури науково-педагогічного дослідження і закликає брати до уваги той факт, що верифікація науково-педагогічної концепції є складною методологічною процедурою, розгляд якої має здійснюватись у структурі гіпотетико-дедуктивного методу. Цей метод дає змогу окреслити основні концепти функціонування й розвитку спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Верифікація пропонованої концептуальної моделі у контексті обраного у цій роботі об'єкта дослідження буде забезпечена виконанням вищеописаних методологічних процедур стосовно вихідних теоретичних положень, виявленням умов становлення та аналізом сучасного стану змісту документно-інформаційної діяльності, розвитку ринку праці, професійної диференціації на ньому.

ВИСНОВКИ

Розвиток системи підготовки фахівців для системи ДІК є інноваційним процесом, який вкладається у завдання соціального проектування як виду науково-практичної діяльності, конструювання бажаних станів майбутнього і діагностики актуальних і перспективних проблем підготовки фахівців нової генерації.

Широкий контекст дослідження обраного об'єкта – історичний, соціокультурний, педагогічний – потребує застосування відповідних методів цих наук на кожному з етапів вивчення та до кожної зі складових об'єкта.

Вивчення становлення і розвитку підготовки фахівців для системи документно-інформаційних комунікацій в Україні у її історичному контексті та процесах розвитку її інноваційних змістових та організаційно-освітніх умов функціонування не вичерпується пропонованими методологічними підходами до дослідження обраного напрямку, які є варіативними і передбачають застосування також інших методів досліджень.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Воскобойнікова-Гузєва, О. (2015). Методологія бібліотекознавчих досліджень: новітні підходи. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 42, 7–20.
- Воскобойнікова-Гузєва, О. (2017). Розвиток методології бібліотекознавчих досліджень: традиції та новації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 26–31.
- Докучаєва, В. В. (2017). Верифікація як критерій результативності науково-педагогічного дослідження. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*, 80(1), 14–20.
- Кобелев, О. М. (2017). Методологія сучасного бібліотекознавства: стан та напрями розвитку. *Вісник Харківської державної академії культури. Серія: Соціальні комунікації*, 50, 88–100.
- Надиська, О. Я. (2010). Соціогуманітарне пізнання у контексті визначення цінностей та пріоритетів розвитку соціуму. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, 41, 83–94.
- Починок, І. Б. (2007). Проблема наукової легітимації гуманітарного знання. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філософія*, 109, 115–122.

REFERENCES

- Dokuchaeva, V. V. (2017). Verifikatsiia yak kryterii rezultatyvnosti naukovo-pedahohichnoho doslidzhennia [Verification as a criterion of the effectiveness of scientific and pedagogical research]. *Collection of Research Papers «Pedagogical Sciences»*. 80(1), 14–20 [in Ukrainian].
- Kobieliiev, O. M. (2017). Metodolohiia suchasnoho bibliotekoznavstva: stan ta napriamy rozvytku [Methodology of modern library science: state and trends of development]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture. Series: Social Communications*, 50, 88–100 [in Ukrainian].
- Nadybska, O. Ya. (2010). Sotsiohumanitarne piznannia u konteksti vyznachennia tsinnosti ta priorytetiv rozvytku sotsiumu [Socio-humanitarian knowledge in the context of determining the values and priorities of social development]. *Humanities Bulletin of Zaporizhzhie State Engineering Academy*, 41, 83–94 [in Ukrainian].
- Pochynok, I. B. (2007). Problema naukovoї lehytymatsii humanitarnoho znnannia [The problem of the scientific legitimation of humanitarian knowledge]. *Bulletin of the Cherkasy National University. Series: Philosophy*, 109, 115–122 [in Ukrainian].
- Voskoboinikova-Huzieva, O. (2015). Metodolohiia bibliotekoznavchyykh doslidzhen: novitni pidkhody [New Approaches to Research Activity in Methodology of Library Science]. *Academic Papers of Vernadsky National Library of Ukraine*, 42, 7–20 [in Ukrainian].
- Voskoboinikova-Huzieva, O. (2017). Rozvytok metodolohii bibliotekoznavchyykh doslidzhen: tradytsii ta novatsii [Development of methodology of library and research studies: traditions and news]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 26–31 [in Ukrainian].

UDC 378:[316.77:[001.102+002.1]]-048.22-048.35(477):001.891.3

Nadiia Bachynska,
PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: n.bachynska17@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3912-7108

COMPONENTS OF TRAINING THE PERSONNEL FOR THE DOCUMENT AND INFORMATION COMMUNICATIONS IN UKRAINE: METHODOLOGY AND RESEARCH METHODS

The aim of the article is to substantiate the main methodological approaches and research methods of the personnel training for the document and information communication (DIC) system in Ukraine as a direction within the integrated speciality 029 “Information, library and archival affairs” (ILAA), and a scientific specialty 27.00.03 – Book studies, library studies, bibliographic studies (scientific field 27 – social communications).

Research methods. Methodological approaches to the study of the chosen object are determined by the social orientation of document and information activity, the historical nature of the processes of its development as a pedagogical system, professionalization and differentiation of the professional space, and are determined by the social order for the training of personnel with appropriate qualifications.

Scientific novelty consists in the substantiation of methodological approaches and in determination the research methods of the offered components, which are distinguished by explication of the research object, among which are these ones: theoretical and methodological foundations of the study of the specialists’ training; social requirements for the training of specialists; organizational and educational conditions for the training of specialists, and the conceptual model of training specialists for the system of document and information communications in conditions of digitalization.

Main conclusions. The development of the personnel training system for the DIC system is an innovative process that is invested in the task of social design as a type of scientific and practical activity, the construction of desired future states and the diagnosis of current and promising problems of training new generation specialists.

The broad context of the study of the chosen object – historical, sociocultural and pedagogical – requires the application of appropriate methods of these sciences at each of the stages of study and to each of the components of the object.

It is emphasized that the study of the formation and development of personnel training for the system of document and information communications in Ukraine in the historical context and the processes of development of innovative content and organizational and educational conditions of functioning are not exhausted by the offered methodological approaches to the research of the chosen direction, which are variable and involve the use of other research methods as well.

Keywords: methodology; methods; personnel training system; document and information communication system.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2023 р.

УДК 378.147:004.77]:[02+930.25](477):378.22
DOI: 10.31866/2616-7654.11.2023.282674

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ «КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОШУКУ» ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ

Оксана Збанацька,
докторка наук з соціальних комунікацій,
доцентка,
кандидатка історичних наук,
Київський університет культури
(Київ, Україна)
e-mail: ZbanatskaO@i.ua
ORCID: 0000-0003-0413-7576

Метою статті є висвітлення практики викладання освітньої компоненти «Концептуальні засади інформаційного пошуку» для магістрів за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у Приватному вищому навчальному закладі «Київський університет культури».

Методи дослідження. Було застосовано науковий аналіз, синтез, узагальнення – для виокремлення змісту методики викладання та узагальнення інформації про вміст освітньої компоненти «Концептуальні засади інформаційного пошуку»; структурний – для визначення її структури; класифікації – для типологізації основних організаційних форм освітнього процесу. Логічний та системний підходи дозволили виявити особливості викладання освітньої компоненти, простежити взаємозв'язок теорії і практики.

Наукова новизна дослідження полягає у висвітленні особливостей викладання освітньої компоненти «Концептуальні засади інформаційного пошуку» для магістрів за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у Приватному вищому навчальному закладі «Київський університет культури», які раніше не розглядалися, та його практичного досвіду.

Основні висновки. Освітня компонента «Концептуальні засади інформаційного пошуку» є необхідною для майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Використання при її викладанні таких інноваційних методів, як побудова інтелект-карт і фасетів, розробка словникових статей для інформаційно-пошукового тезауруса із прикріпленням до кожного здобувача освіти персональної теми, пов'язаної з майбутньою магістерською роботою, формує у них уяву про предмет дослідження, а робота із сайтами бібліотек та архівів дає змогу накопичити інформаційні ресурси для написання роботи. Перспективи подальших досліджень полягають у тому, що обговорення структури, змістовного наповнення та особливостей викладання освітніх компонент має відбуватися на постійній основі, щоб покращити підготовку фахівців інформаційної сфери і сприяти подальшому розвитку спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Ключові слова: викладання; «Концептуальні засади інформаційного пошуку»; маістри; освітня компонента; Приватний вищий навчальний заклад «Київський університет культури».

ВСТУП

У 2015 році в Україні започатковано нову спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», що сприяло продовженню розробки різних освітніх програм. В Законі України «Про освіту» (2017) зазначено, що освітня програма – це «єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання». Кожна навчальна дисципліна розглядається як окрема освітня компонента, яка має свою структуру, чіткий набір результатів навчання, визначені види навчальної діяльності, критерії оцінювання.

При розробці освітніх компонент враховується багато чинників, зокрема: вона обов'язкова чи вибіркова; теоретичного чи практичного спрямування; скільки годин відведено на її вивчення в рамках освітньої програми та ін. Також велику роль відіграє особистий педагогічний і практичний досвід викладача, його креативність.

Потрібно враховувати і поточну ситуацію в країні. Сучасна вища освіта здобувається переважно дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, які стали невід'ємною частиною життя викладачів та здобувачів освіти. Учасники навчального процесу пристосовуються до нових форм проведення занять, які в майбутньому повноцінно інтегруються в освітнє середовище.

Крім того, викладачі повинні звернути увагу на особливості викладання освітніх компонент, оскільки від цього залежить засвоєння матеріалу здобувачами освіти.

В сучасному інформаційному суспільстві для студентів рушійною силою є інформація, знання інформаційних технологій, володіння навичками працювати з первинною і вторинною інформацією. Останнє передбачає проведення різних видів інформаційного пошуку, який реалізується в бібліотечних, архівних, інформаційних установах, мережі інтернет. Саме цьому виду інформаційної діяльності присвячено освітню компоненту «Концептуальні засади інформаційного пошуку».

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Теоретичні та методичні особливості викладання освітніх компонент для спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» сьогодні не часто потрапляють у поле уваги науковців і викладачів закладів вищої освіти.

Загальні питання підготовки фахівців інформаційної сфери в контексті сталого розвитку ООН до 2030 року висвітлено в публікації О. Воскобойнікової-Гузевої (2020).

У наукових працях Н. Бачинської і Т. Новальської (2019; Бачинська, 2018) досліджено етапи становлення та розвитку бібліотечно-інформаційної освіти в Україні загалом та в Київському національному університеті культури і мистецтв зокрема. Основним концептам вищої інформаційної освіти присвячено ряд публікацій О. Матвієнко та М. Цивіна (2017, 2018, 2021а); трендам модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти України і критеріям результативності ступеневої підготовки фахівців зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» – праці А. Соляник (2017, 2018); необхідність розвитку цифрових компетентностей здобувачів освіти бібліотечних спеціальностей висвітлено І. Давидовою та О. Мар'їною (2020).

У зв'язку з актуалізацією та модернізацією освітніх програм пропонуються нові спеціалізації: інтернет-маркетолог (Новальська & Касьян, 2021), HR-менеджер (Матвієнко & Цивін, 2021b).

Об'єктом уваги освітян ставали й особливості викладання окремих освітніх компонент, таких як: бібліотечно-інформаційне обслуговування (Новальська, 2019), інформаційно-аналітична діяльність (Загуменна & Кузьменко, 2022), стандартизація в інформаційній, бібліотечній та архівній справі (Пшенична та ін., 2021), теорія документно-інформаційних потоків (Прокопенко, 2017). Сьогодні таких публікацій замало, а обмін досвідом викладання освітніх компонент є важливим у контексті якісної підготовки здобувачів освіти.

Отже, **метою статті** є висвітлення практики викладання освітньої компоненти «Концептуальні засади інформаційного пошуку» для магістрів за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у Приватному вищому навчальному закладі «Київський університет культури».

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні використано: методи наукового аналізу, синтезу, узагальнення – для виокремлення змісту методики викладання та узагальнення інформації про вміст освітньої компоненти «Концептуальні засади інформаційного пошуку»; структурний – для визначення її структури; класифікації – для типологізації основних організаційних форм освітнього процесу. Логічний та системний підходи дозволили виявити особливості викладання освітньої компоненти, простежити взаємозв'язок теорії і практики.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Освітня компонента «Концептуальні засади інформаційного пошуку» належить до вибіркової освітньої компоненти підготовки фахівців освітньої програми «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у Приватному вищому навчальному закладі «Київський університет культури» (2022). Робочу програму і її силабус складено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів за зазначеною спеціальністю.

Мета освітньої компоненти полягає у наданні здобувачам уявлень про можливі та найбільш ефективні шляхи пошуку інформації в різноманітних інформаційно-пошукових системах. Виходячи із окресленої мети, завдання освітньої компоненти сформульовано так: розкрити основні принципи інформаційного пошуку, допомогти здобувачам освіти оволодіти навичками роботи з евристичним апаратом документального масиву на різних носіях інформації та здатності застосовувати знання на практиці, надати їм вміння здійснювати пошук документів в електронних каталогах, базах даних, інформаційно-пошукових системах, засобами інтернету.

Відповідно до Стандарту вищої освіти України другого (магістерського) рівня, галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (2019), освітня компонента «Концептуальні засади інформаційного пошуку» спрямована на формування загальних:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу;

- вміння виявляти, порушувати та вирішувати проблеми;
- здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт і фахових компетентностей:
 - здатність організувати роботу та здійснювати керівництво інформаційно-аналітичними структурними підрозділами на підприємствах, в організаціях і установах, зокрема в архівних, бібліотечних, інформаційних;
 - здатність відстежувати тенденції розвитку предметної сфери шляхом проведення аналізу інформаційних потоків і масивів;
 - здатність застосовувати комп'ютерні технології з метою вдосконалення професійної діяльності, розуміти принципи проєктування та функціонування автоматизованих БД, семантичного вебу, веб-сервісів і соціальних медіа;
 - здатність використовувати у фаховій діяльності знання наукових принципів і методів архівознавства, бібліотекознавства, стратегії, моделі, стандарти та методи розвитку, адміністрування бібліотечних, документаційних і архівних систем;
 - здатність організувати та реалізовувати маркетингову діяльність інформаційних установ;
 - здатність здійснювати інформаційний моніторинг.
- Опанування здобувачами освітньої компоненти «Концептуальні засади інформаційного пошуку» дає змогу отримати такі програмні результати навчання:
 - формувати стратегії системної організації, модернізації, підвищення ефективності управління інформаційною, бібліотечною та архівною справою;
 - здійснювати організацію й управління інформаційно-аналітичною діяльністю на підприємствах та установах;
 - застосовувати технології створення та підтримки функціонування електронних бібліотек і архівів, вивчення й задоволення інформаційних потреб користувачів;
 - здійснювати процедури аналітико-синтетичного опрацювання наукової та управлінської інформації;
 - володіти методиками бібліо- та вебметричного аналізу інформаційних потоків і масивів;
 - розробляти моделі предметної галузі, застосовувати принципи проєктування автоматизованих баз даних, семантичного вебу, веб-сервісів і соціальних медіа в інформаційній діяльності;
 - створювати та реалізовувати затребувані споживачами інформаційні продукти і послуги;
 - здійснювати маркетингові дослідження ринку інформаційних продуктів і послуг;
 - застосовувати законодавчі та нормативні документи, що регулюють функціонування інформаційної сфери.

Освітня компонента «Концептуальні засади інформаційного пошуку» спирається на програмні результати навчання, отримані здобувачами на бакалавраті у межах дисциплін «Аналітико-синтетичне опрацювання документів», «Інформаційні продукти, послуги, ринок», «Інформаційно-аналітична діяльність», та інтегрується з такими освітніми компонентами, як «Менеджмент інформаційної, бібліотечної та архівної справи», «Інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності», «Бази даних та серверні веб-технології» та ін.

Загальний обсяг освітньої компоненти «Концептуальні засади інформаційного пошуку» 5 кредитів – 150 годин, у тому числі: 30 годин лекційних, 20 годин практичних занять, 100 годин – самостійна робота. Вона вивчається на 1 курсі магістратури, розрахована на один семестр і завершується іспитом.

Освітня компонента «Концептуальні засади інформаційного пошуку» має таку тематичну структуру:

Розділ 1. Теоретичні засади інформаційного пошуку.

Розділ 2. Інформаційні ресурси документно-інформаційних установ.

Розділ 3. Основні засоби інформаційного пошуку.

Розділ 4. Окремі види евристик.

Основними організаційними формами освітнього процесу є лекції, практичні заняття, самостійна робота здобувачів освіти, заходи з контролю їхніх знань.

Теоретичні питання освітньої компоненти розглядаються на лекціях, які супроводжуються презентаціями і поясненнями, коли викладач додатково розкриває сутність понять і процесів стосовно теми заняття. Порядок викладення теоретичних положень починається з розгляду сучасного інформаційного простору, евристичного підґрунтя інформаційного пошуку, основних видів та типів документів як об'єктів пошуку. Наступним є розгляд інформаційних ресурсів бібліотечних і архівних установ. Далі приділяється увага загальним принципам інформаційного пошуку, інформаційно-пошуковим мовам та тезаурусам. Наостанок здобувачі освіти знайомляться з окремими видами евристик: документною, бібліографічною, архівною, літературознавчою, документною в інтернеті.

Закріплення теоретичних положень освітньої компоненти відбувається на практичних заняттях, для виконання яких залучаються інформаційно-комунікаційні технології. Особливістю є те, що за кожним здобувачем освіти закріплюється персональна тема, пов'язана з майбутньою магістерською роботою. В ході виконання практичних робіт у них формується уява про предмет дослідження і накопичуються інформаційні ресурси для написання роботи. Так, при побудові інтелект-карт і фасетів вимальовується предметне поле дослідження; при розробці словникових статей для інформаційно-пошукового тезауруса – окреслюються взаємозв'язки персональної теми з іншими. Робота із сайтами бібліотек та архівів дозволяє ознайомитись з електронними каталогами, сервісами, базами даних. За допомогою пошукового сервера Google (www.google.com.ua) здобувачі освіти здійснюють пошук різноманітної інформації (поточне котирування валют, розклад руху потягів, нормативні акти та зміни в законодавстві, періодичні видання за фахом, конференції за фахом, електронні карти тощо).

Одним з основних засобів засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час є самостійна робота. Її головною метою є «закріплення, розширення й поглиблення набутих у процесі аудиторної роботи компетентностей, а також самостійне вивчення та засвоєння нового матеріалу під керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі, для досягнення програмних результатів навчання» (Прокопенко, 2017).

Самостійна робота здобувачів освіти охоплює такі форми:

- опрацювання літератури з теми;
- підготовка відповідей на запропоновані викладачем питання;
- підготовка повідомлень-досліджень на запропоновані теми;

- аналіз інформаційних ресурсів, представлених на сайтах провідних бібліотек і архівів країни;
- підготовка презентацій для демонстрації результатів роботи;
- написання методики інформаційного пошуку;
- наведення прикладів інформаційно-пошукових мов.

В основу оцінювання навчальних досягнень студентів з освітньої компоненти «Концептуальні засади інформаційного пошуку» покладено накопичувальну систему. Здобувачі освіти накопичують бали за відвідування лекцій, виконання практичних і самостійних робіт. Кількість балів за самостійну роботу залежить від вчасності, повноти, якості, самостійності виконання, креативності. Підсумковий контроль здійснюється на іспиті, який проводиться у формі тестування.

Методичне забезпечення освітньої компоненти охоплює робочу програму, силабус, опорні конспекти лекцій у вигляді презентацій, засоби підсумкового контролю, критерії оцінювання знань здобувачів та шкалу оцінювань.

Здобувачам освіти надаються рекомендовані інформаційні джерела (основна та допоміжна література, інший контент для навчання). З освітньої компоненти «Концептуальні засади інформаційного пошуку» відсутні навчальні видання, тому її вміст цілком залежить від авторського бачення викладача. Як основну літературу студентам запропоновано: навчальний посібник Н. В. Карамішевої (2013); дві монографії О. М. Збанацької (2017, 2018) та статті у фахових виданнях: Л. С. Прокопенко (2005), Н. М. Христова (2005, 2010).

Список рекомендованої допоміжної літератури містить навчальні, довідкові, наукові видання, а також статті із періодичних та продовжуваних видань («Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Вісник Харківської державної академії культури», «Довідник секретаря та офіс-менеджера», «Наука та інновації»).

Інший контент для навчання містить посилання на сайти провідних бібліотек та архівів України.

У 2020–2021 роках навчальному процесу заважала пандемія, у 2022-му – повномасштабна війна. Для закладів вищої освіти вже стало звичним дистанційне навчання з використанням різноманітних інформаційно-комунікаційних технологій. Налагодження комунікації зі здобувачами освіти відбувається у синхронному та асинхронному режимах.

Щодо опанування освітньої компоненти «Концептуальні засади інформаційного пошуку», то для проведення лекцій використовується Zoom – сервіс, що дозволяє організувати відеоконференції та онлайн-зустрічі.

Матеріали лекцій, завдання для практичних занять і самостійної роботи завантажуються на Moodle – навчальну платформу, призначену для об'єднання суб'єктів дистанційного навчання в одну надійну, безпечну та інтегровану систему для створення персоналізованого навчального середовища, і доступні здобувачам освіти 24/7. Для самостійних робіт визначається термін виконання. Виконані практичні та самостійні роботи здобувачі освіти також завантажують на платформу Moodle, де викладач має змогу їх перевірити і оцінити.

Підсумковий контроль здійснюється на іспиті, який проводиться у формі тестування на цій же платформі.

ВИСНОВКИ

Освітня компонента «Концептуальні засади інформаційного пошуку» є необхідною для майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи, адже сфера їх діяльності напряму пов'язана з інформаційним пошуком, а вміння поєднувати теоретичні знання із практикою – одне з головних завдань курсу.

Відсутність навчальних видань робить лекцію основною формою навчального процесу, а її вміст цілком залежить від авторського бачення викладача.

Раціонально організована самостійна робота є необхідною складовою якісної методики викладання, що забезпечує ефективне засвоєння теоретичних та прикладних знань здобувачами освіти, набуття ними потрібних компетентностей.

Розвиток дистанційного навчання, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у системі інформаційної освіти є перспективними. Ці технології повинні постійно вдосконалюватися, щоб сприяти адаптації до нових реалій освітнього процесу і забезпечити високу якість освіти. Освітній простір та освітній процес мають стати більш сучасними.

Використання при викладанні освітньої компоненти «Концептуальні засади інформаційного пошуку» таких інноваційних методів, як побудова інтелект-карт і фасетів, розробка словникових статей для інформаційно-пошукового тезауруса із прикріпленням до кожного здобувача освіти персональної теми, пов'язаної з майбутньою магістерською роботою, формує у них уяву про предмет дослідження, а робота із сайтами бібліотек та архівів дає змогу накопичити інформаційні ресурси для написання роботи. Таким чином, створюються умови для підвищення якості фахової підготовки студентів, які навчаються за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», а це дає змогу сформулювати в них передбачені Стандартом вищої освіти України другого (магістерського) рівня загальні і фахові компетентності.

Перспективи подальших досліджень полягають у тому, що обговорення структури, змістовного наповнення та особливостей викладання освітніх компонент має відбуватися на постійній основі, щоб покращити підготовку фахівців інформаційної сфери і сприяти подальшому розвитку спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бачинська, Н. (2018). Бібліотечно-інформаційна освіта в Україні: етапи розвитку та характерні ознаки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 57–67.
- Верховна Рада України. (2017, 5 вересня). *Про освіту* (Закон № 2145-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Воскобойнікова-Гузєва, О. (2020). Цілі сталого розвитку ООН до 2030 року: імплементація в освітньому процесі підготовки фахівців інформаційної справи в Україні. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 6, 84–96. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.6.2020.218613>
- Давидова, І., & Мар'їна, О. (2020). Розвиток цифрових компетентностей студентів бібліотечних спеціальностей. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 6, 97–104. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.6.2020.218614>

- Загуменна, В. В., & Кузьменко, О. І. (2022). Інформаційно-аналітична діяльність як наукова та навчальна дисципліна: еволюція, тенденції розвитку. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 4, 102–107. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2022.269817>
- Збанацька, О. М. (2017). *Розвиток інформаційно-пошукових мов у пошукових системах бібліотек і архівів* [Монографія]. Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв.
- Збанацька, О. М. (2018). *Комунікаційні засади документної евристики* [Монографія]. Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв.
- Карамішева, Н. В. (2013). *Евристика*. ПАІС.
- Матвієнко, О., & Цивін, М. (2017). Вища інформаційна освіта: основні концепти визначення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 4–11.
- Матвієнко, О., & Цивін, М. (2018). «Управління знаннями» як методологічний орієнтир пошуку концепту спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 2, 66–76. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.2.2018.152776>
- Матвієнко, О., & Цивін, М. (2021a). «Цифрові» професії інформаційного фахівця: освітні перспективи і вимоги ринку праці. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 7, 58–70. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233279>
- Матвієнко, О., & Цивін, М. (2021b). HR-менеджер: професія «людина –знакова система» за освітньою спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Вісник Книжкової палати*, 7, 13–17. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2021.7\(300\).13-17](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2021.7(300).13-17)
- Міністерство освіти і науки України. (2019, 24 травня). *Стандарт вищої освіти України: другий (магістерський) рівень, галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»* (Наказ № 728). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/029-informatsiyna-bibliotechna-ta-arkhivna-sprava-magistr.pdf>
- Новальська, Т. (2019). Структурна та когнітивна трансформація навчальної дисципліни «Бібліотечно-інформаційне обслуговування». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 4, 68–75. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.4.2019.187821>
- Новальська, Т., & Бачинська, Н. (2019). Бібліотечно-інформаційна освіта в КНУКіМ в контексті історії та сьогодення (до 50-річного ювілею започаткування бібліотечно-інформаційної освіти в Київському національному університеті культури і мистецтв). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 1, 124–132. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2019.165335>
- Новальська, Т., & Касьян, В. (2021). Теоретико-методологічні засади підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 7, 71–82. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233297>
- Приватний вищий навчальний заклад «Київський університет культури». (2022). *Концептуальні засади інформаційного пошуку* [Робоча програма вибіркової освітньої компоненти]. Київський університет культури.
- Прокопенко, Л. С. (2005). Методика пошуку літератури. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 4, 51–58.
- Прокопенко, Л. (2017). Особливості викладання дисципліни «Теорія документно-інформаційних потоків» для підготовки магістрів. *Вісник Книжкової палати*, 6, 24–29. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2017_6_8
- Пшенична, О., Просяна, Д., & Сівак, С. (2021). Інноваційні методи викладання навчальної дисципліни «Стандартизація в інформаційній, бібліотечній та архівній справі»

- в умовах змішаного навчання. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 8, 117–126. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.8.2021.247589>
- Соляник, А. (2017). Сучасні тренди модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти України. *Вісник Книжкової палати*, 1, 22–26. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2017_1_9
- Соляник, А. (2018). Інноваційні критерії результативності ступеневої підготовки фахівців зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 1, 64–75. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.1.2018.146291>
- Христова, Н. М. (2005). Методика пошуку архівної інформації *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 4, 58–61.
- Христова, Н. М. (2010). Архівна евристика: практичні аспекти. *Архіви України*, 5(270), 281–286.

REFERENCES

- Bachynska, N. (2018). Bibliotechno-informatsiina osvita v Ukraini: etapy rozvytku ta kharakterni oznaky [Library and information education in Ukraine: development stages and characteristics]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 57–67 [in Ukrainian].
- Davydova, I., & Mar'ina, O. (2020). Rozvytok tsyfrovyykh kompetentnostei studentiv biblioteknykh spetsialnostei [Development of the library and information science students' digital competencies]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 6, 97–104. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.6.2020.218614> [in Ukrainian].
- Karamysheva, N. V. (2013). *Evrystyka* [Heuristics]. PAIS [in Ukrainian].
- Khrystova, N. M. (2005). Metodyka poshuku arkhivnoi informatsii [Archival information search methodology]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 4, 58–61 [in Ukrainian].
- Khrystova, N. M. (2010). Arkhivna evrystyka: praktychni aspekty [Archival heuristics: practical aspects]. *Archives of Ukraine*, 5(270), 281–286 [in Ukrainian].
- Matviienko, O., & Tsyvin, M. (2017). Vyshcha informatsiina osvita: osnovni kontsepty vyznachennia [Higher information education: basic concepts of the definition]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 4–11 [in Ukrainian].
- Matviienko, O., & Tsyvin, M. (2018). "Upravlinnia znanniamy" yak metodolohichniy oriientyr poshuku kontseptu spetsialnosti "Informatsiina, bibliotekna ta arkhivna sprava" ["Knowledge management" as a methodological guide for searching the concept of speciality "Information, library and archival studies"]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 2, 66–76. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.2.2018.152776> [in Ukrainian].
- Matviienko, O., & Tsyvin, M. (2021a). "Tsyfrovi" profesii informatsiinoho fakhivtsia: osvithni perspektyvy i vymohy rynku pratsi ["Digital" professions of the information specialist: educational prospects and labor market requirements]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 7, 58–70. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233279> [in Ukrainian].
- Matviienko, O., & Tsyvin, M. (2021b). HR-menedzher: profesiia "liudyna –znakova systema" za osvithnoi spetsialnistiu "Informatsiina, bibliotekna ta arkhivna sprava" [HR-manager: profession "the person –sign system" in the educational specialty "Information, library and archival affairs"]. *Bulletin of the Book Chamber*, 7, 13–17. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2021.7\(300\).13-17](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2021.7(300).13-17) [in Ukrainian].
- Ministry of Education and Science of Ukraine. (2019, May 24). *Standart vyshchoi osvity Ukrainy: druhyi (mahisterskyi) riven, haluz znan 02 "Kultura i mystetstvo", spetsialnist 029 "Informatsiina, bibliotekna ta arkhivna sprava"* [Standard of higher education of Ukraine: second (master's) level, field of knowledge 02 "Culture and art", specialty 029 "Information,

- library and archive work"] (Order No. 728). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/029-informatsiyna-bibliotechna-ta-arkhivna-sprava-magistr.pdf> [in Ukrainian].
- Novalska, T. (2019). Strukturna ta kohnityvna transformatsiia navchalnoi dystsypliny "Bibliotechno-informatsiine obsluhovuvannya" [Structural and cognitive transformation of the education discipline "Library and information service"]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 4, 68–75. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.4.2019.187821> [in Ukrainian].
- Novalska, T., & Bachynska, N. (2019). Bibliotechno-informatsiina osvita v KNUKiM v konteksti istorii ta sohodennia (do 50-richnoho yuvileiu zapochatkuvannya bibliotechno-informatsiinoi osvity v Kyivskomu natsionalnomu universyteti kultury i mystetstv) [Library and information education at KNUKiM in the context of history and the present (to the 50th anniversary of the beginning of library and information education at Kyiv National University of Culture and Arts)]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 1, 124–132. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2019.165335> [in Ukrainian].
- Novalska, T., & Kasian, V. (2021). Teoretyko-metodolohichni zasady pidhotovky internet-marketoloha za spetsialnistiu 029 "Informatsiina, bibliotechna ta arkhivna sprava" [Theoretical and methodological fundamentals of internet marketing training in specialty 029 "Information, library and archival affairs"]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 7, 71–82. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233297> [in Ukrainian].
- Private Higher Educational Institution "Kyiv University of Culture". (2022). *Kontseptualni zasady informatsiinoho poshuku* [Conceptual principles of information search] [Work program of the selective educational component] Kyiv University of Culture [in Ukrainian].
- Prokopenko, L. S. (2005). Metodyka poshuku literatury [Literature search methodology]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 4, 51–58 [in Ukrainian].
- Prokopenko, L. (2017). Osoblyvosti vykladannia dystsypliny "Teoriia dokumentno-informatsiinykh potokiv" dlia pidhotovky mahistriv [Peculiarities of teaching the discipline "Theory of document and information flows" for master's training]. *Bulletin of the Book Chamber*, 6, 24–29. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2017_6_8 [in Ukrainian].
- Pshenychna, O., Prosiiana, D., & Sivak, S. (2021). Innovatsiini metody vykladannia navchalnoi dystsypliny "Standartyzatsiia v informatsiinii, bibliotechnii ta arkhivnii spravi" v umovakh zmishanoho navchannia [Innovative methods of teaching the course "Standardization in information, library and archival studies" in the context of blended learning]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 8, 117–126. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.8.2021.247589> [in Ukrainian].
- Solianyak, A. (2017). Suchasni trendy modernizatsii vyshchoi bibliotechno-informatsiinoi osvity Ukrainy [Modern trends in the modernization of higher library and information education in Ukraine]. *Bulletin of the Book Chamber*, 1, 22–26. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2017_1_9 [in Ukrainian].
- Solianyak, A. (2018). Innovatsiini kryterii rezultatyvnosti stupenevoi pidhotovky fakhivtsiv zi spetsialnosti 029 "Informatsiina, bibliotechna ta arkhivna sprava" [Innovative criteria of results of student preparation of professionals with specialties 029 "Information, library and archive studies"]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 1, 64–75. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.1.2018.146291> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2017, September 5). *Pro osvitu* [On education] (Law No. 2145-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
- Voskoboinikova-Huzieva, O. (2020). Tsili staloho rozvytku OON do 2030 roku: implementatsiia v osvitnomu protsesi pidhotovky fakhivtsiv informatsiinoi spravy v Ukraini [Un sustainable development goals until 2030: implementation in the educational process of training of information affairs specialists in Ukraine]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 6, 84–96. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.6.2020.218613> [in Ukrainian].

- Zahumenna, V. V., & Kuzmenko, O. I. (2022). Informatsiino-analitychna diialnist yak naukova ta navchalna dystsyplina: evoliutsiia, tendentsii rozvytku [Information and analytical activity as a scientific and educational discipline: evolution, development trends]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 4, 102–107. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2022.269817> [in Ukrainian].
- Zbanatska, O. M. (2017). *Rozvytok informatsiino-poshukovykh mov u poshukovykh systemakh bibliotek i arkhiviv* [Development of retrieval languages in the search systems of libraries and archives] [Monograph]. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts [in Ukrainian].
- Zbanatska, O. M. (2018). *Komunikatsiini zasady dokumentnoi evrystyky* [Communicational basis of documentary heuristics] [Monograph]. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts [in Ukrainian].

UDC 378.147:004.77]:[02+930.25](477):378.22

Oksana Zbanatska,
*Doctor of Sciences in Social Communications,
Associate Professor,
PhD in Historical Sciences,
Kyiv University of Culture
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: ZbanatskaO@i.ua
ORCID: 0000-0003-0413-7576*

PECULIARITIES OF TEACHING THE EDUCATIONAL COMPONENT “CONCEPTUAL PRINCIPLES OF INFORMATION SEARCH” FOR MASTERS’ TRAINING

The aim of the article is to highlight the practice of teaching the educational component “Conceptual principles of information search” for masters in specialty 029 “Information, library and archive affairs” at the Private higher educational institution “Kyiv University of Culture”.

Research methods. The scientific analysis, synthesis and generalization were used to highlight the meaning of teaching methods, and to generalize information about the content of the educational component “Conceptual principles of information search”; the structural method was applied in order to determine the structure of the mentioned above educational component; classifications was used for the typology of the main organizational forms of the educational process. Logical and systematic approaches made it possible to reveal peculiarities of teaching the educational component, and to trace the relationship between the theory and the practice.

Scientific novelty of the study grounds on highlighting peculiarities of teaching the educational component “Conceptual principles of information search” for masters in specialty 029 “Information, library and archive affairs” at the Private higher educational institution “Kyiv University of Culture” which have not been considered before, as well as its practice experience.

Main conclusions. The educational component “Conceptual principles of information search” is necessary for future specialists in information, library and archive affairs. The use in teaching the educational component of such innovative methods as the construction of intelligence maps and facets, the elaboration of dictionary articles for the information search thesaurus with the attachment to each student a personal topic related to the future master’s paper, forms an idea about the subject of research. Additionally, working with the sites of libraries and archives makes it possible to accumulate information resources for writing a thesis. The prospects for further research are that the discussion of the structure, the content basis and

teaching peculiarities of educational components should take place on an ongoing basis in order to improve the training of specialists in the information field, and contribute to the successive development of specialty 029 “Information, library and archive affairs”.

Keywords: teaching; “Conceptual principles of information search”; masters; the educational component; the Private higher educational institution “Kyiv University of Culture”.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2023 р.

УДК 005.336.2:159.943.7]:[378.16:002.1](477)
DOI: 10.31866/2616-7654.11.2023.282675

ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS І КОМПЕТЕНЦІЙ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПІДҐРУНТЯ АДАПТАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Марина Цілина,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: macilin@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5339-5147

Мета статті – визначити перелік soft skills і компетенцій, що формуються у процесі підготовки здобувачів вищої освіти за освітньою програмою «Документознавство, менеджмент органів державної влади та місцевого самоврядування» у Київському національному університеті культури і мистецтв.

Методи дослідження. Представлено сукупність загальнонаукових методів студіювання проблематики. Оглядово-аналітичний метод було застосовано під час опрацювання фахової і профільної літератури та визначення теоретичної основи дослідження; системний метод виявився ефективним при вивченні окремих вітчизняних практик формування та розвитку soft skills і компетенцій; застосування методу індукції дало змогу провести узагальнення та зробити висновок стосовно можливості використання досвіду інших закладів освіти у межах Київського національного університету культури і мистецтв. Наукова розвідка ґрунтувалася на принципах об'єктивності та цілісності.

Наукова новизна полягає у визначенні soft skills і компетенцій як підґрунтя адаптації до професійної діяльності в процесі підготовки майбутніх фахівців за освітньою програмою «Документознавство, менеджмент органів державної влади та місцевого самоврядування» Київського національного університету культури і мистецтв.

Основні висновки. Теоретична і практична підготовка здобувачів вищої освіти за освітньою програмою «Документознавство, менеджмент органів державної влади та місцевого самоврядування» у Київському національному університеті культури і мистецтв створює підґрунтя не тільки для професійних умінь, а й для поступового формування soft skills. А це, зі свого боку, сприятиме легшому інтегруванню молодих спеціалістів у майбутню професійну діяльність. Виявлення й аналіз різних груп таких навичок у процесі навчання та практики дає підстави стверджувати, що освіта справді сприяє розвитку soft skills.

Найбільш прийнятними для формування компетенцій фахівця у галузі документознавства є базові комунікативні навички, навички self-менеджменту, ефективного мислення й управлінські. Визначальною є також роль підприємницьких навичок та постійного навчання.

Ключові слова: комунікативні навички; soft skills; навички self-менеджменту; навички ефективного мислення; освітня програма; підготовка фахівців; управлінські професійні навички.

ВСТУП

Сучасному документознавцю, щоб посісти належне місце у професійній сфері, треба володіти відповідними здібностями та навичками, які розвиваються саме у процесі навчання. Ідеться насамперед про комунікативні уміння, позаяк отримання інформації передбачає подальше її поширення у будь-яких проявах – вербальному і невербальному, діловому і неформальному, міжособистісному, груповому і колективному. Навички self-менеджменту, ефективного мислення й управлінські, зі свого боку, дадуть змогу для успішної соціалізації молодих спеціалістів, швидкої адаптації до умов професійної діяльності. Тому усе більш очевидним також стає те, що здобувачу освіти за освітньою програмою «Документознавство, менеджмент органів державної влади та місцевого самоврядування» необхідно мати не лише професійні здібності та компетенції, а й, зокрема, так звані «гнучкі навички». У Київському національному університеті культури і мистецтв процес формування таких навичок відбувається упродовж усього періоду навчання за цією освітньою програмою.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Термін «гнучкі навички» (soft skills) з'явився нещодавно. У 2013 році американська компанія Millennial Branding провела опитування менеджерів провідних 225 американських фірм. Цей захід було спрямовано на виявлення особистісних якостей, компетенцій, що мають провідне значення у процесі їх професійного становлення. Після обробки даних опитування було з'ясовано, що вирішальне значення в кар'єрі менеджерів має низка навичок, зокрема комунікабельність, позитивне мислення, гнучкість, уміння працювати в команді.

Ці особистісні утворення отримали назву «гнучкі навички» (soft skills) і відтоді активно використовуються в усьому світі. Спочатку вони були визнані провідними передусім для управлінців, а нині активно використовуються і застосовуються до всіх фахівців, які пов'язані зі сферою «людина – людина».

У 2016 р. у Давосі у рамках Світового економічного форуму були сформульовані основні soft skills, необхідні сучасному фахівцеві для здійснення успішної професійної діяльності. Згідно з доповіддю, що прозвучала, «гнучкі навички» включають у себе характерні риси когнітивної і в цілому інтелектуальної діяльності, емоційного інтелекту, управління власною діяльністю та способи конструктивної взаємодії з іншими людьми.

Українські дослідники також звертали увагу на формування у здобувачів вищої освіти soft skills. Так, К. Коваль (2015) вважає, що розвиток «гнучких навичок» є важливим чинником працевлаштування студентів. С. Наход (2018) акцентує на значущості soft skills для професійного становлення фахівців, які здобувають соціально-економічні професії. І. Гарбузюк (2019) визначає концептуальні засади освітніх практик, що базуються на життєвих компетентностях.

Комунікаційні здібності майбутніх документознавців стали об'єктом досліджень науковців А. Зленко та Д. Мірошниченка (2021), Г. Малик (2013), О. Малюк (2010), Н. Назаренко (2008), В. Зінченко та О. Степаненко (2017), О. Янишин (2012).

Сама особистість у цьому контексті теж має важливе значення. Ідеться про сукупність особистісних рис та установок щодо навколишнього світу, людей, успіху, поразок, мети тощо. Якщо, наприклад, документознавець не поважає своїх колег,

зневажливо ставиться до оточення, то мотиваційну складову, очевидно, не можна буде розвинути, аж поки не зміняться стосунки між людьми.

Метою статті є визначення переліку soft skills і компетенцій, що формуються у процесі підготовки здобувачів вищої освіти за освітньою програмою «Документознавство, менеджмент органів державної влади та місцевого самоврядування» в Київському національному університеті культури і мистецтв.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати дослідження ґрунтуються на використанні сукупності наукових методів, зокрема аналізу, системного методу та індукції. Оглядово-аналітичний метод було застосовано під час опрацювання фахової і профільної літератури та визначення теоретичної основи дослідження; системний метод виявився ефективним при вивченні окремих вітчизняних практик формування та розвитку soft skills і компетенцій; застосування методу індукції дало змогу провести узагальнення і зробити висновок стосовно можливості використання досвіду інших закладів освіти у межах Київського національного університету культури і мистецтв. Наукова розвідка ґрунтувалася на принципах об'єктивності та цілісності.

Джерельну основу дослідження склали публікації у фахових і профільних виданнях, контент вебсайтів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналізуючи попередні дослідження і беручи до уваги практичний досвід, можемо стверджувати, що роботодавці часто ставлять на перше місце «гнучкі навички», а професійні інколи відходять на другий план. «Гнучкі навички» необхідні у будь-якому виді діяльності, тому так важливо починати формувати їх вже на етапі навчання в загальноосвітній школі та продовжувати активно розвивати й надалі.

Загалом є два види навичок: soft skills та hard skills. Першими вважають соціально-психологічні навички, що стануть у пригоді в більшості життєвих ситуацій: комунікативні, лідерські, командні, публічні та інші. Другими – професійні знання та уміння, котрі знадобляться на роботі. Щоб розвинути навички, необхідно вибрати кілька необхідних інструментів. Це може бути як навчання, так і самостійна робота, читання літератури, а також відвідування вебінарів, тренінгів, спілкування з наставником.

Вища освіта, безперечно, надає більше переваг, аніж звичайне проходження тренінгів чи навчання у певній галузі майбутнього працевлаштування й опанування професійними навичками. Аби розвинути «гнучкі навички», люди повинні постійно самовдосконалюватись й усвідомлювати важливість особистого розвитку. А тому в навчанні варто робити акценти саме на активній педагогіці, оскільки для отримання цих навичок необхідні й активні методи, або «методи участі»: ролева гра, обговорення та аналіз ситуації тощо.

Для розвитку «гнучких навичок» у процесі здобуття вищої освіти актуальним є запровадження проектної діяльності, пов'язаної з навчальною програмою, що дає змогу практично застосовувати отримані знання, а також проблемний підхід зі звертанням до реальності та повсякденних викликів, з якими студенти стикаються щодня. Наприклад, у Київському національному університеті культури і мистецтв на заняттях із «Референтської діяльності» під час вивчення ді-

лового листування здобувачі вищої освіти за спеціальністю «Документознавство, менеджмент органів державної влади та місцевого самоврядування» працюють із листами-зверненнями громадян до органів місцевого самоврядування, розглядають, редагують чи будують макети листів-відповідей на прохання або на запит. Студенти також пропонують оптимізувати процес оброблення такої документації, оскільки кількість листів значна.

Soft skills можливо сформувати у межах будь-якої освітньої компоненти. Серед магістерських освітніх компонент спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» є, приміром, «Організаційна конфліктологія». «Гнучкі навички», здобуті під час вивчення цього освітнього курсу, стануть у пригоді здобувачам ОС «Магістр» для управління конфліктами, а саме для:

- швидкого розпізнавання конфліктної ситуації та вживання заходів для уникнення конфлікту;
- обговорення можливих шляхів вирішення та пошуку примирення з опонентами у разі виникнення конфлікту;
- вибору необхідної та оптимальної стратегії поведінки у конфлікті (уникнення, компроміс, співпраця, поступки);
- відкритості при вирішенні конфліктних ситуацій;
- підходу до вирішення конфлікту з усією рішучістю та раціональністю;
- заохочення опонентів відкрито обговорювати гострі та конфліктні питання;
- усунення протиріччя між людьми за допомогою переконань, дипломатії та логіки;
- прагнення усунути конфлікти таким чином, щоб після цього можна було зберегти продуктивні відносини тощо.

Діяльність у групах дає змогу сформувати відчуття ідентичності, необхідність роботи в команді допомагає досягти кращих результатів у щоденній роботі та особистій діяльності. Упродовж навчання студенти мають можливість пропрацювати професійні та особисті ролі для зустрічі з новими викликами.

Важливою складовою формування і розвитку у студентів soft skills є практика, що у здобувачів вищої освіти за освітньою програмою «Документознавство, менеджмент органів державної влади та місцевого самоврядування» Київського національного університету культури і мистецтв займає значний період часу і має різні етапи.

На першому курсі студенти проходять ознайомчу практику, аби мати уявлення про організацію роботи, особливості державних установ, специфіку функціонування органів місцевого самоврядування. Їх участь більш пасивна і радше пропедевтична. За часом практика триває упродовж 6 тижнів і дає змогу отримати насамперед комунікативні навички – вміння слухати, контактувати з фахівцями, поглиблювати свої знання через пошук і аналіз інформації, установлювати зворотні зв'язки, а також управляти власним розвитком і формувати рефлексію.

На другому курсі здобувачі вищої освіти, які навчаються за освітньою програмою «Документознавство, менеджмент органів державної влади та місцевого самоврядування», проходять навчальну практику на базах установ державної форми власності. Вони працюють поряд із фахівцями своєї галузі, запозичують досвід через практичне виконання завдань. До навичок, набутих на першому році навчання, додаються уміння self-менеджменту, що дають змогу ефективно контролювати свій стан, час, процеси, а також здатність працювати в команді. Ця

практика вже є більш тривалою – 12 тижнів, а тому отримані «гнучкі навички» набувають системного характеру.

Виробнича практика на третьому курсі університету поглиблює здобуті раніше навички, переводить їх на рівень автоматизму. Студенти мають змогу самостійно вирішувати низку професійних питань, маючи попередній досвід та уміння. Практика триває 14 тижнів. Діяльність практикантів підпорядкована таким основним вимогам: активна особиста участь у роботі базового закладу; виявлення, осмислення та узагальнення практичних, методичних і організаторських здобутків закладу з метою використання їх у своїй роботі; одержання фактичного матеріалу для подальшого удосконалення прийомів і методів роботи зі службовими документами юридичних осіб. У здобувачів вищої освіти на цей час уже сформувалася певна ділова репутація, і для тих, хто зарекомендував себе позитивно, є можливість влаштуватися на роботу в установу-базу практики. Трьохкурсники-документознавці Київського національного університету культури і мистецтв уже працюють за фахом навіть у найвищих органах виконавчої влади, наприклад, у Міністерстві освіти і науки України. Важливими в цьому аспекті є навички управління власним розвитком, вироблення стресостійкості, планування та ін.

Переддипломна практика на 4 курсі також триває 14 тижнів і передбачає наявність уже сформованого комплексу комунікативних, мисленневих, управлінських навичок. Не можна стверджувати, що цей етап є завершальним у формуванні *soft skills*, бо процес набуття таких умінь може тривати й далі, у професійній сфері. Особливу увагу тут ще необхідно звернути на наукову діяльність, зокрема написання кваліфікаційної (бакалаврської) роботи, що вимагає енергії, ентузіазму, ініціативності, наполегливості і проектного мислення.

Варто зазначити, що практика є і у здобувачів вищої освіти 1 курсу освітнього рівня «Магістр» (10 тижнів: науково-педагогічна та стажування за фахом) і має на меті формування вміння і навичок прийняття самостійних рішень, потреби систематично розширювати, вдосконалювати, поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати у практичній діяльності, а також збирати, аналізувати дані, що стануть у пригоді під час написання магістерської роботи. Майбутні магістри, стаючи асистентами викладача, набувають управлінських умінь, зокрема: планування, постановки завдань студентам, у яких викладають практичні заняття, мотивування, контролю виконання завдань, ситуаційного керівництва та лідерства, управління проектами тощо.

Розвиток у здобувачів вищої освіти «гнучких навичок» є щоденною справою, оскільки *soft skills* можна формувати у процесі комунікування з одногрупниками, викладачами, куратором, співробітниками деканату, кафедр та лабораторій.

Якщо взяти до уваги теоретичні студії та здобутий власний досвід, то можна визначити усі види навичок, котрі стануть у пригоді майбутнім здобувачам освітньої програми «Документознавство, менеджмент органів державної влади та самоврядування».

Розпочнемо із комунікаційних здібностей. Очевидним фактом дотепер залишається те, що сучасний документознавець має як ніхто інший володіти здібностями, що виявляються у:

- вмінні слухати;
- здатності переконувати та аргументувати;

- нетворкінгу, тобто побудові та підтримці бізнес-відносин;
- веденні переговорів;
- проведенні презентацій;
- самопрезентації;
- публічному виступі;
- командній роботі;
- спрямованості на результат;
- умінні вести ділове листування;
- клієнтоорієнтованості.

Наступна група навичок пов'язана з управлінням собою. Це, власне, психологічно-діяльнісний підхід, що вимагає від фахівця в документознавчій сфері уміння чіткого самоконтролю, який виявляється в:

- управлінні емоціями;
- управлінні стресом;
- управлінні власним розвитком;
- плануванні та цілепокладанні;
- тайм-менеджменті;
- енергії, ентузіазмі, ініціативності, наполегливості;
- рефлексії;
- використанні зворотного зв'язку.

Такі навички можуть бути зумовленими, з одного боку, психологічними особливостями особистості, наприклад, темпераментом чи характером, або ж формуватися з часом, досвідом чи зумовлюватися комплексом цих чинників. Звичайно, особі флегматичного складу темпераменту буде легше управляти емоціями, аніж, приміром, холерику, котрий, зі свого боку, може бути енергійнішим та ініціативнішим. Тому у будь-якому випадку якусь частину цих умінь усе ж доведеться формувати зі стартових позицій.

На окрему увагу заслуговують навички ефективного мислення. Вони також ґрунтуються на психологічній складовій людини і формують спектр різних мисленневих структур, а саме:

- системне мислення;
- креативне мислення;
- структурне мислення;
- логічне мислення;
- пошук та аналіз інформації;
- вироблення та ухвалення рішень;
- проєктне мислення;
- тактичне та стратегічне мислення.

Володіння різними мисленневими операціями дає змогу як звичайному документознавцю, менеджеру органів державної влади та місцевого самоврядування, так і керівнику установи чи організації налагодити у майбутньому ефективну роботу і спрямувати її у конструктивне русло. Тут варто звернути увагу і на необхідну інформаційно-аналітичну діяльність фахівця, оскільки системність, структурність, логічність та інші складові мислення також задіяні у процесі пошуку й обробки інформації. Особливе значення мають такі риси, як креативність і проєктність, які формуються у студентів на заняттях.

На етапі, коли звичайний працівник стає керівником, у пригоді стануть управлінські навички, зокрема:

- управління виконанням;
- планування;
- постановка завдань працівникам;
- мотивування;
- контроль реалізації завдань;
- наставництво співробітників (менторинг, коучинг);
- ситуаційне керівництво та лідерство;
- ведення нарад;
- подання зворотного зв'язку;
- управління проектами;
- управління змінами;
- делегування.

Ще одна група навичок, про яку варто згадати, – підприємницькі: бізнес-планування, фінансове моделювання, розуміння маркетингових процесів, навички просування бізнесу та управління репутацією. Звісно, деякі із цих навичок є менш соціальними, тобто «гнучкими», радше «твердими». Але постає питання: як вони застосовуються сучасними фахівцями в галузі документознавства, оскільки мають бути наявними у підприємців? Практика свідчить, що документознавці затребувані не тільки в державних, а і в приватних структурах. У будь-якому бізнесі необхідний професіонал документної справи, і досить часто ним стає сам керівник чи його референт. Підприємець може бути навчений роботі в інтернеті, але не зможе, приміром, продати та вести переговори, формувати свою репутацію, бо не вибудує комунікацію із клієнтами чи партнерами, колегами. Більшість бізнесів руйнуються не тому, що не знайдено ідеї, оскільки ідеї не вартують зовсім нічого, більша частина їх вже давно існує, а через неможливість реалізувати ідею через брак персональних компетенцій.

В окрему групу Х. Яблонська (2020) виділила навичку постійного навчання, або *lifelong learning*. Авторка вважає, що без неї неможливий розвиток попередніх скілів. Недостатньо просто прослухати курс лекцій, подивитися відеоуроки чи прочитати книгу. Здобуття та відшліфовування навичок відбувається щоденно. Здатність вчитися – це навичка й теперішнього, і майбутнього. З огляду на те, як швидко відбуваються зміни, як динамічно розвиваються ринки, створюються нові умови, щоби бути в тренді, потрібно навчатися. І це вміння, очевидно, стане у пригоді й сучасному документознавцю.

Для здобувачів вищої освіти під час вивчення освітніх компонент можна запропонувати поєднати на різних заняттях низку інтерактивних методів та технологій:

1. Метод кейс-стадії.
2. Метод обговорення.
3. Технологія розвитку критичного мислення.
4. Інтернет-технології та ін.

Перші три технології вже досить давно й успішно застосовуються в підготовці фахівців різних профілів, особливо гуманітарних, творчих професій, а також пов'язаних із культурою та дозвіллям.

У зв'язку зі світовою пандемією коронавірусу, а потім і збройною агресією росії проти України навчання проводилося у дистанційному чи змішаному форматах. Як показала практика, використання інтернет-технологій ефективно відбилося на успішності та самостійності студентів.

Вважаємо, що досліджені soft skills і компетенції формуються у процесі підготовки здобувачів вищої освіти й за іншими освітніми програмами спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», однак потребують більш ретельного й окремого розгляду в майбутніх наукових розвідках через особливості кожної зі спеціалізацій.

ВИСНОВКИ

Теоретична і практична підготовка здобувачів вищої освіти за освітньою програмою «Документознавство, менеджмент органів державної влади та місцевого самоврядування» у Київському національному університеті культури і мистецтв створює підґрунтя не тільки для професійних умінь, а й для поступового формування soft skills. А це, зі свого боку, сприятиме легшому інтегруванню молодих спеціалістів у майбутню професійну діяльність. Виявлення й аналіз різних груп таких навичок під час навчання та практики дає підстави стверджувати, що освіта справді сприяє розвитку soft skills.

Найбільш прийнятними для формування компетенцій фахівця у галузі документознавства є базові комунікативні навички, навички self-менеджменту, ефективного мислення й управлінські. Визначальною є також роль підприємницьких навичок та постійного навчання.

Не менш важливим для формування soft skills є використання інтерактивних методів та інтернет-технологій, що, крім того, ще й суттєво поліпшує ефективність навчання.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Гарбузюк, І. В. (2019). Понятійно-категоріальний аналіз виховання підлітка на засадах розвитку життєвих навичок. В І. Д. Бех, & Р. В. Малиношевський (Ред.), *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал* [Матеріали конференції] (Вип. 7, с. 49–54). НАІР.
- Зінченко, В. М., & Степаненко, О. К. (2017). *Формування мовленнєвої компетентності професійно орієнтованої особистості*. Охотнік.
- Зленко, А., & Мірошніченко, Д. (2021). Розвиток комунікативної компетентності у фахівців з документознавства та інформаційної діяльності як запорука успішної кар'єри. *Соціум. Документ. Комунікація*, 13, 291–310. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-13-291-310>
- Коваль, К. О. (2015). Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*, 2, 162–167. <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/827/826>
- Малик, Г. Д. (2013). Компетентнісний профіль документознавця. *Вісник Харківської державної академії культури*, 41, 82–92.
- Малюк, О. Ю. (2010). Методологічні особливості формування інформаційно-комунікативної компетенції у студентів спеціальності «Документознавство та інформаційна

- діяльність». *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 12(199), 158–162.
- Назаренко, Н. С. (2008). *Формування комунікативної компетентності майбутніх документознавців у процесі вивчення гуманітарних дисциплін* [Автореферат дисертації кандидата педагогічних наук, Інститут вищої освіти Академії педагогічних наук України].
- Наход, С. А. (2018). Значущість «soft skills» для професійного становлення майбутніх фахівців соціально-гуманітарних професій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 63, 131–135.
- Яблонська, Х. (2020, 14 травня). *Які навички варто розвивати, щоб бути успішними у майбутньому*. Happy Monday. <https://happymonday.ua/yaki-navychky-var-to-rozvyvaty>.
- Янишин, О. К. (2012). *Формування комунікативних умінь майбутніх документознавців засобами медіаосвітніх технологій* [Автореферат дисертації кандидата педагогічних наук, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України].

REFERENCES

- Harbuziuk, I. V. (2019). Poniatiino-katehorialnyi analiz vykhovannia pidlitka na zasadakh rozvytku zhyttievyykh navychok [Conceptual and categorical analysis of adolescent education based on the development of life skills]. In I. D. Bekh, & R. V. Malynoshchuk (Eds.), *Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiyni potentsial* [Modern educational process: essence and innovative potential] [Proceedings of the Conference] (Iss. 7, pp. 49–54). NAIR [in Ukrainian].
- Koval, K. O. (2015). Rozvytok "soft skills" u studentiv – odyin z vazhlyvykh chynnykiv pratsevlashchuvannia [Development of "soft skills" for students is one of important factors of employment]. *Visnyk of Vinnytsia Polytechnical Institute*, 2, 162–167. <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/827/826> [in Ukrainian].
- Maliuk, O. Yu. (2010). Metodolohichni osoblyvosti formuvannia informatsiino-komunikatyvnoi kompetentsii u studentiv spetsialnosti "Dokumentoznavstvo ta informatsiina diialnist" [Methodological features of formation of informational and communicative competence among students of the specialty "Documentation studies and information activity"]. *Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical Sciences*, 12(199), 158–162 [in Ukrainian].
- Malyk, H. D. (2013). Kompetentnisnyi profil dokumentoznavtsia [Competency profile of a document scientist]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 41, 82–92 [in Ukrainian].
- Nakhod, S. A. (2018). Znachushchist "soft skills" dlia profesiinoho stanovlennia maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii [Importance of "soft skills" for professional formation of future specialists of socioeconomic professions]. *Naukovyi Chasopys National Pedagogical Dragomanov University. Series 5: Pedagogical Sciences: Realias and Perspectives*, 63, 131–135 [in Ukrainian].
- Nazarenko, N. S. (2008). *Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh dokumentoznavtsiv u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin* [Formation of communicative competence of future document scholars in the process of studying humanitarian disciplines] [Abstract of PhD Dissertation, Institute of Higher Education of the Academy of Educational Sciences of Ukraine] [in Ukrainian].
- Yablonska, H. (2020, May 14). *Yaki navychky varto rozvyvaty, shchob buty uspishnymy u maibutnomu* [What skills should be developed to be successful in the future]. Happy Monday. <https://happymonday.ua/yaki-navychky-var-to-rozvyvaty> [in Ukrainian].
- Yanyshyn, O. K. (2012). *Formuvannia komunikatyvnykh umin maibutnikh dokumentoznavtsiv zasobamy mediaosvitnikh tekhnolohii* [Formation of communication skills of future

document scholars by means of media educational technologies] [Abstract of PhD Dissertation, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine] [in Ukrainian].

Zinchenko, V. M., & Stepanenko, O. K. (2017). *Formuvannia movlennievoi kompetentnosti profesiino oriientovanoi osobystosti* [Formation of speech competence of a professionally oriented individual]. *Okhotnik* [in Ukrainian].

Zlenko, A., & Miroshnichenko, D. (2021). Rozvytok komunikatyvnoi kompetentnosti u fakhivtsiv z dokumentoznavstva ta informatsiinoi diialnosti yak zaporuka uspishnoi kar'iery [Development of communicative competence in specialists document and information activity as a guarantee of a successful career]. *Society. Document. Communication*, 13, 291–310. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-13-291-310> [in Ukrainian].

UDC 005.336.2:159.943.7]:[378.16:002.1](477)

Maryna Tsilyna,

*PhD in Philological Sciences, Associate Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)*

e-mail: macilin@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5339-5147

SOFT SKILLS AND COMPETENCES FORMATION OF HIGHER EDUCATION RECIPIENTS AS AN ADAPTATION BASIS TO PROFESSIONAL ACTIVITY OF FUTURE SPECIALISTS

The aim of the article is to determine the list of soft skills and competencies in the process of training higher education recipients in the educational program “Documentation Studies, Management of State Authorities and Local Self-Government” at Kyiv National University of Culture and Arts.

Research methods consisted of a set of general scientific methods of studying the problem. The overview and analytical method was applied during the processing of professional and profile literature, as well as determining the theoretical basis of this research; the systematic method was effective during the study of definite domestic practices of soft skills and competencies formation and development; the application of the induction method made it possible to generalize the data and draw a conclusion about the possibility of using the experience of other educational institutions within Kyiv National University of Culture and Arts. Scientific intelligence was based on the principles of objectivity and integrity.

Scientific novelty consists in determining soft skills and competences as a basis for adaptation to professional activity in the process of training young specialists in the educational program “Documentation Studies, Management of State Authorities and Local Self-Government” at Kyiv National University of Culture and Arts.

Main conclusions. Theoretical and practical training of higher education recipients in the educational program “Documentation Studies, Management of State Authorities and Local Self-Government” at Kyiv National University of Culture and Arts creates the foundation not only for hard skills, but also for the gradual formation of soft skills. In turn, this will facilitate the easier integration of young specialists into future professional activity. The identification and analysis of various groups of such competencies during training and practice gives reason to assert that education really contributes to the soft skills development.

Basic communication skills, self-management skills, effective thinking and managerial skills are the most appropriate for the formation of competencies of a specialist in the field of document studies. The role of entrepreneurial skills and permanent learning is also crucial.

Keywords: communication skills; soft skills; self-management skills; effective thinking skills; educational program; training of specialists; management professional skills.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2023 р.

Наукове видання

Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук

Науковий журнал

Випуск 11

Відповідальний редактор

Т. Новальська

Літературний редактор

К. Спрогіс

Редактор-перекладач

англійського тексту

С. Гурбанська

Бібліографічний редактор

І. Стригун

Дизайн обкладинки

Є. Дорошенко

Технічне редагування

В. Лук'яненко

Комп'ютерна верстка

О. Щербина

Scientific publication

Ukrainian Journal on Library and Information Science

Scientific Journal

ISSUE 11

Responsible editor

T. Novalska

Literary editor

K. Sprogis

English text editor

S. Hurbanska

Bibliographic editor

I. Stryhun

Cover design

Ye. Doroshenko

Technical editing

V. Lukianenko

Computer layout

O. Shcherbyna

Підписано до друку: 23.06.2023. Формат 70x100 ¹/₁₆

Ум. др. арк. 13,81. Обл. др. арк. 11,25.

Наклад 100 примірників

Замовлення № 5051

Видавничий центр КНУКіМ

Видавець Київський національний університет культури і мистецтв

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4776 від 09.10.2014